

EDEBİYAT NEDİR?

Edebiyat, kişinin duygu ve düşünce ve hayallerini, kendine özgü bir dil kullanarak, estetik kurallar çerçevesinde, yazılı veya sözlü olarak dile getirmesidir. Sözcük Arapça *Adb* kökünden gelen *adab* 1" أدب. Görgü, terbiye, konuk ağırlama adabı, 2. Yaşam tarzına ilişkin hikaye ve gözlemlerden oluşan ve yaygınlaşan "yazın biçimi" sözcüğünün çoğuludur. Edebiyatın amacı estetik ve güzelliştir. Edebiyat bu yönüyle güzel sanatlarla ilişki içerisindedir.

EDEBİYATIN GÜZEL SANATLARLA İLİŞKİSİ

Sanat: Sanat kelimesi Arapça *sana'a* fiilinden türemiş bir kelimedir ve "üretmek, yapmak" anlamlarını taşır. Yani en eski çağlardan beri tüm medeniyetlerde sanat bir insan işidir ve bir insanın yaratması ya da kendini ifade ediş biçimidir. Bir başka şekilde ifade edecek olursak; Sıkıntılı süreçlerde olgunlaşan, düşünceyle yoğunlaşan, emek ile hazırlanan ve en iyiyi vermeyi amaçlayan faaliyettir.'

Sanat genel olarak iki gruba ayrılır: **Endüstriyel sanatlar** (zanaat)ve **güzel sanatlar**.

İnsanların maddeye dayanan gereksinimlerini karşılamak için yapılan, öğrenimle birlikte; deneyim, beceri ve ustalık gerektiren işlere "**zanaat**" denir. Dokumacılık, kuyumculuk, kunduracılık birer zanaattır. Edebiyat, müzik, resim, heykel, mimarlık, tiyatro vb. Duygu, düşünce ve hayallerin renk, biçim, ses ve ritim gibi unsurlarla güzel ve kendine özgü bir biçimde anlatılmasına "**güzel sanatlar**" denir.

Zanaatkar, maddeyi, faydalı olsun diye; sanatçı ise güzel ve özgün olsun diye işler. Bu amaç farklılığı güzel sanatlarla zanaatlar arasındaki ayrımın en yalın ifadesidir.

Güzel Sanatlar İçinde Edebiyatın Yeri:

İnsanın duygularını ve düşüncelerini ifade etme noktasında en etkili alanlardan biri de edebiyattır. Edebiyat bu özelliği gereği tüm güzel sanatlar ile ilişki içindedir. Bu bakımdan güzel sanatların merkezinde sayılabilir. Örneğin: Tiyatro dramatik- ritmik bir sanat iken tiyatronun metni edebiyatın alanına girer. Müzik duygulanmaları dile getirirken edebiyat o müzik eserinin nasıl ortaya çıktığını anlatabilir.

Güzel Sanatların Sınıflandırılması

Görsel (Plastik) Sanatlar

Mimari
Resim
Heykel
Ebru
Minyatür
Hat
Tezhip...

İşitsel (Fonetik) Sanatlar

Edebiyat
Müzik

Dramatik (Ritmik) Sanatlar

Sinema
Bale
Tiyatro
Pandomim
Opera
Dans
Kukla...

SANAT VE BİLİM İLİŞKİSİ

- Sanat canlandırma, bilim açıklamadır. Bu bağlamda bilim gerçek ve nesnel, sanat ise kurgusal ve öznedir.
- Bilim; somut gerçekleri soyut formüller, teoriler, yasalarla anlatmaya çalışır. Sanat ise soyut duygu ve düşünceleri somut olarak ortaya koyar. Bilimde doğruluk, sanatta ise güzellik aranır.
- Bilim beş duyuyla algılanabilen gerçeklere odaklanır. Duygular, hayaller, korkular, inançlar ise sanatın ilgi alanına girer.
- Bilim bedene, sanat ruha hitap eder.
- Bilim geneldir, kişiye göre değişmeyen gerçekleri açıklar. Sanat kişiseldir; bireysel duyguları, hayalleri yansıtır.

Edebiyat ile Diğer Bilim Dallarının İlişkisi:

1) Sosyoloji: Sosyoloji toplum bilimidir. Sosyoloji ve edebiyat insanı temel alır. Sosyolojinin araştırma alanına giren her şeyi edebi eserde görmek mümkündür. Roman, öykü, tiyatro ve şiirlerde insan ilişkileri ve toplumun değer yargıları sıkça ele alınır. Bu bakımdan edebi ürünler sosyologlar açısından çok önemli kaynaklardır.

2) Tarih: Tarihçiler edebi eserlere bakarak, eserin yazıldığı dönem hakkında bilgi edinebilirler. O dönemdeki yaşam koşullarını bulabilirler. Edebiyatçı, geçmişte yaşanmış olayları bir tarihçi gibi anlatmaz. O; gerçekle kurmacayı birleştirir, olayları duygu ve hayallerle daha etkileyici hale getirir, aklımıza değil

ruhumuza hitap eder. Bu bakımdan aynı tarihi olayı anlatan bir edebi metinle tarihi metin arasında anlatım ve olayı ele alış bakımından fark olacaktır.

3) Psikoloji: Edebiyatçıların yazmış olduğu eserlerden psikologlar veya psikiyatrlar psikoanaliz yapabilirler. Edebi eserdeki insanın kendini ve dış dünyayı anlama çabası, etrafında olup bitenlere bir anlam vermeye çalışması, olaylardan etkilenmesi, her şeyi kendi iç dünyasında yaşaması, sevinci, mutluluğu, üzüntüsü, hayalleri, hayal kırıklıkları psikolojinin araştırma alanına giren konulardır.

4) Coğrafya: Bazı edebî metinlerin yazılış amacı, belli bir coğrafi bölgeyi tanıtmaktır. Gezi yazıları, egzotik romanlar bu türden eserlerdir. Bunlar; her iki bilim için de önemli kaynaklardır. Örneğin; Yaşar Kemal'in romanlarında genellikle Adana ve çevresi, Karacaoğlan'ın şiirlerinde Anadolu'nun dağları, ırmakları, yaylaları, köyleri, dereleri; Sait Faik'in şiirlerinde deniz ve denizciler sıkça karşımıza çıkar. Bu edebi ürünler bizlere görmediğimiz, bilmediğimiz yerlerle ilgili izlenim kazandırır.

DİL VE KÜLTÜR

Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasita, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesedir .

Kültür ise, bir milletin tarih boyunca ortaya koyduğu ve kuşaktan kuşağa aktardığı her türlü maddi ve manevi birikimlerdir.

Dil, bir kültür aktarıcısı, kültür taşıyıcısıdır. Bir milletin tarihi, değer ölçüleri, folkloru, müziği, edebiyatı, bilimsel birikimi, dünya görüşü o milletin kültürünün birer parçasıdır. Bütün bu ortak değerler dil aracılığıyla gelecek kuşaklara aktarılır. Bir kişiyi nasıl ki inançları ayakta tutuyorsa bir milleti de dünya milletleri arasında ayakta tutan, ona canlılık veren kültürüdür. Kültüre dinamizm kazandıran unsur ise dildir. Dil olmazsa kültür durağanlaşır, canlılığını yitirir. Bu bakımdan dil, bir milletin ruhu gibidir. Ruh gidince ceset işe yaramaz.

Dil ile kültür arasındaki ilişkiyi şu şekilde özetleyebiliriz:

- Dil ile kültür birbirini tamamlayan ayrılmaz bir bütündür.
- Kültür ve dil bir milletin en önemli ortak özelliklerindedir.
- Kültür ve dil, toplumu oluşturan bireylerin iletişimde önemli rol oynar.
- Hem dilin hem de kültürün kendine özgü kuralları vardır.

- Dil ve kültür geçmiş ile gelecek arasında bir köprü vazifesi görür.
- Kültür ve dil bir toplumun yaşayış biçiminden önemli izler taşır.
- Dil ve kültür bir toplumun oluşmasında ve varlığını sürdürmesinde önemli etkindir.

Ana dil:

Kişinin önce annesinden ve ailesinden, daha sonra da sosyal çevresinden öğrendiği, şuur altına yerleşen ve onun toplumla kendi arasındaki bağlarını oluşturan dildir.

Bugün ses yapısı, şekil yapısı ve anlam bakımından birbirinden az çok farklılaşmış bulunan dil ve lehçelerin, kök bakımından bilinmeyen bir tarihte birleştikleri ortak dil: Ana Türkçe, Ana Moğolca, Ana Altayca, Roman dillerine kaynaklık eden Latince gibi.

Lehçe Nedir?

Lehçe, bir dilin tarihsel, bölgesel, siyasal sebeplerden dolayı ses, yapı ve söz dizimi özellikleriyle büyük ayrılık gösteren ve belgelerle takip edilemeyen koluna verilen addır.

Çuvaş lehçesi (Çuvaşça), Yakut lehçesi (Yakutça) ve Halaçça vb.

Şive Nedir?

Bir dilin izlenebilen tarihi gelişimi içinde ayrılmış kollarına verilen addır. Şiveler ve bağlı buldukları dil arasında büyük farklılıklar yoktur. Ortak sözcük kullanımı fazladır.

Azerice, Kırgızca, Kazakça, Uygurca, Özbekçe, Türkmençe vb.

Örnek

Azerice bir şarkı sözü

O gözler kimi, her taraf qara.

Bu yollar seni aparır hara?

Yene bu seher güneş nur yere eyler.

Bir teze nağil başlar dünya. Oyan, ey güneş, oyan !

Al elvan boyar, yoxsa bu deniz uçar

Bir zülmet gece deniz qaçar

Gel, ey seher ! Gel, ey seher !

Ağız Nedir?

Bir ana dilin, konuşulduğu ülkenin sınırları içinde, bölgelere ve sınıflara göre değişen söyleyiş özelliğine verilen addır. Sadece konuşma dilinde görülen bir özelliktir.

Erzurum ağzı, Kars ağzı, Trakya ağzı, Kayseri ağzı vb.

Örnek

Trakya ağzı

İç esmiyor üseyin beya

Sen de epten yaptın kendini üç yaşında kızan gibi koş biraz beya.

Erzurum ağzı

Seni ele sevirem ki... diycahsan ki niye?

Ne bilim, işde ele!

Ortak Dil

Bir ülkede konuşulan lehçe ya da ağızlar içinde yaygınlaşan ve egemen olana dile verilen addır. Türkiye’de ortak dil, İstanbul ağzıdır.

Argo Nedir?

Toplumun belli bir kesimi tarafından kullanılan, kendine özgü sözcük, deyim ve deyişlerden oluşan özel bir dildir. Argo küfür değildir ancak küfürlü argo terimleri de bulunmaktadır.

Ana dili içinde ayrı bir dil olan argo, ana dille birlikte kullanıldığı gibi, belirli gruplara özgü bir dilde olabilir, örneğim askeri argo, suç argosu, polis argosu, okul argosu vs. gibi.

Örnek

yürütmek → çalmak

zokayı yutmak → zarara uğramak

arakçı → hırsız

inek → çalışkan öğrenci

Jargon Nedir?

Aynı meslek grubundaki insanların ortak dilin dışında, kendi aralarında oluşturdukları özel dil. Jargonun kullanılmasındaki amaç aynı meslek grubundaki insanların daha kolay anlaşmasını sağlamaktır.

Tıp jargonu, askerlik jargonu vs.

Askerlik jargonu: Devre, tertip...

Tıp jargonu: Kardiyak, batın...

İLETİŞİM

İletişim, gönderici ve alıcı konumundaki iki insan ya da insan grubu arasında gerçekleşen duygu, düşünce, davranış ve bilgi alışverişidir. *Dilin işlevlerinin tam algılanabilmesi için iletişim öğelerinin bilinmesi gerekir.*

İletişim öğeleri şunlardır:

Kaynak (Gönderici): Duygu, düşünce ve isteğin aktarılmasında sözü söyleyen kişi ya da topluluk.

Alıcı: İletilen sözü alan kişi ya da topluluk.

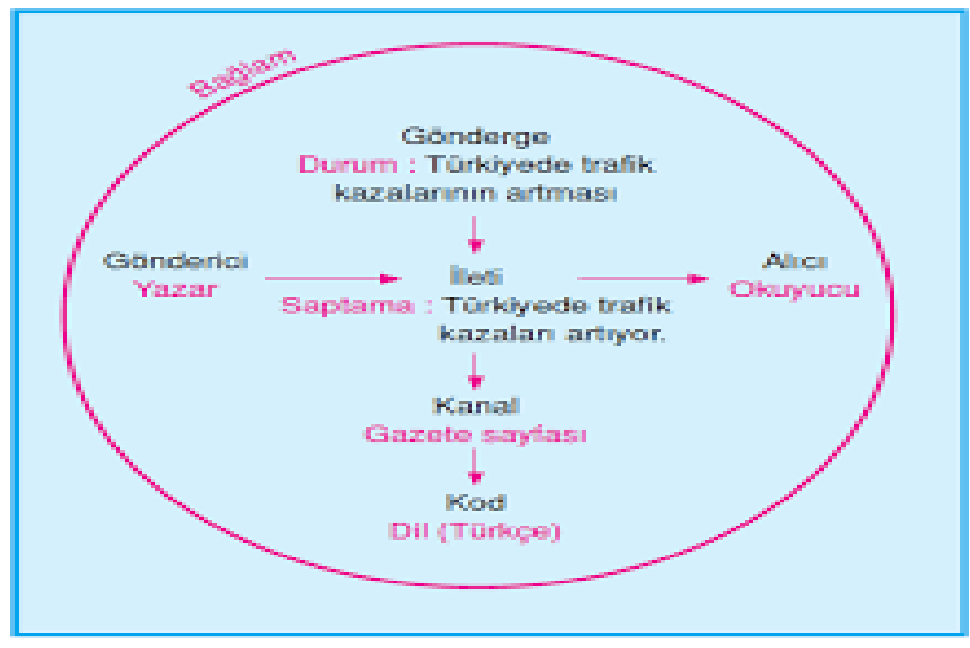
İleti (Mesaj): Gönderici ile alıcı arasında aktarılmakta olan duygu, düşünce ya da istek.

Kanal: Gönderici ile alıcı arasındaki iletinin gönderilme şekli (sözlü - yazılı).

Dönüt: İletiyeye verilen her türlü yanıt, geri bildirim.

Kod (Şifre): İletiyeyi oluşturan, anlamlı kılan ögedir. İletişimin istenen nitelikte gerçekleşmesi için göndericinin ve alıcının aynı kodu bilmesi gerekir. Bir iletiyi alıcıya ulaştırmanın en yaygın yolu dildir. Bir dili bilmemek o dili konuşan insanlarla iletişim kuramamak demektir.

Bağlam: İletişimin gerçekleştiği ortam.

DİLİN İŞLEVLERİ

1-Dilin Göndergesel İşlevi

- Dilin bilgi verme işlevidir. Burada amaç, gönderge konusunda doğru, nesnel, gözlemlenebilir bilgi vermektir.
- Bu işlev daha çok kullanma kılavuzlarında, nesnel anlatılarda, bilimsel bildirilerde, kısa not ve özetlerde karşımıza çıkar.
- Göndergesel işlevde duygular dile getirilmez.

Örnekler:

- ✓ Anadolu'da tarih boyunca birçok uygarlık, devlet kurmuştur.
- ✓ Roman ve öykü, anlatmaya dayalı edebi türlerdir.
- ✓ Türkiye, topraklarının bir bölümü Anadolu'da, bir bölümü Avrupa'da olan bir ülkedir.

2. Dilin Heyecana Bağlı İşlevi

- Bir ileti, göndericinin iletinin konusu karşısındaki duygu ve heyecanlarını dile getirme amacıyla oluşturulmuşsa dil heyecana bağlı işlevde kullanılmıştır.
- Bu işlev, göndericinin kendi iletisine karşı tutum ve davranışını belirtir.

- Bu işlevde çoğunlukla duygular, heyecanlar, korkular, sevinç ve üzüntüler dile getirilir.
- Özel mektuplarda, öznel betimlemelerde ve anlatılarda, lirik şiirlerde, eleştiri yazılarında dilin heyecana bağlı işlevinden sıkça yararlanır.
- Ünlem cümlelerinin tamamında dilin bu işlevi kullanılır.

Örnekler:

- "Aaa! buna bak, hâlâ durmuş bana gülüyor."
 "Bunca işten sonra hâlâ beni arıyorsun!"
 "Yazık sana acıyorum."

3. Dilin Alıcıyı Harekete Geçirme İşlevi

- Bu işlevde ileti alıcıyı harekete geçirmek üzere düzenlenmiştir.
- İletinin bir çeşit çağrı işlevi gördüğü bu işlevde amaç, alıcıda bir tepki ve davranış değişikliği yaratmaktır.
- Propaganda amaçlı siyasî söylemler, reklâm metinleri, genelgeler, el ilanları genellikle dilin bu işleviyle oluşturulur.
- Dilin alıcıyı harekete geçirme işleviyle hazırlanan metinlerde gönderici, iletiyi alanı işin içine sokmayı, onu sorgulamayı ister.
- Emir, rica, istek cümlelerinde dil, alıcıyı harekete geçirme işleviyle kullanılır.

Örnekler:

- Sınıfı hemen terk et.
 Elindeki kitabı sıraya bırak.
 Kapıyı kapat.

4. Dilin Kanalı Kontrol İşlevi

- İleti, kanalın iletiyi iletmeye uygun olup olmadığını öğrenmek amacıyla düzenlenmişse dil, kanalı kontrol işlevinde kullanılmıştır.
- Gönderici ile alıcı arasında iletişimin kurulmasını, sürdürülmesini ya da kesilmesini sağlayan bu işlevde iletinin içeriğinden çok iletişimin devam ettirilmesi olgusu ağır basar.
- Törenlerde, uzun söylevlerde, aile yakınları arasındaki konuşmalarda; dilin kanalı kontrol işlevini yansıtan iletiler sıkça kullanılır.
- Bu işlev daha çok, soru cümleleriyle karşımıza çıkar.

Örnekler:

- Beni anladınız değil mi?
 Sesimi duyuyor musun?
 Verdiğim ödevleri yaptınız mı?

5. Dilin Dil Ötesi (Üst Dil) İşlevi

- İleti , dille ilgili bilgi vermek üzere düzenlenmişse o iletide dil, dil ötesi işlevde kullanılmıştır.
- Dilin dil ötesi işlevinde iletiler, dili açıklamak, dille ilgili bilgi vermek için düzenlenir.

Örnekler:

Beni yanlış anlamayın, ben bu sözcüğü mecaz anlamda kullandım.

Türkçede sözcük kökleri ikiye ayrılır: İsim ve fiil kökleri

İsim soylu sözcüklerin önüne gelerek onların rengini, biçimini, sayısı, durumunu belirten veya niteleyen sözcüklere sıfat denir.

6. Dilin Şiirsel (Sanatsal) İşlevi

- Dilin şiirsel işleviyle kullanıldığı metinlerde gönderici alıcıda hissettirmek istediği etkileri uyandırmak için, dili istediği gibi kullanır, yani kendi özgün üslubunu oluşturmak için bir anlamda dili yeniden yaratır. Edebî sanatlardan, karşılaştırmalardan, çağırışım gücü yüksek sözcüklerden yararlanarak imgeler oluşturur, sözcükleri daha çok yan ve mecaz anlamlarda kullanır. Edebî metinlerde dil sanatsal işlevde kullanılır.

Örnek:

Bir Gün Anlarsın

Uykuların kaçır geceleri,
Bir türlü sabah olmayı bilmez,
Dikilir gözlerin tavanda bir noktaya
Deli eden uğultudur başlar kulaklarında,
Ne çarşaf halden anlar, ne yastık
Girmez pencerelerden beklediğin aydınlık,
Kapanır yatağına çaresizliğine ağlarsın,
Onun unutamadığın hayali,
Sigaradan derin bir nefes çekmişçesine dolar içine,
Sevmek ne imiş bir gün anlarsın.

Bir gün anlarsın aslında her şeyin boş olduğunu,
Şerefın, faziletin, iyiliğin güzelliğini.
Gün gelir de, sesini bir kerecik duymak için,
Vurursun başını soğuk, taş duvarlara,
Büyür gitgide incinmişliğin, kırılmışlığın
Duyarsın.

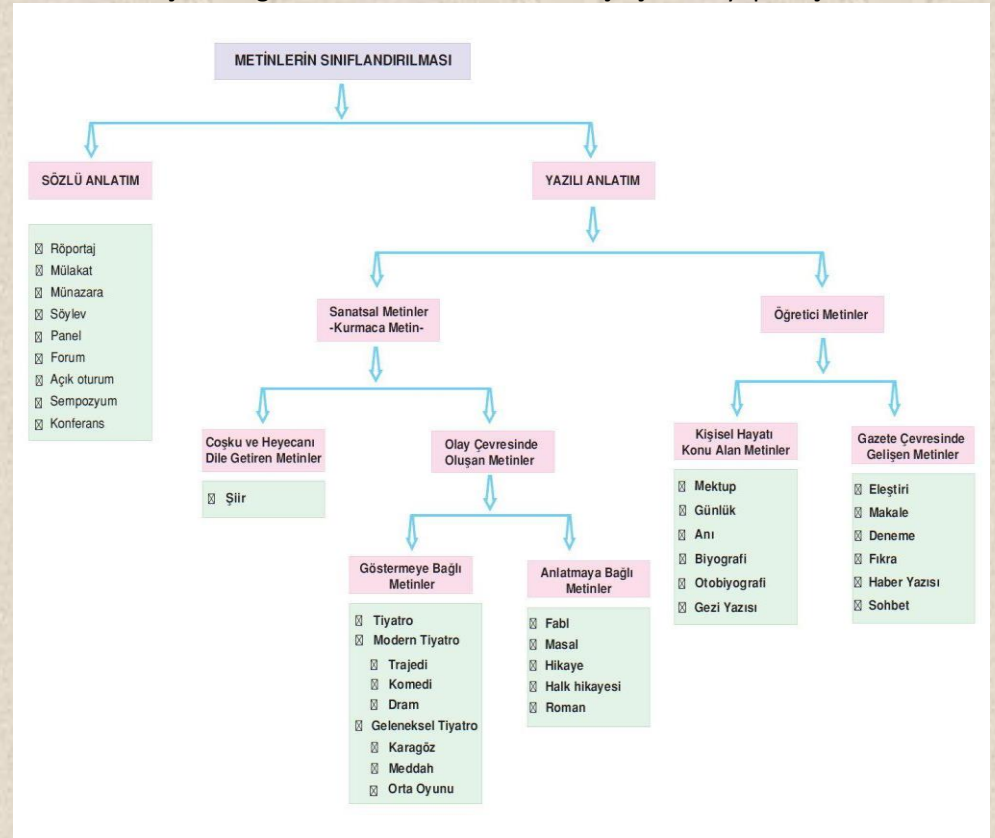
Ta derinden acısını çaresiz kalmışlığın.
Sevmek ne imiş bir gün anlarsın.

(Ümit Yaşar Oğuzcan)

METİNLERİN SINIFLANDIRILMASI

Metinler sınıflandırılırken genellikle aşağıdaki ölçütler dikkate alınır.

- Gerçeklikle ilişkileri
- Kullanılan anlatım türü
- Metnin içeriği
- Yazılış amacı
- Kullanılan anlatım tekniği
- Dilin kullanımı ve işlevi
- Biçimsel özellikler
- Bu ölçütlere göre metnin sınıflandırılması şu şekilde yapılmıştır.

Sanatsal ve öğretici metinlerin özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

SANATSAL METİNLER

- Sanatsal metinlerde sanatçının amacı okuyucuda estetik zevk uyandırmak ve kurduğu dünyaya okuyucuyu çekmektir.
- Sanatsal metinlerde yan anlam değeri taşıyan ve okuyucunun anlayışına, sezgisine bırakılan ifadelere yer verilir, mecazlı ifadeler kullanılarak anlatıma çağrışım ve duygu değeri kazandırıp okuyucunun yeni ve farklı anlamlar çıkarabilmesi amaçlanır.
- Sanatsal metinlerde gerçeklik, değiştirilerek ve yorumlanarak aktarılır.
- Bu metinlerde dil şiirsel işlevinde kullanılır.
- Özne metinlerdir.
- Öyküleyici ve betimleyici anlatım türleri ağırlıklı olarak kullanılmıştır.

ÖĞRETİCİ METİNLER

- Öğretici metinler bilgi vermek amacıyla yazılan metinlerdir.
- Bu metinler hayatın gerçeklerini, tarihi olayları, felsefi düşünceleri ve bilimsel gerçekleri anlatır.
- Dil, bu metinlerde göndergesel işlevinde kullanılır.
- Öğretici metinler genellikle kelimelerin ilk anlamlarıyla oluşturulduklarından her okuyucuda aynı izlenimi bırakır.
- Bu metinlerde gerçeklik değiştirilmeden verilir.
- Öğretici metinlerde açıklayıcı ve tartışmacı anlatım türleri ağırlıklı olarak kullanılmıştır.

Sanatsal ve Öğretici Metinler Arasındaki Farklar

- Sanatsal metinlerde kurmaca, öğretici metinlerde ise gerçeklik ön planda yer alır.
- Sanatsal metinlerde dil şiirsel işlevindedir, öğretici metinlerde dil göndergesel işlevindedir.
- Sanatsal metinlerde kelimeler genellikle yan ve mecaz anlamlarıyla, öğretici metinlerde kelimeler genellikle gerçek anlamlarında kullanılır.
- Sanatsal metinlerde yazar okuyucuyu kendi kurmaca dünyasına çekmek ister, öğretici metinlerde ise amaç okuyucuya bilgi vermektir.
- Sanatsal metinlerde gerçek değiştirilerek ve yorumlanarak, öğretici metinlerde ise gerçek olduğu gibi verilir.

- Sanatsal metinlerde ağırlıklı olarak kullanılan anlatım türleri betimleyici ve öyküleyici anlatımdır, öğretici metinlerde ise ağırlıklı olarak kullanılan anlatım türleri açıklayıcı ve tartışmacı anlatımdır.

HİKÂYE (ÖYKÜ)

Hikayenin özellikleri;

- Hikaye, olay merkezli bir yazı türüdür.
- Hikayede anlatım kısa, özlü ve yoğunudur.
- Şahıs kadrosu romana göre daha azdır.
- Karakterler belli bir olay içinde gösterilir.
- İç içe girmiş olaylar örgüsü yoktur.
- Kişiler, zaman ve mekanlar ayrıntılı tasvir edilmez.
- Ayrıntıların romana göre daha az olmasıyla bu türden ayrılır.

Hikâyenin Yapı Unsurları:

a) Kişiler: Hikâyede yer alan olaylar, genellikle merkezde yer alan kişilerin çevresinde gelişir. Hikâyede kişiler, olay örgüsünde üstlendikleri işlevlere göre önemli hâle gelirler. Kişiler, olay örgüsü içindeki tutum ve davranışları ile bireysel veya toplumsal bazı değerleri temsil eder.

b) Olay örgüsü: Olaylar, gündelik hayatta her zaman yaşanabilecek gerçek durumlardır. Olay örgüsü ise kurgusal olayların edebî metinde sıralanışı ile oluşan bir düzenlemedir. Bu bakımdan olay örgüsü, edebî metinlerin kurmaca dünyasının önemli bir parçasıdır.

c) Mekân: Hikâyede olayın olduğu, geliştiği çevre veya yere "mekân" adı verilir. Edebî metinlerde mekân, genellikle kişilerin psikolojik özelliklerini ortaya çıkarmanın bir aracı olarak kullanılır.

c) Zaman: Hikâyede olayların yaşandığı; an, saat, gün, mevsim veya yıl gibi ifadeler metnin zaman çerçevesini oluşturur. Hikâyedeki olayların kendine özgü bir zaman çerçevesi vardır ve tercih edilen zaman olayların akışını doğrudan etkiler. Hikâyelerdeki olaylar genellikle çok uzun zaman dilimlerine yayılmaz. Özellikle kısa hikâyede olaylar çok kısa zaman dilimlerinde oluşur ve tamamlanır.

d) Anlatıcı ve Bakış Açısı: Hikâyede, olay veya durumları aktaran, anlatan kurmaca kişilik “anlatıcı” olarak adlandırılır. Anlatıcı, yazarın dışında yer alan ve yalnızca o hikâyeye özgü olarak kurgulanan bir kişiliktir. Anlatıcının, aktardığı olayla ilgili ayrıntılara hâkimiyeti ve ayrıntıları aktarma biçimi “bakış açısı” olarak ifade edilir. Bakış açısı, metinde seçilen anlatıcıya göre değişir. Hikâye ve romanlarda üç farklı anlatıcı ve onlarla birlikte gelişen üç bakış açısı vardır. *Bunlar şu şekilde sıralanabilir:*

A. Hâkim Bakış Açısı(Üçüncü Tekil, O) Anlatıcı (İlahi/Tanrısal bakış açısı):

Yaşanmış, yaşanan ve yaşanacak olan her şeyi bilir, görür ve duyar. Kahramanların gönlü veya kafasından geçenleri okumaya kadar uzanır. Anlatıcı, anlattığı olayların dışında durur, gören durumundadır. Üçüncü tekil şahıs ağzıyla konuşur. Yazarın dilini kullanır ve bu sebeple ona “**yazar-anlatıcı**” da denilir.

" Küçük Hasan hiçbir şey düşünmeden ilerliyordu. Ne evde kendisinin dönmesini bekleyen iki küçük kardeşi ne de dört saat uzakta ki nahiye merkezinde hizmetçilik yapan anası bu anda aklında değildi. Ayrarını satıp satamayacağını da düşünmüyordu. Kafasında yalnız bir şey vardı: Bu yolu tekrar yürümek, geri dönmek mecburiyeti...

Uzun bir ağlamanın sonundaymış gibi içini çekti. Maşrapayı tuttuğu sol elinin çatlaklarla örtülü üst tarafı ile burnunu sildi. Gözlerini ileri çevirince istasyona yaklaştığını gördü..." (Sabahattin Ali, Ayran)

B. Kahraman Bakış Açısı (Birinci Tekil, Ben) Anlatıcı:

Kahramanlardan birisidir. Bu anlatıcı, aynı zamanda olay örgüsünün bütün yükünü üstlenen asıl kahraman olabileceği gibi, daha da geri planda yer almış kahramanlardan biri de olabilir. Bir insanın sahip olduğu veya olabileceği bilme, görme, duyma, yaşama imkânları ile sınırlıdır.

Her zaman kendi yaşadıkları, bildikleri, duydukları ve hissettiklerini öne çıkarır. Kahraman anlatıcının söz konusu olduğu roman ve hikâyeler, çoğunlukla “otobiyografik” karakterlidir.

Kahraman anlatıcı, kendi dil ve üslubunu kullanır ve birinci tekil şahıs ağzıyla konuşur. Okuyucu ile daha sıcak, samimi ve inandırıcı bir diyalog kurmasıyla okuyucuya daha yakındır. Özellikle eserin hatıra defteri, günlük, mektup tarzında kaleme alınması, bu etkiyi daha çok güçlendirir.

"Ben bir ağacım, çok yalnızım. Yağmur yağdıkça ağlıyorum. Allah rızası için kulak verin şu anlatacağım. Kahvelerinizi için, uykunuz açılsın, bana cin gibi bakın da size niye bu kadar yalnız olduğumu anlatayım." (Orhan Pamuk, Benim Adım Kırmızı)

C. Müşahit/Gözlemci Bakış Açılı (Ben veya O) Anlatıcı:

Dünyada olup bitenleri, sadece müşahede etmekle yetinir. İkinci aşamada da gözlemlerini adeta bir tarafsızlığı ile okuyucuya nakleder. Bir “yansıtıcı” konumundadır. Çok daha az bilgilidir. Onun bilme, görme, duyma yetenekleri geçmiş ve geleceğe uzanmadığı gibi, kahramanların ruh hallerine de yetişemez. Hem üçüncü tekil hem de birinci tekil olabilir. Anlatıcının bakış açısı sınırları ve anlattıkları karşısındaki tutumuna dikkat etmek zorundadır.

O akşam yağmurlu bir hava vardı. Henüz sonbahar ayları yaşıyordu. Bekir yemeğini erken yemişti ve kitap okumaya çekilmek üzere odasına gidiyordu. Birden kaptıya yöneldi, içeridekilere "Ben biraz hava almaya çıkıyorum." diye seslenerek dışarı çıktı. Evlerinin bulunduğu dar sokağın usulca geçerek sahile doğru yürümeye başladı. Ara sıra sokağın kıyıda bir köşesinde duruyor, aç köpeklerin kavgalarını izliyordu. Uzun uzun yürüdü o akşam. Sahil boyunca, kafasını ekşeriyetle önünden kaldırmadan yürüdü Bekir. Saatin gece yarısına yaklaştığını fark edince, dönüşe geçti.

Hikâye ile İlgili Kavramlar:

Konu: Hikâyedeki duygu veya düşüncenin somut ve özel bir duruma bağlı olarak ele alındığı olgudur, temayı sınırlandırır.

Tema: Bir eserin ana motifidir. Esere hâkim olan ve okura duyurulmak istenen temel düşünce, duygu ya da özür. Temaları ifade eden kavramlar soyut ve geneldir. Örneğin; yalnızlık, aşk, umut, yaşama sevinci gibi kavramlar bir hikâyede tema olarak işlenebilir. “Ahmet’in şehirde yaşadığı yalnızlık duygusu” gibi bir ifade ise bir metnin konusu olabilir. Dolayısıyla tema daha genel, konu ise daha sınırlandırılmış bir kavramı ifade eder.

Çatışma: Anlatılarda, farklı düşüncelere, özelliklere sahip olmaktan veya hayat tarzından dolayı yaşanan anlaşmazlık durumları “çatışma” terimiyle ifade

edilir. Edebî metinlerde çatışmalar genellikle birbirine zıt kavramlar, değerler çerçevesinde oluşur. Söz gelişi **iyi ile kötü, yoksul ile zengin, idealist ile bir amacı olmayan kişiler**, kendi özelliklerinden dolayı hikâyelerde karşı karşıya gelirler. Hikâyeler genellikle bu çatışmaların sergilenmesi ve sonuçlanmasını anlatır. Edebî metinlerde kişiler, kendileri, bir başkası veya doğa ile ilgili bir unsurla karşı karşıya gelerek çatışabilir.

HİKAYE ÇEŞİTLERİ

1)Olay Hikâyesi: Bir olay merkezinde gelişen ve sonuçlanan hikâyeler “olay hikâyesi” olarak adlandırılır. Bu tür metinlerde merak unsuru ön plandadır. Bu tarz hikâyelerin en önemli örneklerini Fransız yazar Guy De Maupassant (Mopasan) vermiştir. Bu sebeple bu tür hikâyeler “**Maupassant tarzı hikâye**” adıyla da anılır. Olay hikâyelerinde öncelikle olayın oluşumu sergilenir. Daha sonra olayla ilgili bir düğüm noktası oluşur. Sonuç bölümünde ise düğüm çözümlenerek başta oluşan merak duygusu giderilir.

Türk edebiyatında;

- Ömer Seyfettin,
- Reşat Nuri Güntekin
- Refik Halit Karay
- Sabahattin Ali
- Orhan Kemal

bu tarz hikâyeleriyle tanınmışlardır.

2)Durum Hikâyesi: Olay anlatımına dayanmayan, kişilerin veya hayatın bir kesitinin ele alındığı hikâyeler “durum hikâyesi” olarak adlandırılır. Bu tür hikâyelerde merak duygusu geri plana itilir ve bir durum veya kişi betimlenir. Durum hikâyelerinin en güzel örneklerini Rus yazar Anton Çehov vermiştir. Bu sebeple bu tür hikâyeler “**Çehov tarzı hikâye**” olarak da anılır.

Türk edebiyatında;

- Memduh Şevket Esendal
- Sait Faik Abasıyanık
- Tarık Buğra

gibi yazarlar bu tarz hikâyenin en önemli temsilcileri arasında yer alırlar.

3)Modern Hikaye:

Diğer öykü çeşitlerinden farklı olarak, insanların her gün gördüklerifakat düşünemedikleri bazı durumların gerisindeki gerçekleri, hayaller ve bir takım olağa nüstülüklerle gösteren hikâyelerdir. Hikâyede bir tür olarak 1920’lerde ilk defa batıda görülen bu anlayışın en güçlü temsilcisi Fransız Kafka’dır Bizdeki ilk temsilcisi Haldun Taner’dir. Genellikle büyük şehirlerdeki yozlaşmış tipleri, sosyal ve toplumsal bozuklukları, felsefi bir yaklaşımla, ince bir yergive yer yer alay katarak, irdeler biçimde gözler önüne serer.

ANLATIM BİÇİMLERİ

Yazarın duygu ve düşüncelerini ya da bir olayı anlatırken kullandığı yöntemlerdir.

1.AÇIKLAYICI ANLATIM (AÇIKLAMA)

Bilgi vermek amacı ile oluşturulan yazılarda kullanılan anlatım tekniğidir. Bu tür yazılarda amaç okuyucuyu bilgilendirmek, ona bir şeyler öğretmek olduğu için anlaşılır bir dil kullanılır. Açıklayıcı anlatımda yazar, duygularına yer vermez, nesnel bir anlatım hakimdir.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu edebiyatımızın önde gelen sanatçılardan biridir. Roman, hikâye, anı gibi değişik alanlarda eserler vermiş olan sanatçı daha çok romanları ile tanınmaktadır. Romanlarında önceleri kişisel konuları işleyen sanatçı daha sonra toplumsal konulara yönelmiştir.

2. ÖYKÜLEYİCİ ANLATIM (ÖYKÜLEME)

Tasarlanmış veya yaşanmış bir olayın başkalarına sözle ya da yazıyla anlatıldığı anlatım biçimine öyküleme (hikâye etme) denir. Öykülemede ise zaman akış halindedir ve olaylar bu akış içinde verilir. Buna fotoğraf ve film örneğini verebiliriz: Fotoğrafta zaman, olay ve varlıklar donmuş durumdadır. İşte betimleme bu donmuş durumun sözcüklere dökülmüş şeklidir. Oysa filmde zaman, olay ve varlıklar hareket halindedir, işte öyküleme de belli bir zaman aralığında geçen olayları anlatan film gibidir.

Örnek:

Derse geç kalmıştım. Hemen bir takşi tuttum. Takşici beni derse yetiştirmek için biraz hızlı sürdü. Önümüzde giden araç ani fren yapınca ona arkadan çarptık. Bereket, takşici hemen frene basmıştı da çarpışma hafif oldu. Tabii ben de derse yetişemedim.

3. BETİMLEYİCİ ANLATIM (BETİMLEME - TASVİR ETME)

Varlıkların okuyucunun gözünde, zihninde canlanacak şekilde ayırt edici nitelikleriyle resim çizer gibi anlatılmasına betimleyici anlatım (tasvir etme) denir. Betimlemede gözlem esastır.

Örnek:

Başımızın üstünde her zaman yeşil, iğne yapraklı dallardan örülü bir çatı var. Dallar öylesine sık ki, güneş ışığı aşağıya süzilemiyor bile. Ormanın içine doğru kilometrelerce uzayıp giden toprak bir yol var.

4. TARTIŞMA (TARTIŞMACI ANLATIM)

Yazarın kendi doğrularına okuyucuyu inandırmak, onu kendi gibi düşündürmek için kullandığı anlatım tekniğine tartışma denir. Amaç kendi düşüncesini savunmak, varsa yanlış düşünceyi çürütmek olduğundan yazar, düşüncelerini sanki karşısında okuyucu varmış da onunla konuşuyormuş gibi ele alır. Bu yöntemde önce eleştirilecek olan düşünce verilir. Yazar, kendi düşüncesinin doğruluğunu, eleştirdiği düşüncenin ise yanlışlığını savunur.

Bazı bilim adamları yanlış, anlaşılmasız bir Türkçe ile yazıyorlar. Üstelik bunlar, edebiyatçı olmadıklarını ileri sürerek, hoş görülmelerini de istiyorlar. Ama bu, mazeret olamaz. Çünkü bizim onlardan istediğimiz; duygu ve düşüncelerini düzgün bir dille yazmalarındır. Bunun için de sanatçı olmaya gerek yoktur. Her insan ana dilini hatasız kullanacak ölçüde bilmelidir bence.

DÜŞÜNCEYİ GELİŞTİRME YOLLARI

Bir metinde anlatılanları daha anlaşılır hâle getirmek, okuyucuyu etkilemek, onun ilgisini çekmek gibi amaçlarla bu dört anlatım biçimine ek olarak bazı yardımcı yöntemler de kullanılabilir.

1. TANIMLAMA

Bir kavram veya varlığın ne olduğunun açıklanmasına tanımlama denir. Genelde açıklayıcı ve tartışmacı anlatım tekniklerinde tanımlamadan yararlanır. Tanım, “Bu nedir?” sorusuna cevap verir. *Destanlar, tarihten önce ve tarihin başlangıcı sırasında bir milletin geçirdiği maceraları, yetiştirdiği kahramanları; doğa, evren ve toplum olayları hakkında düşündüklerini ve bunlar karşısında aldığı vaziyetleri anlatan din ve kahramanlık*

hiikâyeleridir. Parçada açıklayıcı anlatım tekniği kullanılarak destanlar hakkında bilgi verilmiştir. Ancak bu yapılırken ilk cümlede “Destan nedir?” sorusuna cevap olacak şekilde tanımlamadan yararlanılmıştır.

2. ÖRNEKLEME

Bir düşüncenin somut hâle getirilerek daha anlaşılır kılınması için anlatılan konuyla ilgili örnekler verilmesine örneklendirme denir. Düşüncenin anlaşılır ve akılda kalıcı olması amaçlanır.

Günümüzde turizmle kalkınan birçok ülke vardır. Sözgelimi İspanya yılda 7-8 milyar dolar net turizm geliri elde eder.

3. BENZETME

Bir kavramı ya da varlığı başka bir kavram ya da varlığın özellikleriyle anlatmaya benzetme denir.

“Birikişimsiz yazarlık saman alevi gibidir. Saman alevi çabucak tutuşup yine çabucak söner. Yazmak için yeterli donanıma sahip olmayan birikişimsiz yazarlar da parlamış olsalar bile elbet bir gün saman alevi gibi söniüp giderler.

4. KARŞILAŞTIRMA

Birden fazla varlık ya da kavram arasındaki benzerlik veya farklılıkları ortaya koymak için kullanılan anlatım yoluna karşılaştırma denir.

Konuşma ile yazma farklıdır. Konuşma geçicidir, yazma kalıcı. Konuşma anlıktır, yazma sonsuz. Yazıya geçirilen her şey olduğu gibi korunur. Konuşma ise saman alevi gibi söylendiği anda yitip gider.” Bu parçada “konuşma” ile “yazma” karşılaştırılmış, yazmanın konuşmadan üstün olduğu belirtilmiştir.

5. TANIK GÖSTERME

Yazarın, savunduğu düşüncenin doğruluğuna okuyucuyu inandırabilmek için tanınan ve görüşlerine itibar edilen kişilerin sözlerinden alıntı yapılmasına tanık gösterme denir. Kişinin sadece ismini yazıda kullanmak, tanık gösterme için yeterli değildir. Bu, örneklendirme olur. Tanık göstermede önemli olan, kişinin sözünü destekleyici olarak kullanmaktır. Önce yazar kendi görüşünü verir. Daha sonra bu görüşü kanıtlamak, inandırıcılığı artırmak için, o alanda tanınmış bir kişiden söz edip, o kişinin sözlerine yer verir.

Örneğin; insan sevgisinden bahseden birisinin Sait Faik'in: “Her şey insanı sevmekle başlar.” sözünü destekleyici bir söz olarak kullanması.

6. SAYISAL VERİLERDEN YARARLANMA

Düşüncenin kanıtlanabilmesi için istatistiksel bilgilerden, anketlerden ya da grafiklerden yararlanılmasıdır.

Ormanlar, dünyamızın akciğerleri gibidir. Ormanlar olmasaydı yaşadığımız dünya tozdan geçilmeyecekti. 1000 m² ladin ormanı yılda 32 ton, kayın ormanı 68 ton ve çam ormanı ise 30-40 ton tozu hüp diye emebilir ve havadaki zehirli gazları da filtre eder.

ROMAN VE HİKÂYEDE ANLATIM TEKNİKLERİ

1- Anlatma (Tahkiye Etme): Anlatma (tahkiye), anlatıcı-nın bir takım olayları ve bu olaylar çevresindeki insanları, belli bir mekân ve zaman çerçevesinde okuyucuya/dinleyiciye nakletmesidir. Anlatma tekniğinde okurla metin arasında bir anlatıcı söz konusudur. Anlatma, zaman zaman özetlemeye dönüşebilir.

Özetleme: Uzun bir zaman diliminde yaşanmış olayların ayrıntılardan arındırılarak ana hatlarıyla kısaca ifade edilmesidir. Özetleme tekniğinde zaman atlamalarından ve olay genellemelerinden yararlanır.

2- Gösterme: Gösterme, anlatıcının olayı anlatması değil; olayın, hareketin, tavrının, durumun dil vasıtası ile gösterilmesi, okuyucunun gözü önünde somutlaştırılmasıdır. Buna, hareketlerin ve varlıkların belirgin bir biçimde nitelendirilmesine denir. Gösterme tekniği, hikayedeki şahısların sanki sahnede oynuyormuş gibi konuşturulmasıyla oluşturulur. Burada anlatıcı aradan çekilir. Anlatılmak istenen diyaloglarla anlatılır.

3- Diyalog: Hikâyelerde olay içerisindeki kişilerden iki veya daha fazlasının karşılıklı konuşturulması tekniğine "diyalog" denir. Diyalog bir gösterme tekniğidir.

4- İç Monolog (İç Konuşma): Kahramanın sessiz bir biçimde içinden konuşmasıdır. Bu teknik, daha çok, kişilerin iç dünyasını aracısız bir şekilde okuyucuya sezdirme amacına hizmet eder. Bu tekniğin uygulandığı bölümlerde anlatıcının varlığı ortadan kalkar, olay ve durumla ilgili yorum ve değerlendirmeler okuyucuya bırakılır. Kendi kendisiyle konuşan kahramanın düşünceleri, düzenli ve sistemattir. İç konuşma, bir gösterme tekniğidir.

5- İç Çözümleme: Olay örgüsünde yer alan kahramanların iç dünyalarını (duyguları, psikolojileri, ruh dünyaları) anlatıcı tarafından bütün derinliği ve çiplaklığı ile irdelenip gün yüzüne çıkarılmasıdır.

6- Geriye Dönüş (Flashback): Hikâye ve romanlarda ko-nunun akışını keserek geriye, konuyla ilgili geçmişteki bir olaya dönme tekniğidir. Bu teknikten tiyatro ve sinema da yararlanır.

7- Leitmotif: Herhangi bir tavır, hareket veya sözün, eserde çeşitli vesilelerle birçok kez tekrar edilmesidir. Sanatçılar bu teknikle öncelikle içerikte sürekliliği sağlama amacı güder. Letimotif, edebi metne simetrik ve estetik bir değer kazandırır.

8- Montaj: Sanatçının, bir kişiye ya da anonim bir sözü, metni, kendi eserine derinlik, çağrışım zenginliği, üslup çeşitliği sağlamak amacıyla aktarmasıdır. Şiirde kullanılan ir-salimesel sanatlarına benzeyen bu teknikte eserle montaj metni arasında uyum ve bütünlük bulunur. Postmodern romana kadar sınırlı kullanılan bu teknik, postmodern romanla birlikte farklı boyutlara ulaşmıştır.

TÜRK EDEBİYATINDA HİKÂYE

Yaşanmış ya da yaşanması muhtemel olayların bir yazar tarafından okuyucuda heyecan, zevk uyandıracak şekilde kısaca anlatıldığı edebi metinlere hikaye ya da öykü denilmektedir.

Orta Çağda özellikle Hindistan'da "Binbir Gece Masalları" sağlam bir hikaye geleneğinin varlığını bildirmektedir. Bu gelenek, Arapçadan yapılan çevirilerle Avrupa'ya masal, efsane, rivayetler şekliyle yayılmıştır. Hikâyeye bugünkü anlamda ilk edebi kimlik kazandıran İtalyan yazar Boccacio'dur. 13. yüzyılda Boccacio'nun yazdığı "Decameron" adlı eseriyle ilk öykü örneğini vermiştir. Rönesans'ın etkisiyle de 19. Yüzyılın en yaygın edebi türü olmuştur.

Bizde, destanlar, halk hikâyeleri, mesnevi ve masallarla eski bir temeli olan bu tür, 15. yüzyılda "Dede Korkut Hikâyeleri" ile çağdaş hikâye tekniğine yaklaşmıştır. **Giritli Aziz Efendi'nin "Muhayyelat"** ve **Emin Nihat Bey'in "Musameratname"** adlı eserleri hikaye türüne geçişin önemli örneklerindedir. 19. yüzyılda Tanzimatla gelen yeniliklerle birlikte batılı anlamda ilk örneğini Ahmet Mithat Efendi "**Letaifi Rivayet**" (Söylene gelen güzel şeyler) adlı eserini yazarak vermiş, "Kissadan Hisse" ile bu türü geliştirmiştir. Sami Paşazade Sezai'nin "**Küçük Şeyler**" adlı eseri Batılı tekniğe uygun ilk eserdir . Bağımsız bir tür olma özelliğini ise Milli Edebiyat Döneminde **Ömer Seyfettin**'le kazanmıştır.

Türk edebiyatında **Ömer Seyfettin**, **Sait Faik**, **Sabahattin Ali**, **Memduh Şevket**, **Refik Halit** gibi isimler hikaye alanında öncü isimler olarak kabul edilir.

ADLAR (İSİMLER)

Türkçede sözcük köklerini iki grupta ele almak mümkündür. Bunlar;

A) Ad Soylu Sözcükler:

- 1) Ad (İsim)
- 2) Sıfat (Önad)
- 3) Zamir (Adil)
- 4) Zarf (Belirteç)
- 5) Edat (İlgeç)
- 6) Bağlaç
- 7) Ünlem

B) Fiiller (Eylemler)

1) ADLAR (İSİMLER)

Varlıkları ya da kavramları karşılayan, onları tanımamızı sağlayan sözcüklere “ad” denir. Bir kelimeye **-mek**, **-mak** veya **-ma**, **-me** olumsuzluk eklerini getiremiyorsak o kelime isim ya da isim soyludur..

*Bahçe, kum, Ali, kitap, çanta, Almanya, Merkür,...

A) Varlıklara Verilişlerine Göre Adlar

Tür (cins) Adı: Aynı türden varlıkları karşılayan sözcüklerdir.

- Şehir, ülke, dil, nehir, kitap, insan...

Özel Ad: Bir tür içinde sadece tek bir varlığı karşılayan sözcüklerdir.

- Ankara, Türkiye, İngilizce, Kızılırmak, Çalılık, Ahmet...
- Eylül, edebiyatımızda ilk psikolojik romandır.

Bu cümlede “roman” sözcüğü, bir yazınsal türü karşıladığı için tür adı; “Eylül” ise roman türünün içinde tek olan bir yapıtı karşıladığı için özel addir.

- Şehirlerimiz içinde İstanbul’un ayrı bir önemi vardır.

Bu cümlede “şehir” sözcüğü, bir yerleşim birimini karşıladığı için tür adı; “İstanbul” ise yerleşim birimleri içinde tek olan bir şehri karşıladığı için özel addir.

Not: “Güneş, ay, dünya” sözcükleri, astronomi, coğrafya terimi olarak kullanıldığında özel addir. Diğer kullanımlarda ise tür adıdır.

- Mars, Dünya’ya göre Güneş’e daha yakındır.

Bu cümlede “Dünya” ve “Güneş” sözcükleri terim olarak kullanıldığından özel addir.

- Kazadan sonra dünyası karardı.
- Doktor, güneşte fazla kalmamasını istedi.

Bu cümlelerde “dünya” ve “güneş” sözcükleri tür adıdır.

Bazı tür adları, özel ad olarak kullanılabilir.

- Deniz, bugün masmaviydi, (tür adı)
- Deniz, arkadaşlarıyla maça gidecek, (özel ad)

B) Varlıkların Sayılarına Göre Adlar

Tekil Ad: Sayıca bir varlığı karşılayan adlardır.

- Ağaç, bulut, sevgi, mevsim

Çoğul Ad: Sayıca birden fazla varlığı karşılayan adlardır. Çoğul ad, tekil adlara çoğul eki (-ler, -lar) getirilerek yapılır.

- Ağaçlar, bulutlar, sevgiler, mevsimler

Topluluk Adı: Çoğul eki almadan, birden fazla varlığın bir araya gelerek oluşturduğu grupları karşılayan adlara denir.

- Ordu, halk, sürü, kurul, takım, komisyon...
- Bir yazar, toplumun sorunlarına sırt çeviremez.

Bu cümlede “yazar” sözcüğü, sayıca bir varlığı karşıladığı için, tekil ad; “sorunlar” sözcüğü, “-ler, -lar” çoğul ekini alarak birden fazla kavramı karşıladığı için, çoğul ad; “toplum” sözcüğü, bir arada yaşayan insanlardan oluşan gruba karşıladığı için, topluluk adıdır.

Not: Bazı adlar, topluluk adı olarak kullanılabildiği gibi, tekil ad olarak da kullanılabilir. Bunları ayırt etmek gerekir.

- Meclis, yeni dönem için yarın toplanacak.

➤ *Meclis, yarın boyanacak.*

Bu cümlelerin birincisinde “meclis” bir grubu karşıladığı için topluluk adı, ikincisinde ise bir yeri, mekânı karşıladığı için tekil addir.

C) Varlıkların Oluşuna Göre Adlar

Somut Ad: Beş duyardan en az birisiyle hissedebildiğimiz varlıkları karşılayan sözcüklerdir.

➤ *çiçek, ağaç, bulut, ses, hava, koku, rüzgâr...*

Soyut Ad: Beş duyuya hissedemediğimiz; ama var olduklarını kabullendiğimiz kavramları karşılayan sözcüklerdir.

➤ *mutluluk, sevgi, akıl, ruh, melek, heyecan, korku...*

➤ *Her yazar, sevinçlerini, üzüntülerini insanlarla paylaşmak için yapıt ortaya koyar.*

Bu cümlede “insan” ve “yapıt” sözcükleri, beş duyardan en az biriyle varlıkları hissedilebildiği için somut ad; “sevinç” ve “üzüntü” sözcükleri, beş duyardan hiçbirisiyle varlıkları hisse- dilemediği için soyut addir.

Not: Somut anlamlı bir sözcük, anlam genişlemesi yoluyla soyut anlam kazanabilir.

Ağacın gölgesinde dinlendik.

O, her zaman babasının gölgesinde kaldı.

D-Yapılarına Göre İsimler

İsimler kaç kelimeden oluştuklarına ve yapım eki alıp almadıklarına göre de sınıflandırılırlar.

1. Basit İsim

Herhangi bir yapım eki almamış, kök hâlindeki isimlere denir. Çekim eki alabilirler.

➤ *insan, sıra, gölge, dağ(lar), masa(da), ağac(ı)....*

2. Türemiş İsim

Yapım eki almış isimlerdir. İsim ya da fiil kök ve gövdelerine getirilen yapım ekleriyle oluşturulur.

kitaplık, tuzluk, gözlük, kulaklık, korkuluk, Türkçe, Almanca, Arapça, Farsça, sanatçı, kiracı, yolcu, çaycı, Ankaralı, Konyalı, köylü, şehirli, vatandaş, yurttaş, geceleyin, akşamleyin, ikinci, dörder, yemek, eğlence....

3. Birleşik İsim

Birleşik isimler, en az iki kelimenin bir araya gelip yeni bir varlığı veya kavramı karşılayacak şekilde kalıplaşarak oluşturdukları, anlam ve şekil bakımından yeni isimlerdir.

➤ *Anneanne, aslanagzı, fildişi, çıtçı, gırgır, akarsu, kırkayak, çekyat, dedikodu, imambayıldı, cankurtaran...*

İSİM TAMLAMALARI

1)Belirtili Ad Tamlaması: Tamlayanın “-in” ilgi ekini tamlananın da “-i,si” 3.tekil kişi iyelik ekini aldığı tamlamalardır.

- Türkçenin önemi
- Yolun sonu
- Ali'nin amcası
- Arabanın boyası
- Fırtınanın gücü
- Bizim köyümüz

2)Belirtisiz Ad Tamlaması: Tamlayanı yalın halde bulunan, tamlananı 3.kişi iyelik ekini alan tamlamalardır.

- Sokak kapısı
- Tarla kuşu
- Çam ağacı
- Okul müdürü
- Devlet memurları

3)Takısız Ad Tamlamaları: Tamlayan ve tamlananın tamlama ekleri almadan oluşturdukları ad tamlamasıdır. Bu tür tamlamalarda tamlayan, tamlananın ya neye benzediğini ya da neden yapıldığını anlatır.

- Yünden çorap
- Çelik tencere
- Ahşap dolap
- Taş duvar
- Bakır tel

Tamlayan tamlananın neden yapıldığını belirtiyor. Tamlayanla tamlananın arasına “den” ekini getirdiğimizde anlam bozulmuyor. Oysa sıfat tamlamalarında bozulur.

- Sarı çorap (sıfat)
- İnci (gibi) diş
- Kömür göz
- Altın kalp
- Çelik bilek

Tamlayan, tamlananın neye benzediğini ifade ediyor. Tamlayanla tamlananın arasına “gibi” edatını getirirsek sıfat tamlamasıyla karıştırmayız. Çünkü sıfat tamlamalarının arasına “gibi” edatını getiremeyiz.

NOT: Takısız isim tamlamalarının tamlayanları doğada tek başına bulunurken sıfat tamlamalarındaki doğada tek başına bulunmaz.

4)Zincirleme Ad Tamlamaları: Bir ad tamlamasının üçüncü bir adla ya da başka bir ad tamlamasıyla oluşturduğu tamlamaya zincirleme ad tamlaması denir.

- Bahçe kapısının anahtarı
- Çevre yolunun ağaçlandırma çalışmaları

Ad Tamlamalarıyla İlgili Özellikler:

1) Belirtili ad tamlamalarında tamlayan çoğul, tamlanan da belgisiz bir sözcük olursa tamlayan eki “-in” yerine “-den” eki kullanılabilir.

Aşağıdakilerden hangisi (Aşağıdakilerin hangisi)

- Yolculardan biri (Yolcuların biri)

2)Belirtili ad tamlamalarında kimi zaman tamlayan ile tamlanan yer değiştirebilir.

- Tadı yok sensiz geçen günlerin.

3)Belirtili ve zincirleme ad tamlamalarında tamlayan ile tamlanan arasına sözcükler girebilir.

- Masanın ayağı(Masanın kırık ayağı)
- Evin borcu(Evin bir türlü bitmek bilmeyen borcu)

4)Belirtili ad tamlamalarında tamlayan, tamlanan ya da ikisi birden zamir olabilir.

- Onun kızı (Tamlayan zamir)
- Çocukların birçoğu (Tamlanan zamir)
- Onların birçoğu (Tamlayan da tamlanan da zamir)

5) Tamlayanı zamir olan belirtili ad tamlamalarında tamlayan genellikle düşer. Bunlara “tamlayanı düşmüş ad tamlaması” denir.

- Olayı bize babası anlatmıştı. (Onun babası)
- Evimiz çok güzel oldu. (Bizim evimiz)
- Paran var mı (Senin paran)

6) Bir tamlayan, birden çok tamlanan için ,bir tamlanan da birden çok tamlayan için ortak kullanılabilir.

- Evin kapısı ve penceresi açık kalmıştı.(Tamlayan ortak)
- Ahmet’in, Murat’ın ve Deniz’in velisi toplantıya katılmadı.(Tamlanan ortak)

ADLARDA KÜÇÜLTME

Adlarda küçültme “cik ve ceğiz” ekleriyle sağlanır.

- Şu tepeciği aşarsak köy görünür.(Küçük tepe)
- Çocukcağız evin yolunu şaşırdı.(Küçük çocuk)

Adların sonuna getirilen “cik,ceğiz” ekleri adlara değişik anlamlar da katabilir.

- Anneciğimi çok özledim.(Sevgi)
- Bir milyarcık borç verir misin (önemsememe-azımsama)

NOT:-cik eki kimi zaman somut bir varlığa ad oldukları zaman küçültme anlamını yitirebilir.

- Mehmetçik (Türk askeri)
- Gelincik (Çiçek ismi)
- Maymuncuk (Kapı kilidini açan araç)

NOT:-cik eki kimi zaman somut bir varlığa ad oldukları zaman küçültme anlamını yitirebilir.

- Mehmetçik (Türk askeri)
- Gelincik (Çiçek ismi)
- Maymuncuk (Kapı kilidini açan araç)

ŞİİR BİLGİSİ

ŞİİR İNCELEME PLANI

A. ŞİİRİN BİÇİM YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

- Nazım biriminin (dörtlük, beyit) belirtilmesi
- Şiirin kaç dörtlükten veya kaç beyitten oluştuğunun belirtilmesi
- Şiirin ölçüsünün ve duraklarının belirtilmesi
- Kafiye (kafiye çeşitleri belirtilecek) ve rediflerin gösterilmesi.
- Kafiye şemasının gösterilmesi

B. ŞİİRİN İÇERİK YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

- Anlamı bilinmeyen kelimeler ve deyimlerin açıklanması
- Şiirin bölümler halinde açıklanması (kıta, dörtlük, beyit)
- Şiirin ana duygusunun (tema) belirtilmesi
- Şiirin dil ve anlatım özelliklerinin açıklanması
- Şiirin türü hakkında bilgiler verilmesi
-

ŞİİR VE ZİHNİYET

Duygu, düşünce ve hayallerin bir düzene bağlı olarak, çekici bir dil ve ahenkli mısralar içinde aktarılmasına **şiir**; Şiir yazan kişiye **şair** denir. Bir dönemdeki dinî, siyasi, ekonomik, sivil, askerî hayatın duygu, anlayış ve zevkler bütünü zihniyeti oluşturur. Zihniyet, bir toplum ve kültürün üyelerinin ortak tutumlarını da yansıtır. Bir eser hangi dönemde verilmişse, o dönemden izler taşır. Şairlerin şiirleri de yaşadıkları dönemden izler taşır. Şairlerin şiirlerinde de yaşadıkları dönemin sosyal ve siyasal olaylarını, kültürünü, ilişkilerini, inançlarını, sanat zevkini görmek mümkündür. Dolayısıyla bir şiiri incelerken, o şiirin yazıldığı dönemin ve şairin özellikleri göz önüne alınmalıdır.

ŞİİRDE YAPI

Şiirin yapısı anlam ve ses kaynaşmasından oluşur. Anlam ve ses kaynaşmasından oluşan nazım birimlerine mısra, beyit, kıt'a, bent gibi isimler verilir. Dize, beyit, dörtlük gibi birimlerle ölçü, kafiye düzeni, tema ve imgeler belli bir bütün oluşturarak şiirde yapıyı meydana getirir.

ŞİİRDE AHENK

Şiirde ahengi sağlayan öğeler şunlardır:

- Ölçü
- Uyak/Redif/İç uyak
- Aliterasyon
- Asonans
- Vurgu ve tonlama

ŞİİRİN AHENK UNSURLARI

1-Ölçü: Türk edebiyatında üç çeşit ölçü kullanılmıştır.

A-Hece Ölçüsü

Hece ölçüsü, hecelerın sayıca eşitliğine dayanan bir ölçü birimidir. İlk dizede kaç hece varsa diğer dizelerde de o kadar hece olmalıdır. Türk edebiyatının *milli ölçüsü* kabul edilen hece ölçüsü Halk edebiyatında zirve noktaya çıkar.

Durak: Şiirde söyleyiş kolaylığı sağlamak ve vurguyu belirginleştirmek amacıyla kullanılan dizelerin iki veya daha çok parçaya bölünmesidir. Dizelerin bu bölüm yerlerine de durak denir.

Not: Duraklar hiçbir zaman sözcük ortasından bölünemez.

Türk şiirinde en sık kullanılan ölçüler şunlardır:

*** **4+3= 7'li hece ölçüsü.**

Örnek:

Dere boyu / saz olur
Gül açılır / yaz olur
Ben yârime / gül demem
Gülün ömrü / az olur
*** **4+4= 8'li hece ölçüsü.**

Örnek:

Gel dilberim-/kan eyleme
Seni kandan-/ sakınırım
Doğan aydan / esen yelden
Seni gülden / sakınırım
*** **6+5 = 11'li hece ölçüsü.**

B-Aruz Ölçüsü

Arap edebiyatına ait bir ölçüdür. 11.yüzyıldan itibaren Türk edebiyatında kullanılmıştır.(İlk kez Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig adlı eserinde kullanılır.) Türk edebiyatında aruz zirveye Divan edebiyatıyla çıkmıştır.

Hecelerin uzunluk (kapalı) – kısalık (açık) değerlerine dayanan ölçüdür.

Not: Dilimizde aruzu ustalıklarla kullanan, aruzla Türkçeyi mükemmel şekilde bağdaştıran isimler: Tevfik Fikret, Mehmet Âkif, Yahya Kemal'dir.

Aruzla İlgili Kavramlar

- **Uzun (Kapalı) Hece:** Bir ünsüz ya da sonunda uzun ünlü bulunan hecelerdir. Çizgiyle (-) gösterilir.
- **Kısa (Açık) Hece:** Kısa ünlüyle biten hecelerdir. Nokta (.) ile gösterilir.

İmale: Vezin gereği (dizeyi kalıba uydurmak için) kısa heceyi uzun okumaktır.

Zihaf: Vezin gereği uzun heceyi kısa okumaktır. En büyük aruz kursudur.

Ulama (Vasl): Bir sözcüğün sonundaki sessiz harfin hemen o sözcükten sonra gelen sözcüğün başındaki sesli harfle birleştirilmesidir.

Medd: Çift ünsüzle biten veya içinde uzun ünlü bulunan veya ünsüzle biten hecelerde medd yapılabilir. Medd yapılan yerlerde 1(bir) ses değeri iki hece gibi okunur. Ancak bu olayı yapmak zorunlu değildir; çünkü aruz vezni aynı zamanda hece sayısı eşitliğine dayanmaktadır. Bu nedenle medd, dizeler arasında hece eşitliği yoksa yapılır.

Örnek: ömr, hayr, âh, âb, mâh...

Taktî: Parçalama, kesme. Aruz ölçüsüyle yazılmış bir dizeyi ölçünün kalıplarına göre ayırma ve ölçüye uygun olarak okuma işi.

Örnek:

Bu harmanın gelir sonu kapıştırın gider ayak
Yarın bakarsınız söner bugün çatırda yan ocak
. --- / . --- / . --- / . ---

Mefâ'îlün / mefâ'îlin / mefâ'îlin / mefâ'îlin

C-Serbest ölçü

Herhangi bir kuralı olmayan ölçüdür. Şairin istediği gibi yazdığı şiirlerdir.

Not: Türk edebiyatında serbest ölçüyü kullanan ilk grup Garipçiler, ilk kişi Abdülhak Hamit Tarhan'dır.

İSTANBUL'U DİNLİYORUM

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı Önce hafiften bir rüzgar esiyor;

Yavaş yavaş sallanıyor Yapraklar, ağaçlarda;

Uzaklarda, çok uzaklarda, Sucuların hiç durmayan çingirakları

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı.

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;

Kuşlar geçiyor, derken;

Yükseklerden, sürü sürü, çığlık çığlık.

Ağlar çekiliyor dalyanlarda;

Bir kadının suya değiyor ayakları;

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı.

.....

2. NAZIM BİRİMİ:

A. Mısra: Tek dizeden oluşan nazım birimidir.

Eğer maksûd eserse mısra-ı berceste kâfidir

Koca Ragıp Paşa

İnsan, âlemde hayâl ettiği müddetçe yaşar Yahya

Kemal Beyatlı

B. Beyit: iki dizeden oluşan nazım birimidir. Daha çok Divan edebiyatında kullanılmıştır.

Aşk derdiyle hîşem el çek ilâcumdan tabîb

Kılma dermân kim helâküm zehri dermânundadır

Fuzuli

Haddeden geçmiş nezaket yâl ü bâl olmuş sana

Mey süzölmüş şişeden ruhsâr-ı al olmuş sana

Nedim

C. Dörtlük: Dört mısradan oluşan nazım birimidir. Bütün edebi dönemlerde kullanılmış bir nazım birimidir.

Ala gözlerini sevdiğim dilber
Eğlenin de bizim ilde kalın mı
Senin ile canı cana değişsek
Kömür gözlüm beni üste alın mı

Karacaoğlan

Felek senden şikâyetim çok benim
Tilki delisinden tef ettin beni
Ya ben mi yanlışım yoksa imam mı
Acemi imama saf ettin beni

Dadaloğlu

D. Bent: Üç ve dörtten fazla (5,6,7...) mısradan oluşan nazım birimidir.

Ulur aya karşı kirli çakallar,
Ürkek ürkek bakar tavşanlar dağa.
Mona Rosa bugün bende bir hal var.
Yağmur iri iri düşer toprağa,
Ulur aya karşı kirli çakallar.

Sezai Karakoç

Hoyrattır bu akşamüstüler daima
Gün saltanatıyla gitti mi bir defa
Yalnızlığımızla doldurup her yeri
Bir renk çığılığı içinde bahçemizden
Bir el çıkarmaya başlar bohçamızdan
Lavanta çiçeği kokan kederleri
Hoyrattır bu akşamüstüler daima

Ahmet Muhip Dıranas

3-Nazım Şekli

Kafiye örgüsüne ve mısra sayılarına göre manzumelerin aldığı biçime, sundukları görünüme nazım şekli denir.

4-Nazım Türü

Nazım şeklinin konusuna göre çeşididir. Örneğin: "Koşma " şekli, koçaklama ise nazım türüdür.

5. Kafiye (Uyak):

Dizelerin sonundaki yazılışları ve okunuşları aynı, anlamları ve görevleri farklı kelimelerin, eklerin benzerliğine kafiye (uyak) denir. "Yarım, tam, zengin, tunç ve cinaslı" olmak üzere beş kafiye türü vardır.

A. Yarım Kafiye (Uyak): Dize sonlarında bulunan sözcüklerdeki tek ses benzerliğine yarım uyak denir.

Döndüm dolaştım ben gurbet illeri
Dünyaya çıkmaya yol bulamadım
Bahçelerde gördüm birçok gülleri
Sevdiğime benzer gül bulamadım

Beyaz giyme toz olur
Sarı giyme söz olur
Gel yeşiller giyelim
Muradımız tez olur

B. Tam Uyak: Dize sonlarında bulunan sözcüklerdeki iki ses benzerliğine tam uyak denir.

Birçok gidenin her biri memnun ki yerinden
Birçok seneler geçti dönen yok seferinden

Yahya Kemal Beyatlı

Söğüt giz fısıldar sayıklar meşe
Ayık düş görür her bucak, her köşe

NOT: Mısra sonlarında bulunan, uzun hece oluşturan sesler(2 harf) de tam kafiye olur.

Ya Rab belâ-yı aşk ile aşinâ beni
Bir dem belâ-yı âşkdan etme cüdâ beni

Fuzuli

C. Zengin Uyak: Dize sonlarında bulunan sözcüklerdeki üç veya daha fazla ses benzerliğine zengin uyak denir.

*Ne hoştur kırlarda yazın uyanmak
Bulutlar ufukta beyaz bir yumak*

*Küçükken derdi ki dadım
Çoğu gitti azı kaldı
Büyüdüm ihtiyarladım
Çoğu gitti azı kaldı*

D. Tunç Uyak: Kafiye oluşturan kelimelerden birinin diğer mısradaki son kelimenin içinde geçmesiyle meydana gelen kafiye türüdür.

*Garbın afakını sarmışsa çelik zırhlı duvar
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var*

*N'oldu sanki yeşil puncumun indi
Karanlık akşamlara döndü ikindi*

E. Cinaslı Uyak: Yazılışları ve okunuşları aynı oldukları halde anlam ve görevleri farklı olan kelimelerin tekrarı ile oluşan kafiye türüdür.

*Niçin kondun a bülbül
Kapımdaki asmaya
Ben yârimden vazgeçmem
Götürseler asmaya*

*Bir nefeste girdik yüz bin günah
Bir günaha etmedik hiçbir gün ah*

*Dönülmez akşamın ufkundayız, vakit çok geç
Bu son fasıldır ey ömrüm, nasıl geçersen geç
Yahya Kemal Beyatlı*

*Böyle bağlar
Yâr başın böyle bağlar
Gül açmaz bülbül ötmez
Yıkılsın böyle bağlar*

6-REDİF: Dize sonlarındaki yazılışları, görevleri ve anlamları aynı olan ek, sözcük ya da sözcük gruplarına redif denir. Redif, sadece eklerden oluşmaz. Hem ek hem sözcükten oluşabilir.

*Her sabah başka bahar olsa da ben uslandım
Uğramam bahçelerin semtine gülden yandım*

*Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim: Bendimi çiğner, aşarım;
Yırtarım dağları, enginlere sığmam taşarım.*

*Açılmış çiçektir her gülen dudak
Kılıfta tomurcuk zor gülen dudak*

*Üstümüze gelen boran, kış gibi
Şahin pençesinde yavru kuş gibi
Seher sabahında rüya düş gibi
Çağırta bağırta aldı dert beni*

7. KAFİYE ŞEMASI(Uyak Örgüsü):

Düz Kafiye: Bir dördlükte bütün dizelerin ya da ilk üç dizinin veya birinci dizeyle ikinci, üçüncü dizeyle dördüncü dizinin kafiyeli oluşuna düz uyak denir. ("aaaa", "aaab", "aabb" gibi.)

.....aaa
.....aaa
.....aab
.....abb

<p>Örnekler Çiçek ülkesinden girerken yaza Örer her doğan gün bir altun koza Kristal çiçekler açan fıskiye Ayıklık saçar düş gören bahçeye</p>	<p><i>Gül büyütenlere mahsus hevesle Renk renk dertlerimi gözümde besle Yalnız, annem gibi o ılık sesle İçimde dövünüp ağlama gurbet</i></p>	<p>d. Mani tipi uyak: Mani tipindeki şiirlerde kullanılan uyak türüdür. Tek dördlük için geçerlidir. Örnekler Dağlarda kar kalmadı Gözlerde fer kalmadı Daha yazacak idim Kâğıtta yer kalmadı</p>
<p>b. Çapraz Kafiye (Çapraz Uyak): Dörtlüğün birinci ve üçüncü dizeleri ile ikinci ve dördüncü dizelerinin kendi aralarında kafiyelenmesine çapraz uyak denir.</p> <p>Örnekler Bir garip rüya rengiyle Uyumuş gibi her şekil Rüzgârda uçan tüy bile Benim kadar hafif değil</p> <p><i>Kalbim bir çiçektir, gündüzler ölgün Gelin, gelin, onu açın geceler Beni yâd edermiş gibi bütün gün Ötün kulağımda çın çın geceler</i></p> <p>c. Sarma Kafiye (Sarma Uyak): Dörtlüğün birinci ve dördüncü dizeleri ile ikinci ve üçüncü dizelerinin kendi arasında kafiyeli olmasına sarma kafiye denir.</p> <p>Örnekler Her dakika biraz daha kırılan Kalbim parçalanmış, yazık, içimde Artık ızdırap yok, artık içimde Çöreklenmeyecek her gün bir yılan</p> <p><i>Her şey yerli yerinde, masa, sürahi, bardak Serpilen aydınlıkta dalların arasından Büyülenmiş bir ceylan gibi bakıyor zaman Sessizlik dökülüyor bir yerde yaprak yaprak</i></p>	<p>e. Örüşük uyak: Terzarima nazım biçiminde kullanılan kafiye şemasıdır.</p> <p><i>Ölü bir camdan ağlayan korku İnliyor serseri ve boş geceye Kaldırımlar bütün sükût, uyku...</i></p> <p><i>Her duvar, her kovukta şimdi niye bir büyük göz niyaz eder, ağlar "Bitsin artık bu gizli şüphe" diye</i></p> <p>8. Aliterasyon: Dize içinde ahenk oluşturacak şekilde ünsüzlerin tekrarlanmasına denir.</p> <p>9. Asonans: Dize içinde ahenk oluşturacak şekilde ünlülerin tekrarlanmasına denir.</p> <p>10. Seci (İç Kafiye): Cümlelerin ya da bir cümle içinde birden çok sözcüğün sonlarındaki ses benzerliğine seci denir. Seci, nesirde kullanılan uyak olarak da tanımlanabilir. Özellikle divan nesrinde secili anlatım bir amaç sayılmıştır.</p> <p style="text-align: center;">ŞİİRLE İLGİLİ DİĞER KAVRAMLAR</p> <p>A. İmge: İmge, duyuyla edinilen bir deneyimin zihindeki görüntüsüdür, düşünsel bir resimdir. İmgenin oluşum sürecinin ilk aşamasında, şairin dış dünyaya ait gözlemleri bulunur. Şair dış dünyada gözlemlediği nesnelere bir seçme yapar. Gözlemlediği doğa ile ilgili, ama onun kopyası olmayan yeni bir tasarım oluşturur. Zihinde oluşan bu tasarım, dış dünyada karşılığı olmadığı için soyut ve özgündür. Şiirde imge, günlük dilde bir arada duymaya alışık olmadığımız, ayrı anlam kategorilerine bağlı iki sözcüğün şaşırtıcı biçimde yan yana kullanılmasıyla ortaya çıkar.</p>	<p>18</p>

B.Simg: En basit anlamıyla sembol demektir. Somut bir nesnedir ve üzerine yüklenen anlamı taşır. Bayrağın bir ulusun bağımsızlığının simgesi olması gibi. Bir tür rumuz gibidir.

C. Alegori: Bir şeyi başka bir şey kullanarak anlatma yoludur. Bir tür canlandırma, yerine koymadır. Kurguya dayanır; ancak kurgulanan gerçek birebir aktarılmaz, yapılan kurgu da farklı anlamlar içerir. Fabl buna örnek olabilir.

Örnek:

Bir güvercinimiz olsun. Bu güvercin bir ressam tarafından kendi bakış açısıyla resmedilmesi sonucu ortaya çıkan görüntü artık bir ingedir. Bu ingenin bizim tarafımızdan nasıl görüldüğü ise bizim görme biçimimize, algulamamıza bağlıdır. Eğer resme baktığımızda, "barış" algılıyorsak o güvercin artık bir simgedir.

Bu sembolü kullanarak barışın veya savaşın anlatılması ise alegoridir.

ŞİİR TÜRLERİ

1-Lirik Şiir :

Duyguların ve düşüncelerin coşkulu bir biçimde dile getirildiği şiir türüne lirik şiir denir. Eski Yunan'da "lir" adı verilen bir çalgı eşliğinde okunduğu için bu adı almıştır. Lirik şiir dünya edebiyatında olduğu gibi bizim edebiyatımızda da çok sevilen ve işlenen bir türdür. Divan edebiyatında Fuzuli, Nedim; halk edebiyatında Karacaoğlan, Gevheri; yeni edebiyatımızda Yahya Kemal Beyatlı, Ahmet Muhip Dırnas, Orhan Veli Kanık, Melih Cevdet Anday gibi pek çok şairimiz bu türde güzel örnekler vermişlerdir.

Karadut – Bedri Rahmi Eyüpoğlu

Karadutum, çatal karam, çingenem
Nar tanem, nur tanem, bir tanem,
Ağaç isem dalımsın salkım saçak
Petek isem balımsın oğulum
Günahımsın vebalımsın.
Dili mercan, dizi mercan, dişi mercan
Yoluna bir can koyduğum,
Gökte ararken yerde bulduğum
Karadutum, çatal karam çingenem
Daha nem olacaktın bir tanem?

2-Epik Şiir

Kahramanlık, yiğitlik, göç, savaş, yurt sevgisi vb. konuları işleyen şiirlere epik şiir denir.

KÜÇÜK ASKER – Tevfik Fikret

Küçük asker, silah elde
Kahramanca ilerliyor
Karşısında bütün belde
"Kahramanım, yaşa!" diyor...
Küçük asker, küçük asker!
Vatan senden hizmet ister.
Vatan için çeker emek
Herkes; bu borcu herkesin.
Vatan demek ninen demek,
Sen nineni sevmez misin?

3-Pastoral Şiir

Kır ve çoban yaşamını konu alan, bu yaşamı sevdirmeye amacıyla yazılan şiirlere pastoral şiir denir. Batıda doğa manzaralarını doğrudan doğruya çobanın ağzından anlatan şiirlere **idil**, çobanların karşılıklı konuşması biçiminde yazılan pastoral şiirlere de **eglog** adı verilir.

BİNGÖL ÇOBANLARI – Kemalettin Kamu

Daha deniz görmemiş bir çoban çocuğuyum,
Bu dağların eskiden aşinasıdır soyum.
Bekçileri gibiyiz, ebencede buraların,
Bu tenha derelerin, bu vahşi kayaların
Görmediği gün yoktur sürü peşinde bizi,
Her gün aynı pınardan, doldurup testimizi
Kırlara açılırız çingiraklarımızla...
Okuma yok, yazma yok, bilmeyiz eski, yeni,
Kuzular bize söyler yılların geçtiğini,
Arzu, başlarımızdan yıldızlar gibi yüksek;
Önümüzde bir sürü, yanımızda bir köpek
Dolaştırıp dururuz aynı daüssılayı,
Her adım uyandırır acı bir hatırayı.

4-Didaktik Şiir

Öğüt verme ya da bilgilendirme amacı güden şiire didaktik şiir denir. Bu şiirlerde duygu yerine düşünce ön plandadır. Bu nedenle didaktik şiirler akla seslenir. Manzum hikaye ve fabl türleri de didaktik şiir türüne girer.

İlim Kendin Bilmektir – Yunus Emre

İlim ilim bilmektir
İlim kendin bilmektir
Sen kendini bilmezsin
Ya nice okumaktır
Okumaktan murat ne
Kişi Hak'kı bilmektir
Çün okudun bilmezsin
Ha bir kuru emektir
Dört kitabın ma'nisi
Bellidir bir elifte
Sen elifi bilmezsin
Bu nice okumaktır.

5-Satirik Şiir

Kişilerin veya toplumun aksayan, bozuk ve yanlış yönlerini eleştiren şiir türüne satirik şiir denir.

Belli Değil – Ruhsuti

Adalet kalmadı hep zulüm doldu
Geçti şu baharın gülleri soldu
Dünyanın gidişi acaip oldu
Koyun belli değil kurt belli değil.
Çarh bozulmuş dünya ıslah olmuyor
Ehli fukaranın yüzü gülmüyor
Ruhsati de dediğini bilmiyor
Yazı belli değil hat belli değil.

6-Dramatik Şiir

Acındırıcı ve hüznendirici olayları anlatan şiir türüne dramatik şiir denir. Genellikle Tiyatro türlerinden olan tragedyalarda yer alır.

Elektra – Sophokles

Koro:
Sözlerinde pek ileri gitme, dikkat et.
Felaketinin nereden geldiğini bilmiyor musun?
Kendini böyle feci bir akıbete düşüren sensin.
Çünkü kederli halinle daima kavga çıkararak
İstirabına ıstırap kattın.
Elektra:
Kötülük beni kötülüğe zorladı.
Biliyorum, öfkemin ne olduğunu biliyorum.
Fakat felaketler içinde dahi ömrüm oldukça
Çılgın gözyaşlarıma son vermeyeceğim.
Kimden, ne zaman, soylu dostlarım,
Hayırlı bir söz işiteceğim.

MANZUM HİKAYE

- Manzum hikaye, şiir şeklinde yazılan hikayelerdir. Öykülerden tek farkı şiir biçiminde yazılmış olmasıdır.
- Manzum hikayelerde didaktik özellikler görülür. Genellikle bir çevre tasviriyile başlar, ardından o çevrede bulunan kişiler anlatılır. Daha sonra olay anlatılır. Amaç okuyucuya ders veya öğüt vermektir. Manzum hikaye, Servetifünun Dönemi'nde yaygınlaşmaya başlamıştır. En önemli temsilcileri **Mehmet Akif ve Tevfik Fikret'tir.**

Örnek

Seyfi Baba – Mehmet Akif Ersoy

Geçen akşam eve geldim. Dediler:
– Seyfi Baba
Hastalanmış, yatıyormuş.
– Nesi varmış acaba?
– Bilmeyiz, oğlu haber verdi geçerken bu sabah.
– Keşki ben evde olaydım... Esef ettim, vah vah!
Bir fener yok mu, verin... Nerde sopam? Kız çabuk ol!
Gecikirsem kalırım beklemeyin... Zîrâ yol
Hem uzun, hem de bataktır...
– Daha a'lâ, kalınız...

MENSUR ŞİİR

- Ölçü, uyak, dize, nazım biçimi gibi nazım öğelerine bağlı kalınmadan, şiirsel söyleyişin düz yazı cümleleriyle kurulduğu yazılara “mensur şiir” veya “measure” denir.
- iç ahenk, seci (düz yazıda cümle sonlarındaki uyaklı sözler), şairane benzetmeler, duygu yüklü ifadelerle beslenen mensur şiirin Batı edebiyatındaki ilk örneklerini Baudelaire, “Küçük Mensur şiirler” (1860) adlı eseriyle vermiştir.
- Türk edebiyatında ilk mensur şiir örneğini Halit Ziya Uşaklıgil (Mensur Şiirler, Mezardan Sesler) vermiştir. Mehmet Rauf’un “Siyah inciler” (1901), Yakup Kadri’nin: Erenlerin Bağından, Okun Ucundan, Ruşen Eşref Ünaydın’ın “Damla Damla” (1929) adlı eserleri mensur şiirin diğer önemli örnekleridir.

Örnek:

BENİM OLSAYDIN

Benim olsan, ah bu mümkün olsaydı... Seni uzak, uzak, bu insanlardan pek uzak, bir yere götürürdüm: Öyle bir yere götürürdüm ki orada yalnız tabiatla baş başa kalırdık... Denizle, sema ile, sahıra ile kalırdık... Sade iğimiz kalırdık...

Orada, yalnız ormanda yapraklarla inleyen mütehevvir rüzgarın, uzakta dalgalarla döviyen medhuş denizin, gökte şimşekleriyle gürleyen haşin yıldırımın sesiyle kalırdık...

Sade iğimiz kalırdık... Sade iğimiz, unutmuş, unutulmuş, her türlü kayıttan azade iki mevcut gibi yaşardık. İlk insanlar gibi yaşardık. Benim olsaydın felaketlerine, afetlerine tahammül için kuvvet bulur, hayatın sebebini anlardım; benim olsaydın hayatı severdim.

Manzume ile Şiir Arasındaki Ayırıcı Özellikler

- Manzumelerin sanatsal yönü şiirlere göre daha zayıftır.
- Manzumelerde öyküleyici anlatımın özellikleri kullanılarak olay ve durumlar anlatılır. Şiirlerde ise esas önemli olan duygular ve çağrışımdır.
- Manzumelerde anlatılanlar düz yazı ile de dile getirilebilirken birçok şiirde anlatılanları düz yazıya çevirmek mümkün değildir.
- Manzumelerde olay anlatımının doğal bir sonucu olarak konuşmalara yer verilir. Şiirlerde ise karşılıklı konuşmalar ancak bir sanat olarak ve sadece belli şiirlerde kullanılır (teşhis – intak).
- Manzumelerde anlam derinliği şiire göre zayıftır. Şiirler çok anlamlı sanatsal metinlerdir. Manzumeler ise daha gerçekçidir.
- Manzumeyi şiirden ayıran en önemli özellik manzumenin anlatmaya bağlı metin türlerinde yapı unsuru olan “olay” ı kullanmasıdır. Böylelikle

olayın bir özelliği olan serim, düğüm ve çözüm bölümlerine ayrılır.

- Manzumelerde anlatılanlar bir sonuca bağlanır. Şiirde böyle bir bölümlenme veya sonuç çıkarma yoktur.

Örnek:

*Ala Geyik
Küçüktüm ufacıktım,
Top oynadım acıktım,
Yerde buldum bi erik,
Kaptı bi alageyik.
Geyik kaçtı ormana,
Bindim bir ak doğana.
Doğan, yolu şaşırdı,
Kaş Dağından aşırıldı.
Attı beni bir göle
Gölden çıktım bir çöle,
Çölde buldum izini,
Koştum tuttum dizini.
Geyik beni görünce,
Düştü büyük sevince.
Verdi bana bir elma,
Dedi, dinlenme, durma.
...
Ziya Gökalp*

SÖZ SANATLARI (EDEBİ SANATLAR)

Güzel konuşmak, sözün etkili olmasını sağlamak için söz sanatlarına başvururuz. Örneğin; “Sen çok güzelsin” sözünü etkisini artırmak için “Sen çiçek gibisin” deriz.

A) MECAZLARLA İLGİLİ SANATLAR

Sözcüğün gerçek anlamı dışında kullanılmasıyla yapılan sanattır. Söze güzellik, canlılık, kazandırır. Bu tür mecazlarda, iki nesne arasında benzetme amacı güdülür.

1. TEŞBİH (BENZETME)

Aralarında türlü yönlerden benzerlik ilgisi bulunan iki şeyden zayıf olanı, nitelikçe daha üstün olana (güçlü olana) benzetme sanatıdır. Ancak, sözcükler gerçek anlamda da kullanılabilir.

Bir benzetmede dört öge bulunur:

- **Benzetilen:** Başka bir şeye benzetilen varlıktır. Zayıf olandır.
- **Kendisine benzetilen:** Nitelikçe daha güçlü olan varlıktır.
- **Benzetme Yönü:** Benzetmenin hangi yönden yapıldığını anlatır.
- **Benzetme Edatı:** Benzetmede benzerlik, eşitlik, karşılaştırma... ilişkisi kuran edatlardır.

Bunlar, gibi, sanki, kadar, tıpkı... vb sözcüklerdir. Bu öğelerden ilk ikisi “temel”, son ikisi ise “yardımcı” öğelerdir.

a) Tam (Ayrıntılı) Benzetme:

Tam benzetmede öğelerin tamamı kullanılır.

- *Ali aslan gibi cesurdur.*

Burada Ali, cesurluk yönünden aslana benzetilmiştir.

Bu tür benzetmeye ‘tam benzetme (teşbih)’ denir.

- *Cennet gibi güzel vatanımız*
bztln edat b.yönü bzyn

b) Teşbihbeliğ (Güzel benzetme):

Benzetmenin temel öğeleriyle (benzeyen ve kendisine benzetilen) yapılır. “Benzetme yönü” ve “benzetme edatı” kullanılmaz.

- *Nazlı vücudu bir kucak ot, bir yığın kemik*

Bu dizede nazlı vücut (benzeyen). Bir kucak ot, bir yığın kemiğe (kendisine benzetilen) benzetilerek güzel benzetme yapılmıştır.

- **Atılan elbiseler,**
- **boğazlanmış bir adam**
- **“Cennet vatan”,**
- **Altın başaklar”.**
- **“Gördüm deniz dedikleri bir başlı ejderi”,**
- **“Gider oldum kömür gözlüm elveda”**

gibi sözler dizeler birer “teşbihbeliğ” dir.

c) Temsili teşbih:

Kendisine benzetilen, benzeyenin tüm özelliklerini kendine toplarsa, bu tüm benzetmeye “temsili benzetme” denir. Örneğin Tevfik Fikret’in ünlü “Çınar” şiirinde vatan çınara benzetiliyor.

Hani bir gün seninle Topkapı’dan
Geliyorduk; yol üstü bir meydan
Bir çınar gördük, enli, boylu, vakur
Bir ağaç: hiç eğilmemiş, mağrur.
Koca bir gövde belki altı asır
Belki ondan daha fazla, dalgın, ağır
Kaygısız bir ömür sürüp gelmiş.

...

Söyle ey garip vatan, bildir;
Çektiğin hangi kanlı seyyidir... (Çınar, Tevfik Fikret)

Bu şiirde, vatanın özellikleri çınar üzerinde toplanmıştır. Böylece “temsili benzetme” yapılmıştır.

2. İSTİARE (Eğretileme)

Benzetmenin temel öğelerinden birinin (benzetilen ya da kendisine benzetilen) söylenmesiyle yapılan benzetmedir.

Bir başka deyişle, bir sözün gerçek anlamını kaldırarak, benzerliği olan başka bir anlamı eğreti olarak verme, ödünç verme demektir. Cesur insana “aslan”, kurnaz kimseye “tilki” demekle istiare yapılmış olur.

İstiarenin başlıca üç türü vardır.

a) Açık istiare (eğretileme):

Yalnız “kendisine benzetilen” kullanılarak yapılan benzetmedir.

**Kurban olam kurban olam
Beşikte yatan kuzuya**

Bu dizelerde, beşikte yatan bebek, kuzuya benzetilmiştir. Ancak benzetilen (bebek) söylenmemiş, kendisine benzetilen (kuzu) söylenerek “açık istiare” yapılmıştır.

➤ **Ağaçlar sonbaharda elbiselerini soyundu.**

Bu cümlede “elbise” sözüyle (kendisine benzetilen), yapraklar söylenmemiştir.

➤ **Şakaklarıma kar mı yağdı? Ne var?**

Bu dizede “ak saçlar”, “kar” a benzetilmiş, benzetilen (saç) söylenmemiş, yalnızca kendisine benzetilen (kar) söylenmiştir.

Uyarı: Açık istiarenin, divan ve halk şairlerince ortaklaşa kullanılan kalıplaşmış biçimlerine “mazmun” denir. Uzun boy için selvi, kaş için hilal, diş için inci, ağız için gonca sözleri birer mazmundur.

b) Kapalı İstiare (eğretileme):

Yalnız “benzeyen” kullanılarak yapılan benzetmedir. Kapalı istiarelerde, “kendisine benzetilen” söylenmez.

➤ **Tekerlekler yolara bir şeyler atıyor.**

Bu cümledeki “tekerlekler”, insana benzetilmiş ancak “insan” (kendisine benzetilen) söylenmemiştir. Bu nedenle kapalı istiare yapılmıştır.

➤ **Ufukta günün boynu büküldü.**

Bu cümlede de “güneş” (benzeyen) insana benzetilmiş, ancak “insan (kendisine benzetilen) söylenmemiştir. Bu nedenle kapalı istiare yapılmıştır.

**Beni bir dağda buldular
Kolum kanadım yoldular
Dolaba layık gördüler
Derdim vardır inilerim**

Bu dördlükte, “dolabın döndüğü” anlatılmıştır. Benzeyen öge “dolap” söylenmiş, kendisine benzetilen öge, “inan” söylenmemiştir. Bunu benzetme yönünden (inleme) çıkarıyoruz. Bu dördlükte de kapalı istiare yapılmıştır.

➤ **Ali kükreyerek düşmanın üstüne yürüdü.**

Bu cümlede Ali, kükreme özelliğinden ötürü aslana benzetilmiştir. Ali, (benzetilen) söylenmiş, “aslan” (kendisine benzetilen) söylenmemiştir. Bu cümlede de kapalı istiarede kimi zaman “benzetme yönü” kullanılır. “Benzetme edatı” hiç kullanılmaz.

Uyarı: Kapalı istiarelerde, kişileştirme sanatı (teşhis) da yapılmaktadır. Çünkü, bu söz sanatında, insan dışındaki varlıklar, insanların çok bilinen özelliklerine benzetilerek tanıtılmaktadır. Yukarıda geçen “tekerlek, “gün” ve “dolap” sözcüklerine insan kişiliği de kazandırılmış olmaktadır (bkz. Kişileştirme ve konuşma)

c)Temsili İstiare (eğretileme):

Benzetmenin temel öğelerinden yalnız biriyle (benzeyen ya da kendisine benzetilen) yapılır. İlk bakışta sembolik şiire benzerse de, birbirine karıştırılmamalıdır. Temsili istiarede söylenmeyen ögenin temsil ettiği varlıklar ya da olaylar gerçektir. Sembolik şiirde ise yapılan benzetmeler hayalidir.

**Artık demir almak günü gelmişse zamandan,
Meçhule giden bir gemi kalkar bu limandan,
Hiç yolcusu yokmuş gibi sessizce alır yol.
Sallanmaz o kalkışta ne mendil, ne de bir kol**

...
**Biçare gönüller! Ne giden son gemidir bu!
Hicranlı hayatın ne de son matemidir bu!**
(Y.K.Beyatlı)

Yukarıda bir bölümü alınan “Sessiz gemi” şiirinde ölüm (benzeyen), gemiye (benzetilen) benzetilmiş bir dizi benzerlik yönleri sıralanmış: ancak “ölüm” (benzeyen) söylenmemiş, yalnız “sessiz gemi” anlatılarak şiir tamamlanmıştır.

BENZTLN VAR(sa) AÇIK İSTİARE
Olumlu Olumlu

BENZTLN YOK(sa) KAPALI İSTİARE
Olmsz Olmsz

3. MECAZİMÜRSEL (Ad Aktarması)

Bir sözcüğü benzetme amacı gütmeyen, gerçek anlamı dışında başka bir sözcüğün yerine (Parça-bütün, iç-dış, neden-sonuç, yazar-yapıt, yer-insan, yer-olay gibi ilgiler kurularak) kullanma sanatıdır.

- **Halit Ziya'yı okudun mu?**
(Halit Ziya'nın eserlerini okudun mu?) Sanatçı- yapıt ilişkisi.
- **Vapur, Beşiktaş'a yanaştı.**
(Beşiktaş iskelesine yanaştı) Parça-bütün ilişkisi kurulmuş.
- **Sobayı yaktım.**
(Sobanın içindekileri- odun-kömür)
- **Konağa sor.**
(Konağın içinde oturanlara sor)
- **Onda kafa yok!**
(Onda akıl yok)"dış" söylenerek "iç" kastedilmiştir.
- **Üç gündür bereket yağıyor.** (yağmur)
Yağmur bereket, bolluk getirdiği için, sonuç söylenerek sebep (yağmur) anlatılmak isteniyor.
- **Sivas, mandayı kabul etmedi**
(Sivas Kongresi üyeleri anlatılmak isteniyor.)
- **Ayağını giy.**
(Ayakkabını giy demek isteniyor. İç ve dış ilgisi kuruluyor.)
- **Ünlü raketler Avrupa'dan döndüler.**
(“Ünlü tenisçiler Avruda'dan döndüler”. Demek isteniyor.)
- **Dalgalan sen de şafaklar gibi ey nazlı hilal**
“Hilal sözcüğüyle” bayrak anlatılmak isteniyor. Parça-bütün ilişkisi kurulmuş, mecazımürsel yapılmıştır.

4. KİNAYE

Bir sözcüğün ya da sözün hem gerçek hem de mecaz anlamını düşündürecek biçimde birlikte kullanılmasıdır. Asıl geçerli olan mecaz anlamdır.

**Ey benim sarı tamburam
Sen ne için inilersin
İçim oyuk, derdim büyük
Ben onun'çün inilerim**

Üçüncü dizedeki “içim oyuk” sözü hem gerçek (Tamburun içi yoktur), hem de mecaz (acı, dertli) anlamlarıyla kullanıldığı için kinaye sanatı yapılmıştır.

➤ **Adamın, her zaman kapısı açıktır.**

Burada, “kapısı açıktır” hem gerçek (hem gerçekten açıktır) hem mecaz (adamın konuksever olması) anlamda kullanıldığı için kinaye sanatı yapılmıştır.

5. TEŞHİS (Kişileştirme) ve İNTAK (Konuşturma) İnsan dışındaki varlıklara ya da kavramlara insan kişiliği kazandırma sanatına kişileştirme (teşhis) denir. İnsanın konuşma yetisinin başka varlıklara aktarılmasına da intak (konuşturma) sanatı denir.

Bu iki sanat genellikle birlikte kullanılır. Her “kişileştirme” de konuşturma olmayabilir, fakat her “konuşturma” da mutlaka “kişileştirme” vardır. Özellikle fabllarda, hayvan öykülerinde masallarda sık sık bu sanata başvurulur.

➤ **Bulutlar gözyaşı döktüler.** (Teşhis) (aynı zamanda kapalı istiare)

Bu cümlede “bulutlar” insanlara özgü bir nitelik olan “gözyaşı dökme” özelliği ile tanımlandığı için kişileştirme sanatı yapılmıştır.

➤ **Bülbül, “senin nazını çekemem...” diyordu. Güle.**

Bu cümlede “bülbül”, hem “naz çekme” özelliği ile kişileştirilmiş, hem de insanlar gibi konuşturulmuştur. Burada kişileştirme konuşturma sanatı birlikte kullanılmıştır.

**Güğüm bir gün, testiye:
“Yola çıkalım” dedi.
Testi: “korkarım” dedi.
Evde kalmak istedi.**

Bu dörtlükte de “kişileştirme” ve “konuşturma” sanatı vardır.

Yüce dağlar birbirine göz eder,
Rüzgar ile mektuplaşır, naz eder,
İçmiş gibi geceyi bir yudumda
Gögün mağrur bakışlı bulutları

6. TARİZ (İğneleme, söz dokundurma)

Söylenen sözün ya da kavramın, gerçek ya da mecaz anlamı dışında tamamen tersini anlatma sanatıdır. Bir başka deyişle, birini küçük düşürmek onunla alay etmek ya da iğnelemek için sözün ters söyleyerek amacımızı belirtmedir.

➤ “Bu ne kudret ki elifbayı okur ezberden” (Eşref)

Ters Öğüt Destanı

Bir yetim görünce döktür dişini,
Bozmaya çabala halkın işini
Günde yüz adamın vur, ser leşini
Bir yaralı sarmak için yeltenme
Her nereye gidersen eyle talanı
Öyle yap ki ağlatasın güleni
Bir saatte ki ağlatasın güleni
El bir doğru söylerse inanma (Hüzun)

B) ANLAMLA İLGİLİ SANATLAR

Bir sözcüğün ya da birbiriyle anlam ilişkisi bulunan sözcüklerin gerçek anlamlarıyla yapılan sanatlar, bu bölümde ele alınmıştır.

1. TENASÜP (uyum, uygunluk)

Anlamca birbirine uygun, birbiriyle ilişkili sözcüklerin bir arada kullanılması sanatıdır. Divan edebiyatında sıkça, Halk edebiyatında da seyrek başvurulan bir söz sanatıdır.

Yine bahar geldi, bülbül sesinden
Sada verip seslendi mi yaylalar
Çevre yanın lale sümbül bürümüş
Gelin olup süslendin mi yaylalar

Bu dörtlükte kullanılan “bülbül, sada seslenme”, “bahar, bülbül, lale, sümbül” “gelin olma süslenme” sözcükleri anlamca birbiriyle ilgili olduğundan tenasüp sanatı yapılmıştır.

Deli eder insanı bu dünya
Bu gece, bu yıldızlar, bu koku
Bu tepeden tırnağa çiçek açmış ağaçlar

2. TEVRİYE

Bir sözcüğün bir beyitte, bir cümlede, birden çok gerçek anlamı sezdirecek biçimde ve yakın anlamdan çok uzak anlamı kastedilerek kullanılmasıdır. Bir başka deyişle sesteş sözcüklerin birden çok anlamıyla kullanılmasına “tevriye” denir.

➤ Gül yağını eller sürünür, çatlasa bülbül

Bu dizede geçen “el” sözcüğü hem “organ adı” hem de “kılıcı kalkan” anlamında kullanıldığı için tevriyedir.

Tevriyede de kimi zaman sözcüğün yakın anlamı söylenip uzak anlamı da anlatılabilir.

➤ Havada yaprağa döndürdü rüzgar beni

Bu dizede “rüzgar” sözcüğü “yel” ve “zaman” anlamında kullanarak “zaman” kavramı kastedilmiştir.

Bu kadar şetafet çünkü sende var.

Beyaz gerdanında bir de ben gerek

Bu beyitteki “ben” sözcüğü, hem “deri üzerindeki siyah noktacı iz” hem de söyleyen kişinin yerini tutan “ben” zamiri anlamlarına gelebilecek biçimde kullanıldığı için tevriye yapılmıştır. Kinayeden ayrılan yönü ise kinayede uzat anlamın mecazı olarak kullanılmasıdır. Tevriyede ise, yakın ve uzak anlam da gerçek anlamıdır.

**Bana Tahir Efendi kelp demiş
İttifatı bu sözde zahirdir
Maliki mezhebim benim zira
İtikadımca kelp tahirdir.**

Burada "tahir" sözcüğü tevriyelidir. Hem Tarih Efendi, hem de "tahir" sözcüğü "temiz" anlamında kullanılmıştır. Şair, asıl Tahir Efendi'yi kâstetmiştir.

3. TECAHÜL-İ ARİF (Bilip de Bilmezlikten Gelme)

Bilinen bir gerçeği, bir nükteye, (espri, ince anlamlı şaka söz) dayanarak bilmiyormuş gibi söyleme sanatıdır. Sanatçı gerçek sebebi hayali ve güzel bir nedene bağlar.

**Ey Şuh! Nedima ile bir seyrin işittik.
Tenhaca varıp Göksu'ya işret var içinde (İşret yiyip içme)**

Şair Nedim. Göksu'da sevgilisiyle yiyip içtiğini, eğlendiğini bildiği halde bilmiyormuş gibi görünerek Tecahül-i Arif sanatını yapmaktadır.

**Gökyüzünün başka rengi de varmış
Geç fark ettim taşın sert olduğunu
Su insanı boğar, ateş yakarmış
Her geçen günün bir dert olduğunu
İnsan bu yaşa gelince anlarmış**

(C.S.Tarancı)

Bu dizelerde; taşın sert olduğu, ateşin yakacağı ve suyun boğacağı bilindi halde şairin bunların anlaşılması için "bu yaş" ı (otuz beş yaşını) şart koşması, bildiği halde bilmezlikten gelmesidir.

4. HÜSNİTALİL

Gerçekte var olan bir durumun olduğundan farklı bir sebebe bağlanmasıdır.

**Güzel şeyler düşünelim diye
Yemyeşil oluvermiş ağaçlar**

Ağaçların yeşil oluşu, doğal bir olgudur. Ancak bu dizelerde şair, ağaçların yeşil oluşunu insanlara güzel şeyler düşündürmesi nedenine bağlamıştır.

**Birçok gidenin her biri memnun ki yerinden
Birçok senler geçti dönen yok seferinden**

Ölenlerin dünyaya dönmeyişini yerlerinden memnun olmalarına bağlıyor)

**Güli ruhsarına karşı gözümde kanlı akar su
Habibim fasi-ı güldür bu akarsular bulunmaz mı
(Gul-i ruhsar: gül yanaklı fasl:mevsim)**

Bahar mevsiminde (gül mevsimi) suların bulanık akması doğaldır. Ancak şair, suların bulanık akmasını, sevgilinin aşkıyla döktüğü kanlı gözyaşlarının sulara karışıp, onları bulandırması nedenine bağlamaktadır. Bu nedenle "hüsn-i talil" sanatı yapılmıştır.

**Salındı bağçaya girdi
Çiçekler selama durdu
Mor menekşe boyun eğdi
Gül kızardı hicabından**

Güllerin kırmızı olması bir doğa olayıdır; ancak şair sevgilinin güzelliği karşısında güllerin utancından kıpkırmızı olduğuna bağlıyor.

**Saksında ruhumun bütün yası var.
Derdimle soluyor açılan gonca.**

Bu dizelerde, goncanın solması doğal bir olay olduğu halde, şair bunu goncanın yaşlı olduğu, dert çekmesi nedenine bağlıyor. Bununla da "hüsn-i talil" yapmış oluyor.

**Ey sevgili sen bu ilden gideli
Yaprak döktü ağaçlar, çoştı gökyüzü**

Bu dizelerde şair, ağaçların yapraklarını dökmesi doğal olduğu halde, bunun nedenini sevgilisinin gitmesine bağlayarak "hüsn-i talil" sanatı yapıyor.

**Müzeyyen oldu reyahin bezendi bağ-ı çemen
Meğerki haber geldi yardan bu gece**

*Müzeyyen : Süslenmek
Reyahın : Reyhanlar*

Bu dizelerde "sevgiliden haber geldiği için fesleğen çiçekleri süsledi, bahçenin çimenleri bezendi" demek isteniyor. Oysa sevgili bahçeye gelse de gelmese de çiçekler yine de açacaktır.

5. TEZAT (Zıtlık, karşıtlık)

Anlamı güçlendirmek için karşıt kavramların özellikleri bir arada kullanılır. Zıt kavramlardan birinin gerçek, diğerinin ise mecaz anlamda kullanılmaktadır.

Neden böyle düşman görürsünüz

Yıllar yılı dost bildiğim aynalar?

Şair bu dizelerde “dost” ve “düşman” karşıt sözcüklerini bir arada kullanarak anlamı daha da güçlendirmiş; böylece “tezat” sanatı yapılmıştır.

➤ **Ağlarım hatıra geldikçe gülüştüklerimiz**

Bu dizede “ağlamak” ve “gülme” karşıt sözcükleriyle “tezat” sanatı yapılmıştır.

➤ **Güvenme varlığa (zenginlik) düşersin darlığa (fakirlik)**

➤ **Çın çın ötüyor sessizlik**

Bu dizede de “sessizlik” ve “çın çın ötmek” karşıt sözleriyle “tezat” sanatı yapılmıştır.

6. LEFFÜNEŞR (Açma ve Yayma)

Birkaç şeyi söyledikten sonra, onlarla ilgili kavramları bir cümle ya da manzumede belli düzenlerle sıra gözeterek anlatma sanatıdır. Kısacası, dizelerde ya da yazıda bir tür söz simetrisi yapmaktır.

Bahçıvan güller ekmiş

Dikenyle bahçeye

Burada bahçıvan 2. dizedeki bahçe ile ilgilidir.

Gül sözcüğü de 2. dizedeki diken ile ilgilidir.

Dolayısıyla bir leff-ü neşr sanatı yapılmıştır.

Buy-i gül taktir olunmuş, nazın işlenmiş ucu

Biri olmuş hoy birisi dest-mal olmuş sana

(Buy-i gul: Gül kokusu; Hoy: Ter, Dest-mal: Mendil)

Bu beyitte, birinci dizedeki “buy-i gül”, ikinci dizedeki “hoy(ter)” ile: yine birinci dizedeki “destmal (mendil)” ile ilgi kurulmuştur. “Gül kokusu” ter: “naz”da “ucu işlenmiş mendil” olarak düşünülmüştür. Böylece “leff-ü Neşr” sanatı yapılmıştır.

İlk bakışta tenasüp sanatına benzerse de şekil kullanış bakımından farklıdır. Tenasüpte sözcükler gelışı güzel sıralanır. Leff-ü Neşrde birbirine denk düşürülen sözcükler belli bir sraya göre düzenlenir.

Baran değil, şafak değil, ebr-i seher değil

Göz yaşıdır, ciğer kanıdır. Dud-i ahtır.

7. TELMİH (Çağrışım, anımsatma)

Herkesçe bilinen geçmişteki bir olayı, efsaneyi, çağrıştırmaya, anımsatmaya sanatıdır. Bi sözün telmih olduğunu anlayabilmek için, çağrıştırılan olay, durum ve kişi hakkında bir bilgiye sahip olmalıyız.

Vefasız Aslı'ya yol gösteren bu

Kerem'in sazına cevap veren bu

Kuruyan gözlere yaş gösteren bu

Sızmadı toprağa çoban çeşmesi

Bu dörtlükte şair, “Aslı ve Kerem” sözleriyle ünlü “Kerem ve Aslı” adlı aşk hikâyesini çağrıştırmaktadır.

Seretti hava üzre denir taht-ı Süleyman

Ol saltanatın yeller eser şimdi yerinde

Bu beyitte de “taht-ı Süleyman” sözü ile gösteriş ve saltanatlarıyla ünlü Süleyman peygamber çağrıştırılıyor.

Gökyüzünde İsa ile

Tur dağında Musa ile

Elindeki ki asa ile

Çağırayım Mevlam seni

Yunus Emre bu dörtlüğünde de Hz. İsa'nın göğe çıkış inancını, Hz. Musa'nın Tur Dağı'nda Tanrı ile konuştuğu inancını ve Hz. Musa'nın asa ile gösterdiği mucizeleri telmih etmiştir.

Ey dost senin yoluna

Canım vereyim Mevla

Aşkını komayayın

Od'a gireyim Mevla

Bu dizelerde “Od'a gireyim” sözü ile Hz. İbrahim Peygamberin ateşe atılma olayı anlatılıyor.

8. MÜBALAĞA (Abartma)

Bir varlığı, olayı ya da düşünceyi olduğundan çok daha büyük (ya da küçük) gösterme sanatıdır. Mübalağa, günlük yaşamda sıkça başvurulan bir anlatım yoludur. Mizah (gülmece) yazarları, insanları kusurlu yanlarını belli bir abartma ölçüsüyle ortaya koyarlar.

**Sekizimiz odun çeker
Dokuzumuz ateş yakar
Kaz kaldırmış başın bakar
Kırk gün oldu kaynatırım kaynamaz.**

Kaygusuz Abdal'ın bu dördlüğünde, sekiz kişinin ateş yakmasına karşın kazın pişmeyişi abartmalı bir biçimde anlatılarak mübalağa sanatı yapılmaktadır.

**Ölüm indirmede gökler, ölü püskürmede yer,
O ne müthiş tipidir. Savrulur enkaz-ı beşer...
Kafa, göz, gövde, bacak, kol, çene, parmak, el, ayak
Boşanır sırtlara, vadilere sağnak, sağnak!**

➤ **Ak gerdanında benler öldürdü beni**
Bu dizede de "benlerin şairi öldürmesi" bir abartıdır.

9. TEKRİR (Tekrar, Yineleme)

Söze güç kazandırmak için, belli sözcüklerin düzyazıda ya da şiirde yineleme sanatıdır.

**Vur, aşkın ve Hakk'ın zaferi için
Vur, senden bak dünya bunu istiyor;**

Bu dizelerde, "Vur" sözcükleri yinelenerek "vurmak" eylemi anlamca güçlendirilmiş, tekrar sanatı yapılmıştır.

**Dedim inci nedir dedi dişimdir
Dedim kalem nedir dedi kaşım
Dedim on beş nedir dedi yaşım
Dedim daha var mı dedi ki yok yok**

Bu dizelerde "dedim, dedi" sözcükleriyle tekrar sanatı yapılmıştır.

**Kaldırımlar ıstırap çekenlerin annesi
Kaldırımlar içimde yaşamış bir insandır
Kaldırımlar duyurur sükun içinde seni
Kaldırımlar içimde uzayan bir lisandır.**

10. NIDA (seslenme)

Söze söyleyişle (nazım ve nesirde) coşku katmak için ünlem görevli sözcükleri sıkça kullanmaktır. İlk bakışta tekrar sanatına benziyor. İşlevsel olarak tamamen farklıdır. "Nida"da yalnız ünlem ve seslenme sözcükleri kullanılır. "Tekrir" de ise her sözcük kullanılabilir.

**Sen ey Kars'lar, Antep'ler, Erzurum'lar, Maraş'lar
Dördünden bir ikisi şehit düşen kardaşlar
Ey zeybekler, seymenler, dadaşlar diyarı hey!**

11. İSTİFHAM (Soru sanatı)

Duygu ve düşüncelerin daha etkili olabilmesi için soru biçiminde anlatımdan yararlanma sanatıdır. Amaç soru sormak değil, okuyucunun dikkatini devamlı kılmaktır. İlk bakışta tecahül-i Arif sanatına benzerse de birbirinden apayrı sanattır.

**Beni candan usandırdı cefadan yar usanmaz mı
Felekler yandı ahımdan muradım şemi yanmaz mı**

**Benim de mi düşüncelerim olacaktı
Ben de mi böyle uykusuz kalacaktım,
Sessiz, sedasız mı olacaktım böyle?**

12. RÜCU (Cayma, dönme, vazgeçme)

Önceden söylenen sözden cayma ya da birbiriyle çelişir görünen düşünceleri ileri sürmektir. Rucu sanatına önceki söylenenlerden vazgeçmek anlamı yoktur, tersine önceki söylenenleri geliştirme amacı vardır.

**Erbab-ı teşâür çoğalıp şair azaldı
Yok öyle değil şairin ancak adı kaldı
(Erbab-ı Teşâür Şiirle uğraşanlar)
Ferda senin, dedim beni alkışladın
Senin değil ferda sana vedia'dır. (emanet)**

13. TERDİD (Beklenmezlik)

Bir olayı, bir düşünceyi beklenmedik bir biçimde sonuçlandırarak okuyucuyu şaşırtmayı amaçlayan bir sanattır.

Dışın mi ağrıyor?
Çek kurtul
Başın mi ağrıyor?
Bir çeyreğe iki aspirin
Verem misin?
Üzülme onunda çaresi var
Ölür gidersin!

14. KAT'I (Kesis)

Anlamın daha da etkili olması için sözü yarıda kesme sanatıdır.

Gün, öylesine güzel ki!
Öylesine güzel ki dünya
Yaşadıkça
Akşam öylesine güzel ki!
Öylesine güzel ki akşamda ay
Ayda kadın...

15. SEHLİMÜMTENİ

İlk bakışta kolay gibi görünen, ama benzeri söylenmeye çalıştığı zaman ne kadar güç olduğu anlaşılan yalın anlatımlara denir.

Ete kemiğe büründüm
Yunus diye göründüm

Beni bende demen bende değilim
Bir ben vardır bende benden içeri

16. AKİS

Cümle ya da dizedeki söz sırasının bir öncekinin tersi olarak düzenlenip tekrarlama sanatıdır.

Yaşamak için yemeli
Yemek için yaşamamalı

İzmir'in denizi kız, kızı deniz
Sokakları hem kız, hem deniz kokar...

C) SÖZLE İLGİLİ SANATLAR

Sözcüğün yapısına, söylenişine ve yazılışına dayanarak yapılan sanatlar şunlardır:

1. CİNAS

Seslen aynı, anlamları farklı sözleri bir arada kullanma sanatıdır. Yani sestey sözcüklerin ayrı ayrı anlamlarda kullanılmasıdır. Cinaslı sözcükler daha çok manilerde kullanılır.

*Al beni, ele beni
Kül edip ele beni.
Seveceksen kendin sev
Sevdirme ele beni.*

"Beni kül edip ele" ve "Beni ele (başkasına) sevdirme." diyerek ele sözcüğünü iki ayrı anlamda kullanarak cinas yapmıştır.

*Her nefeste eyledik yüz bin günah
Bir günaha etmedik hiçbir gün ah*

Bu beyitte "günah ve gün ah" sözcükleri cinastır.

*Hey oynayan yavrular
Ağaçta kuş yavrular
Ellerin derdi biter
Benim derdim yavrular*

Bu dördlükte "yavrular" sözcüğü, 1. dizede gerçekten "yavru", 2. dizede "kuşun yavrulaması", 4. dizede "derdin çoğalması" anlamında kullanılarak cinas sanatı yapılmıştır.

*Kalem böyle çalınmıştır yazıma
Yazım kışa uymaz, kışım yazıma*

2. ALİTERASYON (ses ve hece yinelemesi)

Düzyazıda ya da manzumede, bazı ses ya da hecelerin tekrarıyla ses güzelliği yaratmadır.

➤ Kargayı kuzgunun kovardı kondurmazdı

Bu cümlede, “k” sesinin tekrarlarıyla bir ses güzelliği meydana getirilmiştir.

➤ Karşı yatan karlı kara dağlar, kararıptır, otu bitmez.

Bu cümlede de, “kar” hecelerinin yinelenmesiyle aliterasyon yapılmıştır.

Dest buşi arzusuyla ölürsem dostlar

Kuze eylen toprağım şunun anınla yare şu (Fuzuli)

Bu beyitte, “s” sesinin yinelenmesiyle aliterasyon sanatı yapılmaktadır.

Aziz dost! Günler günleri, aylar ayları, yıllar yılları kovaladı. (Erenlerin Bağından)

3. SECI (İç Uyak)

Düzyazı cümleleri içinde ya da sonlarında yapılan uyaklara seci denir. Divan edebiyatının süslü düzyazı örneklerinde secilere bolca rastlanır.

Alimsin, ilmine gayet yok.

Kadirsin kudretine nihayet yok. (Sinan Paşa)

Bu cümlelerde, “gayet” ve “nihayet” sözcükleri iç uyak; “yok” sözcükleri de rediftir.

Dedim: Beratımın mazmunu ne için süret bulmaz?

Dediler Zevaidir, husulü, mümkün olmaz (Fuzulî)

Bu cümlelerde geçen “bulmaz” ve “olmaz” sözcüklerinde seci (iç uyak) vardır.

Öyle olacak dünya kişiye hoşdar olur;

Uçtan uca gül ü gülzar olur.

At ölür meydan kalır, yiğit ölür şan kalır

4. İRSALİMESEL (Örnekleme)

Şiir ya da düzyazıda, konuya uygun düşen atasözlerinin kullanılmasıdır. Böylece düşüncenin daha da inandırıcı olması sağlanır.

Dünyada ahrete gidip gelmemek

Olmasa iktiza eder ölmek

“Balık baştan kokar”, bunu bilmemek

Seyrani gafilin ahmaklığından

Bu dördlükte, 3. dizede “balık baştan kokar”, atasözü dördlüğe uygun biçimde söylenmiş ve irsal-i Mesel sanatı yapılmıştır.

SIFAT(ÖN AD)

Adları niteleyen veya belirten sözcüklerdir.

➤ **Bu bahçe çocukluğumda hep kırmızı güllerle doluydu.**

Bu cümlede, **bu** sözcüğü **bahçe** adını işaret yoluyla belirttiği; **kırmızı** sözcüğü **gül** adının niteliğini gösterdiği için sıfattır.

Sıfatlar, iki ana gruba ayrılır:

1. Niteleme Sıfatları

2. Belirtme Sıfatları

a. İşaret Sıfatı

b. Sayı Sıfatı

i. Asıl Sayı Sıfatı

ii. Sıra Sayı Sıfatı

iii. Üleştirme Sayı Sıfatı

iv. Kesir Sayı Sıfatı

c. Belgisiz Sıfat

d. Soru Sıfatı

1) NİTELEME SIFATLARI

Bir adı; durum, şekil, biçim, renk yönüyle niteleyen sözcüklerdir. Niteleme sıfatları, ada sorulan “Nasıl?” sorusunun cevabı olan sözcüklerdir.

➤ **Trenimiz karlı dağların arasında geçiyor.**

Bu cümlede **karlı** sözcüğü, **dağın** nasıl olduğunu yani niteliğini gösterdiği için niteleme sıfatıdır. Bu sıfat, nitelediği ada (dağ) sorulan **nasıl** sorusunu da cevap vermektedir:

- Mahalledeki dik yokuşu çıkmakta zorlanıyorum.
- Annem, eski kitaplarımı atmamı istiyor.
- Gemimiz masmavi denizde yunuslarla yarışıyor.
- Kızarmış elmalar dallarda çok güzel görünüyor.
- Eğri büğrü yolsa arabamız çok yavaş ilerliyor.

Bucümlerde, dik sözcüğü, yokuş adının; eski sözcüğü, kitap adının; masmavi sözcüğü, deniz adının; kızarmış sözcüğü, elma adının; eğri büğrü sözü yol adının niteliğini gösterdiği için niteleme sıfatıdır.

2)BELİRTME SIFATLARI

Adları; işaret, sayı, soru, belgisizlik yönüyle belirten sıfatlardır.

1) İşaret Sıfatı

Adları işarete yönüyle belirten, onları işaret eden sözcüklerdir. Bu, şu, o, öteki, beriki, öbür...

- Bizim küçüklüğümüzde şu alan ağaçlarla doluydu.
- kitabı babam daha çocukken okumuş.
- Öteki çantada sana aldığım hediyeler var.
- Sizin dilekçeniz öbür dosyada kalmış

Bu cümlelerde geçen **şu, o, öteki, öbür** sözcükleri, önündeki adları, işaret yönüyle öteki varlıklardan ayırıp belirttiği için işaret sıfatıdır.

2) Sayı Sıfatı

Varlıkları sayı yönüyle belirten sözcüklerdir. Aşağıdaki örnek cümlelerde renkli yazılan sözcükler sayı sıfatı, altı çizili sözcükle sayı sıfatlarının belirttiği adlardır.

a. Asıl Sayı Sıfatı

Varlıkların sayılarını kesin olarak belirten sözcüklerdir. Ada sorulan **kaç** sorusunun cevabıdır.

- İşe gitmek için her gün iki otobüse biniyorum.

b. Sıra Sayı Sıfatı

Varlıkların sırasını gösteren sözcüklerdir. Sayılara “-ncı, -nci, -ncu, -ncü” ekleri getirilerek oluşturulur. Ada sorulan **kaçıncı** sorusunun cevabıdır.

- Kitabın on altıncı sayfasında güzel bir şiir var.

c. Üleştirme Sayı Sıfatı

Varlıkları sayıca bölümlere ayıran, paylaşma anlamı veren sözcüklerdir. Sayılara -er, -ar eki getirilerek oluşturulur. Ada sorulan **kaçar** sorusunun cevabıdır.

- Masadaki tabaklara ikişer köfte koyalım.

d. Kesir Sayı Sıfatı

Varlıkların parçalarının, bütüne olan oranlarını gösteren sıfatlardır.

Hamurun üçte bir parçasını ayırıyoruz.

Gidip bakkaldan yarım ekmek aldı.

3) Belgisiz Sıfat

Adları belirtirken kesinlik bildirmeyen sıfatlardır. Bir, birkaç, birçok, çok, çoğu, kimi, bazı, bütün, tüm, başka, birtakım, her, hiçbir, herhangi...

- Sanatçının birçok şiirini ezbere bilirim.
- Arkadaşım, başka sınıfta derse giriyor.

Bu cümlelerdeki birçok sözcüğü şiir adını, sayı yönüyle; başka sözcüğü sınıf adını işaret yoluyla ama kesin olmayacak biçimde belirttiğinden, bu sözcükler belgisiz sıfatıdır.

- Bugün size soracak çok sorum var.
- Okulun koridorundaki bazı resimler ilgimi çekti.
- Birkaç araba yolun kenarına park etmişti.
- Yürüyecek eski bir binanın önüne geldik.

Bucümlerde **çok** sözcüğü, **soru** adını; **bazı** sözcüğü, **resim** adını; **birkaç** sözcüğü **araba** adını; **bir** sözcüğü, **bina** adını kesinlik bildirmeden belirttiği için belgisiz sıfatıdır.

4) Soru Sıfatı

Adları soru yoluyla belirten sözcüklerdir. Soru sıfatlarının cevabı yine sıfattır. **nasıl, kaç, kaçınıcı, kaçır, hangi, ne kadar, ne**

- Göndereceğiniz servise, kaç kişi binebilir?
- Anlattığın öyküyü hangi kitapta okudun?

Bu cümlelerde, **kaç** soru sözcüğü, **kişi** adını, **hangi** soru sözcüğü, **kitap** adını soru yoluyla belirlemektedir. Bu soru sözcüklerine verilebilecek cevapların (on altı kişi, şu kitap) sıfat olması, bu soru sözcüklerinin de sıfat olduğunu göstermektedir.

- Müdürle görüşmek için kaçınıcı kata çıkacağız?
- Sınav için ne kadar süre verilecek?
- Nasıl bir kitaptan hoşlanır çocuğunuz?
- Biz statta ne tarafta oturacağız?

Bu cümlelerde geçen **kaçınıcı, ne kadar, nasıl, ne** sözcükleri; önündeki sözcükleri soru yönüyle belirttiği ve bu sözcüklere verilen cevaplar sıfat olduğu için soru sıfatıdır.

UYARI “Hangisi, kaç” soru adlarıyla “hangi, kaç” soru sıfatlarını birbirine karıştırmamak gerekir.

- Hangi öğrenci senin en iyi arkadaşın?
- Hangisi senin en iyi arkadaşın?

Birinci cümlede “öğrenci” adını belirten “hangi” sözcüğü soru sıfatı; ikinci cümlede soru yoluyla “öğrenci” adının yerine geçen “hangisi” sözcüğü soru adıdır.

- Burada kaç yolcu inecek?
- Burada yolcuların kaç inecek?

Birinci cümlede “yolcu” adını belirten “kaç” sözcüğü soru sıfatı; ikinci cümlede bir sayı adının yerini soru yoluyla tutan “kaçı” sözcüğü soru adıdır.

ADLAŞMIŞ SIFAT

Niteleme sıfatları, çekim eki alarak veya almadan, niteledikleri ismin yerine geçecek şekilde kullanılabilir. Bu sözcüklere “adlaşmış sıfat” denir.

- Ben daha çok, eski şairlerin şiirlerini beğeniyorum.
- Ben daha çok, eskilerin şiirlerini beğeniyorum.

Birinci cümlede eski sözcüğü, şair adını niteleyen bir niteleme sıfatıdır. İkinci cümlede ise, eski şairler tamlamasındaki şair adı düşmüş, eski sözcüğü nitelik bildirirken aynı zamanda şair adının yerine geçmiş, yani adlaşmış sıfat olmuştur.

- Hastanede yatarken bir yakınım bile beni aramadı.
- Büyük elmalarla küçükleri ayrı ayrı koyalım.

Bu cümlelerin birincisinde yakınım sözcüğü, akraba, arkadaş adlarını nitelerken, çekim eki alarak hem bu adların yerine geçmiş hem de nitelik bildirerek adlaşmış sıfat olmuştur. İkinci cümlede küçükler sözcüğü, elma adını nitelerken, çekim eki alarak hem elma adının yerine geçmiş hem de nitelik bildirerek adlaşmış sıfat olmuştur.

UNVAN SIFATLARI

Kişilerin meslek, rütbe, makam gibi sosyal statülerini belirten sözcüklere, unvan sıfatı denir. Unvan sıfatları, adların önüne de sonuna da gelebilir.

- Ziya Paşa, Kadir Amca, Binbaşı Kemal, Ali Efendi...
- Beni Doktor Selim Bey muayene edecek.

Bu cümlede Doktor, Bey sözcükleri; beraber kullanıldıkları Selim özel adını belirttiği için unvan sıfatıdır.

UYARI — İlgı eki (-ki), yer ve zaman bildiren sözcüklerden sonra gelip eklendiği sözcüğü sıfat yapar. Bu ek yapım eki görevindedir.

- Masadaki kitapları daha yeni aldım.
- Bizi yarınki toplantıya çağırıyorlar.

Bu cümlelerde “masa” sözcüğü, bulunma durumu (-de, -da, -te, -ta) ekinden sonra sıfat yapan “-ki” ekini alarak önündeki “kitap” adını; “yarın” sözcüğü, sıfat yapan “-ki” ekini alarak önündeki “toplantı” adını belirttiği için sıfat görevindedir.

BİLGİ — Bir ad, hem niteleme hem belirtme sıfatı olabilir.

- Bu eski kitabı bana dedem vermişti.
- Orada zor bir görev sizi bekliyor.

Birinci cümlede “bu” işaret sıfatıyla “eski” niteleme sıfatı, “kitap” adının sıfatı olarak; ikinci cümlede “zor” niteleme sıfatıyla “bir” belgisiz sıfatı, “görev” adının sıfatı olarak kullanılmıştır.

Sıfatlar, adıları da niteleyebilir.

- İşyerinde başarılı kimseleri tespit edin.
- Arkadaşım meraklı biriydi.

Birinci cümlede “başarılı” sıfatı “kimse” adını; ikinci cümlede “meraklı” sıfatı, “biri” adını nitelemektedir.

MASAL

Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla olağanüstü durum ve olayları yine olağanüstü kahramanlara bağlayarak anlatan hikâyelere **masal** denir.

Masal Türünün Özellikleri

- Masallar tamamıyla hayal gücü ürünüdür. Gerçekle organik bir bağ söz konusu değildir.
- Mensur bir yapıya sahiptir. Nazım-nesir karışık olan masal örnekleri de vardır.
- Sunduğu evreni inandırıcı kılma gibi bir kaygı söz konusu değildir.
- Masal, anonim bir türdür.
- Masallarda genellikle iyilik - kötülük, doğruluk - haksızlık, adalet - zulüm, alçakgönüllülük - kibir... gibi zıt durumların temsilcisi olan kişilerin mücadelelerinden veya insanların ulaşılması güç hayallerinden söz edilir.
- Masallarda yer ve zaman kavramları belirsizdir. Mekan adı genellikle "Hint, Yemen, Kaf Dağı, Çin, Maçin" kullanılır.
- Anlatımda genellikle geniş zaman veya öğrenilen geçmiş zaman kipi (-miş'li geçmiş) kullanılır.
- Anlatım kısa ve yoğunur.
- Masal kişileri her tabakadan seçilebilir. Masallarda cinler, periler, devler de

rol alır.

- Masalların bir kısmı hayvanlarla ilgilidir.
- Masalların çoğu " bir varmış, bir yokmuş" ya da " evvel zaman içinde, kalbur saman içinde" gibi ifadelerle başlar. Bunlara tekerleme ya da döşeme denir. Tekerlemeden sonra olay ve dilek bölümleri gelir. Türk masallarında dilek bölümü "Onlar ermiş muradına ... ya da gökten üç elma düştü." biçiminde başlar.
- Masalarda milli ve dini motiflere hemen hemen hiç yer verilmez.
- Masalarda genellikle bir eğitim amacı saklıdır; masallar bu yönüyle didaktik (öğretici) bir nitelik taşır.
- Günümüzde belli bir kişinin ortaya koyduğu yapma masallar da yazılmaktadır. Türk masalları üzerinde, Pertev Naili Boratav, Eflatun Cem Güney gibi kişiler çalışmışlardır. Eflatun Cem Güney, edebiyatımızda "**Masalçı Baba**" olarak anılır. Pertev Naili Boratav'ın masallarla ilgili yaptığı iki önemli çalışma "**Az Gittik Uz Gittik**" ve "**Zaman Zaman içinde**" adı ile yayımlanmıştır. **Tahir Alangu** Türk edebiyatında halk arasında derlenen ilk masal kitabı olan **Billur Köşk Masalları** 'nı derlemiştir.
- Masal türünün Hindistan'da doğduğu düşünülmektedir.
- Evrensel esaslara dayanır.
- Anlatımda secilere yer verilir.
- Metin hacmi olarak destandan ve halk hikayesinden kısadır.
- Masal metinlerinin içerisinde diğer halk edebiyatı ürünlerine yer verilmiş olabilir.
- Olağanüstülükler ön plandadır.
- Tasvir, soru - cevap, tekrar gibi yöntemler anlatımı şekillendiren hususlardır.
- Türk masalları, sembolik açıdan zengindir. Türk masallarında Hızır, derviş, piri gibi karakterlere yer verilir; bu karakterler genellikle dualarının kabul görmesi yönüyle anlatılırlar.
- Türk masalları ile ilgili derleme yapan ilk kişi Ziya Gökalp'tir.
- Türk masalları ile ilgili ilk önemli bilimsel çalışmalar ise Ignacz Kunos'a aittir.
- Behçet Necatigil'e ait **Üç Turunçlar** ve Ziya Gökalp'e ait **Alageyik** adlı eserler önemli manzum masal örneklerimizdir.

Hint Masal Kitapları

Pançatantra: "Beş masal kitabı" anlamına gelmekte olup, Hint masal kitaplarının en eskisidir. Eserin yazarı belli değildir.

Arap Masal Kitapları

Binbir Gece Masalları (Elf Leyle ve'l Leyle) : 11.yüzyıldan itibaren anlatılan ve derlenen Binbir Gece Masalları'nı Avrupa'ya ilk defa 18. yüzyılda Fransız Antoine Galland tanıtmıştır. Binbir Gece Masalları'nın kökeni olarak daha çok Hindistan ve Mısır gösterilir. Masalın kahramanları Şehriyar adlı bir şehzade ile Şehrazat adlı eşidir. Masalların konusu ise Şehriyar'ın kadınların ihanetine uğraması sonucu her gece sonunda bir kadını öldürmesiyle başlar.

İran Masal Kitapları

Binbir Gündüz Masalları: Bu eser, adeta Arapların Binbir Gece Masalları'na karşı yazılmış gibidir. Binbir Gece Masalları'nda kadınların, Binbir Gündüz Masalları'nda ise erkeklerin vefasızlığından söz edilmektedir. Binbir Gündüz Masalları'ndaki metinler, Binbir Gece Masalları'na göre daha uzundur.

Avrupa'da Önemli Masal Kitapları

Aisopos (Ezop): Aisopos (Ezop), MÖ 6. yüzyılda yaşadığı varsayılan eski bir Yunan masalcısıdır. Aisopos, dilimize Nurullah Ataç tarafından Aisopos Masalları adıyla kazandırılmıştır.

La Fontaine: Fransa sahasında yetişen masalcıların başında La Fontaine gelmektedir. Bizdeki ilk La Fontaine çevirileri Şinasi ve Ziya Paşa ile başlar. La Fontaine masallarının büyük bir bölümü Orhan Veli Kanık tarafından "La Fontaine'nin Masalları" adıyla 1948 yılında çevrilmiştir. Masalların tamamını ise Sabahattin Eyuboğlu "La Fontaine / Masallar" adıyla 1969 yılında çevirmiştir.

Grimm Kardeşler: Grimm Kardeşler (Jakob Ludwig Karl Grimm ve Wilhelm Grimm) Alman edebiyatına ilişkin masalları derlemiştir. Bu derleme, masal türünün bilimsel yönünün öne çıkarılması açısından önemlidir. Grimm Kardeşler'e ait bu çalışmanın adı Çocuk ve Aile Masalları'dır. Grimm Kardeşlerin yapmış olduğu masal derlemesini Türkçeye "Şeytanın Altınları" adıyla çeviren yazar Ülkü Tamer'dir.

FABL TÜRÜNÜN ÖZELLİKLERİ:

- İnsanlar arasında cereyan eden olayları hayvanlar bitkiler ya da cansız varlıklar arasında geçiyormuş gibi göstererek bu yolla insanlara ahlak ve ibret dersi vermek örnek göstermek ya da bir düşünceye güç kazandırmak isteyen edebi türdür.
- Didaktik (öğretici) niteliklidir.
- Teşhis ve intak sanatları üzerine kurulmuştur.

- Dünya edebiyatında ilk ve önemli fabllar Hint yazarı Beydeba'ya aittir. Beydeba'nın (Pança-Tantra) isimli fablları Türkçeye Kelile ve Dimne adıyla çevrilmiştir. Ezop ve La fontaine'nin fablları da önemlidir.
- Türk edebiyatındaki ilk fabl örneği **Şeyhi'nin Harname'sidir.**
- Fabllar manzum(şiir) veya nesir (düz yazı) biçiminde yazılabilirler.
- Kulaktan kulağa yayılarak sözlü anlatım döneminin edebiyat ürünleri olarak insanlık tarihinde yerini almış ve basit, kolay, ahlak ilkelerini öğretme işlevini yüklenmişlerdir.
- Kissadan hisse vardır.
- Dil şiirsel işlevde kullanılır.
- Yapı unsurları (Olay, kişi, zaman, yer) vardır.
- Ahlak dersi vermesi yönüyle masaldan ayrılır.
-

Fabl Planı:

Fabllar; serim, düğüm, çözüm ve öğüt bölümlerinden oluşur.

Serim: Kişiler kısaca tanıtılır, olayın geçtiği çevre belirtilir, olay başlatılır.

Düğüm: Çatışma ortaya konur ve olay düğümlenir. Olayın ayrıntılarına girilir. Merak duygusu yoğunluk kazanır.

Çözüm: Düğüm çözülür, çatışma sona erer. Olay genellikle beklenmedik bir sonuca bağlanır.

Öğüt: Olayla ilgili ana fikir öğüt biçiminde verilir. Bu öğüt daha çok bir atasözü ile ortaya konur.

Masal-Fabl Karşılaştırması:

Farklılıklar:

- Masallar olağanüstü kişiler yer alırken fabllarda kahramanlar insan dışı varlıklardır.
- Masallar tekerlemeyle başlarken fabllarda bu durum söz konusu değildir.
- Masallar düz yazı biçiminde fabllar şiir veya düzyazı şeklinde olabilir.
- Fabllarda genellikle kahramanlar, hayvanlardır.
- Masallarda ise devler, cinler, periler vardır.
- Masal anonimdir, fabl ise anonim değildir.
- Fablların sonunda genelde küçük bir hayat dersi verir. Masalda ise klasik "mutlu son" vardır, iyiler her zaman kazanır.

Benzerlikler:

- Her ikisi de olay çevresinde gelişen edebi bir türdür.
- İkisinde de teşhis ve intak sanatları kullanılır.
- İkisinde de olağanüstü ve hayali mekanlar vardır.
- İkisinde de yer ve zaman belirsizdir.
- İkisi de öğretici, sanatsal, kurmaca, ilahi bakış açısının hâkim olduğu, kahramanları tip olan, olaya ve anlatmaya dayalı metinlerdir.
- İkisinde de öyküleyici ve betimleyici anlatım türleri kullanılır.

EDAT(İLGEÇ)

Tek başlarına kullanıldıklarında bir anlam taşımayan, cümle içerisinde sözcükler arasında anlam ilgisi kurmaya yarayan ve aynı zamanda kendileri de anlam kazanan sözcüklere “edat” denir. Başlıca edatlar şunlardır: gibi, kadar, denli, için, ile(-le), ancak, yalnız, üzere, değin, dek, göre, -e karşı, -e doğru, -den beri, -den başka...

EDATLARIN ÖZELLİKLERİ:

Edatlar kendilerinden önce gelen kelimeyle ilgi kurarlar.

Edatlar iyelik veya hal eki aldıklarında adlaşır.

Senin **gibisini** zor bulurlar.

O **kadarını** herkes biliyor.

Edatlar cümlede sıfat tamlamaları veya zarf öbekleri oluşturabilir.

Dev **gibi** adam, karşımızda çocuk **gibi** ağlıyordu.

Sıfat Tam. Zarf Grubu

Edatlar cümlede **özne, nesne, tümleç** göreviyle kullanılabilir; ek fiil olarak **yüklem** olabilir.

Örnekler:

Bizim buraların üzümü bal **gibi**dir.

Yüklem

Bu **kadarını** beklemiyordum.

Nesne

Çocuk tazı **gibi** koşuyordu.

Zarf tümleci

Aslan **gibi** çocuk birkaç günde eridi.

Özne

NOT: Sınavlarda edatlarla ilgili sorular genellikle edatın kurduğu anlam ilgisine yöneliktir. Bunun dışında, hem edat hem de bağlaç olarak kullanılan kelimeler edat-bağlaç farkı şeklinde sorulabilir.

BELLİ BAŞLI EDATLAR VE ÖZELLİKLERİ

1. İle (-le, -la): Araç, birliktelik, neden-sonuç ilgileri kurar.

- Kapıyı anahtar**la** açmış. (Araç)
- İstanbul'a otobüs**le** gittim. (Araç)
- Arkadaşları **ile** sinemaya gitmiş. (Birliktelik)
- Bu haberin gelmesi**yle** işler karıştı. (Neden-sonuç)

NOT: "İle" sözcüğü hem edat hem de bağlaç olarak kullanılabilir. Cümlede "ile" nin yerine "ve" kullanılabilirse bağlaç, kullanılamıyorsa edattır. Ancak son dönemlerde Türkçe sözlükte "ile" sadece bağlaç olarak kabul edilmektedir.

Annesi **ile** babası geldi. (Bağlaç)

Çocuk arkadaşı **ile** geldi. (Edat)

2. İçin: Sözcükler arasında "amaç" ve "sebep-sonuç" başta olmak üzere çeşitli anlam ilgileri kurar.

- Sizi görmek **için** geldim. (Amaç)
- Doğruyu söylemek **için** geldim. (Sebep-sonuç)
- Hasta olduğu **için** gelemedi. (Sebep-sonuç)
- Adam **için** deli diyorlar. (Hakkında)
- Benim **için** bir oda ayırmışlar. (Aitlik)
- Vatan **için** canımı bile veririm. (Uğrunda)
- Senin **için** saçımı süpürge ettim.(Uğrunda, yolunda)
- Bu kadar çalışma **için** bu para az. (Karşılığında)

3. Kadar: Karşılaştırma yoluyla eşitlik, benzerlik, yaklaşıklık gibi ilgiler kurar.

- da senin **kadar** çalışandır. (Eşitlik)
- Ay **kadar** parlak bir yüzü vardı. (Benzerlik)
- Bin **kadar** kitap bastırdı. (Yaklaşıklık)

4. Göre: Yönelme(-e) hal eki almış sözcüklerle kullanılarak, karşılaştırma, kişisel görüş gibi çeşitli anlam ilgileri kurar. Ancak son dönemlerde Türkçe sözlükte "göre" sadece "zarf" olarak kabul edilmektedir.

- Arkadaşlarına **göre** daha başarılıdır. (Karşılaştırma)
- Bana **göre** bu maç böyle bitmez. (Tahmin-Kişisel görüş)
- Burası bize **göre** değil. (Uygunluk)

5. Gibi: Benzetme başta olmak üzere çeşitli anlam ilgileri kurar.

- Dev gibi dalgalar tekneyi parçaladı.(Benzetme)
- Ferrari **gibi** hızlı arabaları var. (Karşılaştırma)
- Yarın yağmur yağacak **gibi**.(olasılık)
- Akşam 7 **gibi** yemeğe çıkarız.(Sıralarında, yaklaşık)
- Bu köpek bize saldıracak **gibi**...(Şüphe, olasılık)

6. Ancak-Yalnız: Cümlede "sadece, bir tek" anlamında kullanılırsa edat; "fakat, ama" anlamında kullanılırsa bağlaç olan sözcüklerdir. Ancak son dönemlerde Türkçe sözlükte "ancak-yalnız" "sadece" anlamında kullanıldığında "zarf" olarak kabul edilmektedir.

- Ben **ancak** onunla görüşürüm. (Sadece-Edat)
- Bu kitabı **ancak** orada bulabilirsiniz.(Sadece-Edat)
- Giderim **ancak** senin de gelmeni istiyorum.(Bağlaç)
- Benim halimden **ancak** sen anlarsın.(Edat)
- Arabamız **ancak** beş milyar eder. (Edat)
- **Ancak** aldığı borçları ödeyebildi. (Edat)
- Bu durumdan **yalnız** sen haberdarsın. (Sadece-Edat)
- Buralarda **yalnız** dolaşma. (Durum zarfı)
- **Yalnız** insanlar kapalı kutu gibidir. (Niteleme sıfatı)
- Nine yine **yalnızdı**. (İsim)
- Kitap okumak istiyorum, **yalnız** uykum geliyor. (Bağlaç)

7. Üzere: Genellikle "için" edatının yerini tutar ve çeşitli anlam ilgileri kurar. Ancak son dönemlerde Türkçe sözlükte "üzere" "amacıyla, şartıyla, neredeyse" anlamlarında kullanıldığında "zarf" olarak kabul edilmektedir.

- Konuşmak **üzere** ayağa kalktı. (Amaç)
- Okula gitmek **üzere** evden çıktı.(Amaç)
- Yarın ödemek **üzere** sana yüz lira veririm.(Şartıyla)
- Yasalarda belirtildiği **üzere** bu bir suçtur.(Gibi)
- Paramız bitmek üzere. (Yaklaşık)

8. Doğru(-e doğru): Eklendiği sözcüğe yönelme anlamı katan ve yönelme hal ekiyle(-e) kendinden önceki kelimeye bağlanan bir edattır.

Not: -e hal ekiyle kendinden önceki kelimeye bağlanmazsa edat olmaz.

- Eve **doğru** giderken ona rastladım. (Edat)
- Araba üzerimize **doğru** geliyor. (Edat)
- Kuşlar güneşe **doğru** uçuyorlar. (Edat)
- Öğretmenimiz tahtaya bir **doğru** çizdi. (İsim)
- **Doğru** söze ne denir. (Sıfat)
- Büyüklelimizin yanında **doğru** oturmalıyız. (Zarf)
- **Doğru**larımızı her yerde savunmalıyız. (Adlaşmış sıfat)

9. Karşı (-e karşı): Kendinden önceki kelimeye -e hal ekiyle bağlanarak çeşitli anlam ilgileri kurar. Ancak son dönemlerde Türkçe sözlükte "karşı" "karşılık, için, hakkında, e doğru" anlamlarında kullanıldığında "zarf" olarak kabul edilmektedir.

- Denize **karşı** oturup çayımızı yudumladık. (Yönünde)
- Beşiktaş, Real Madrid'e **karşı** oynayacak. (Rakip olma)
- Bana **karşı** davranışları değişti. (Yönelik)
- Bu söze **karşı** hiçbir şey diyemedik. (Cevap olarak)
- Sabaha **karşı** eve döndük. (Zaman anlamı)

Not: "Karşı" kelimesi edat dışında başka görevlerde de kullanılabilir.

- Sesleri **karşı** binadan bile duyuluyor. (Sıfat)
- Okulun **karşısında** oturuyorlar. (İsim)
- Misafirleri çok sıcak **karşıladılar**. (Fiil)

10. Başka(-den başka): Kendinden önceki sözcüğe -den ekiyle bağlanarak o sözcüğün hariç tutulduğunu belirtir, yani "dışında" anlamı katar.

- Senden **başka** kimseye güvenemem. (Dışında)
- Bu soruları sizden **başkası** çözemez. (Siz hariç, sizin dışınızda)
- Susmaktan **başka** bir şey yapamadım.
- Hayatta senden **gayrı(başka)** kimsem yok.

11. Mi (mi, mu, mü): Soru edatı diye bilinir, ama cümleye soru dışında anlamlar da katar.

- Son sözünüz bu **mu**? (Soru)
- Hiç **mi** söyleyecek sözünüz yok? (Soru)
- Beni biraz dinler **misiniz**? (Rica)

- Bu su da içilir **mi**? (Olumsuzluk-Beğenmeme)
- Bu sözleri ben **mi** söylemişim? (İnkâr-reddetme)
- Akşam oldu **mu** içime bir hüzün çöker. (Zaman anlamı)
- Sen de **mi** Brütüs? (Beklenmezlik-Şaşırma-Sitem)
- Geniş **mi** geniş bir bahçeleri var. (Pekiştirme)
- Çalıştın **mi** başarısın. (Koşul)
- Gelmez olur **muyum**? (Kesinlik)

12. Diye: Sebep, amaç, hedef ilişkisi kurar bazen de doğrudan doğruya bir açıklama ve belirtme görevi yapar. Ancak son dönemlerde Türkçe sözlükte "diye" "zarf" olarak kabul edilmektedir.

- Saatlerdir önemli bir açıklama yapacak **diye** bekliyoruz.
- Yemek yapacak **diye** mutfağın her yerini batırış.
- Vehbi **diye** birinin adını sık sık duyuyorum.
- Yakalayıp hemen götürürler **diye** düşünüyordum.

BAĞLAÇLAR

Eş görevli sözcük ve sözcük gruplarını, anlamca ilgili cümleleri birbirine bağlayan sözcüklere "bağlaç" denir.

- Bağlaçlar da edatlar gibi tek başlarına anlamı olmayan sözcüklerdir.
- Bağlaçlar her ne kadar cümlede bağlama görevinde kullanılsa da sözcükler arasında çeşitli anlam ilgileri de kurarlar.
- *Bağlaçların edatlardan farkı, zaten var olan anlam ilgilerine dayanarak bağ kurmasıdır. Edatlar ise yeni anlam ilgileri kurarlar.*
- Bazı bağlaçların yerine noktalama işaretleri kullanılabilir.
- *Bağlaçlar cümleden çıkarılınca anlam bozulmaz, sadece biraz daralabilir. Edatlar cümleden çıkarılırsa anlam bozulur.*
- Bağlaçlar (ile hariç) önceki ve sonraki kelimedenden ayrı yazılır. Bitişik yazılanlar bağlaç değil, ektir.

SIK KULLANILAN BAĞLAÇLAR VE ÖZELLİKLERİ

1. Ve: Anlam ve görev bakımından benzer olan kelimeleri, cümleleri, sözleri ve öğeleri birbirine bağlar.

- Duygu ve düşünce bir olmalıdır. (Özneli bağlamış)
- Köyünü, yaşlı dedesini ve ninesini özlemişti. (Nesneleri)
- Şiir ve roman okuma alışkanlığı edinin. (Nesneleri bağlamış)
- Bana baktı ve güldü. (Cümleleri bağlamış)

- Anlatılanları dinliyor ve çocuğa hak veriyordu. (Cümleleri)
- Aylarca ve yıllarca sustu. (Benzer kelimeleri bağlamış)
- Binlerce yerli ve yabancı turist geldi. (Sıfatları bağlamış)

“Ve” bağlacı yerine “virgül” işareti ya da “-ıp, -erek” gibi zarf-fiil ekleri de kullanılabilir.

- Masaya yaklaştı **ve** kitabı aldı.
- Masaya yaklaştı, kitabı aldı.
- Masaya yaklaşı**p** kitabı aldı.
- Masaya yaklaşı**arak** kitabı aldı.

Not: “ve” bağlacından önce veya sonra noktalama işareti kullanılmaz.

2. İle (-le, -la): “ve” bağlacıyla görevleri hemen hemen aynı olmasına rağmen her zaman birbirinin yerine kullanılamazlar. “ile” bağlacının kullanım alanı daha dardır. “İle” bağlacı cümleleri birbirine bağlamaz; sadece aynı görevdeki kelimeleri bağlar.

- Yaşlı dedesi **ile** ninesini özlemişti.
- Edebiyatımızda en çok eser verilen türler şiiir **ile** romandır.
- Annesi **ile** babasını çok seviyor.
- Ev**le** okul arasında mekik dokuyor.

NOT: “İle” sözcüğü hem edat hem de bağlaç olarak kullanılabilir. Cümlede “ile” nin yerine “ve” kullanılabilirse bağlaç, kullanılamıyorsa edattır.

- Annesi **ile** babası geldi. (Bağlaç)
- Çocuk arkadaşı **ile** geldi. (Edat)
- Kazaklar**la** ceketi paray**la** aldım.

3. ya da, veya, yahut, veyahut : Aynı değerde olup da birinin tercih edilmesi gereken iki seçenek arasında kullanılırlar.

- Biriniz gideceksiniz: Sen ya da kardeşin.
- Bisiklet veya motosiklet alacağım.
- Sen, ben veya başkası...
- Sen olmasan yahut (veyahut) seni görmesem dayanamam.

4. Ama, fakat, lâkin, yalnız, ancak, oysa, oysaki, halbuki, ne var ki, ne yazık ki ...

“Ama, fakat, lâkin” aynı anlamlı bağlaçlardır. “yalnız, ancak, ne var ki, ne yazık ki” bağlaçları da bunlara yakın anlamlıdır. Bu bağlaçlar genellikle aralarında zıtlık bulunan iki ayrı ifadeyi veya cümleyi birbirine bağlar.

- "Başarı hakkınız, **ama** terlemeniz gerekecek."
- "Onu seviyorum, **fakat** o beni sevmiyor."
- "Çok çalışıyor, **yalnız** başaramıyor."
- "Saatlerce bekledim, **ancak** sizi göremedim."
- İnsanlara hep iyi davrandı; **ne yazık ki** kendisi onlardan vefa görmedi.
- Beş yüz kişiyi davet etmişler, **ne var ki** salon o kadar insanı almaz.
- "Bana kızmış; **oysa** ben ona bir şey yapmadım."
- "Ali gelmedi; **oysaki** onu da çağırmıştım."
- "Hiç tepki vermedi, **halbuki** sevinmesini bekliyordum."
- "Onu özledim, **oysa** gideli çok olmadı."
- "Gelemeyeceğini söyledi, **hâlbuki** vakti vardı."
- "Sınavı kazanamadım, **oysaki** çok çalışmıştım."

Bu bağlaçların bazıları cümleye “koşul(şart)” veya “pekiştirme” anlamı da katabilir.

- Dışarı çıkabilirsin ama eve erken döneceksin. (**Koşul**)
- Seninle sinemaya gelirim ama işim çıkmazsa. (**Koşul**)
- Bu kitabı sana alacağım ama okuyacaksın. (**Koşul**)
- Dışarıda soğuk ama çok soğuk bir hava var. (**Pekiştirme**)
- Büyük ama çok büyük bir bahçesi vardı. (**Pekiştirme**)

“Ama” bağlacı cümle sonunda dikkat çekmek amacıyla da kullanılabilir.

- Bak kızarım ama!
- Böyle söylersen darılırım ama!

5. Çünkü, zira: Şundan dolayı, şu sebeple. anlamla-rına gelir.Neden bildirir.

- Eve gittim, **çünkü** babam çağırmişti.
- Otobüse yetişemedik; **çünkü** evden geç çıkmıştık.
- Öğün okula gelemedim, **zira** çok hastaydım.

6. Madem (mademki): “Değil mi ki, -diği için, -diğine göre” anlamlarında sebep göstermek için, başına getirildiği cümleyi daha sonraki cümleye bağlar.

- **Madem** gelmeyecektin, önceden haber verseydin.
- **Mademki** söz verdin, sözünü tutacaksın.

7. **Ki:** En çok kullanılan bağlaçlardan biridir. Cümleye "**neden - sonuç, açıklama, şart, şaşma, o anda, pekiştirme**" gibi çok çeşitli anlam ilgileri katar.

- Günü kötü geçmiş **ki** çok kızgın görünüyor. (Neden-sonuç)
- Sana değer veriyorum **ki** seninle konuşuyorum. (Neden-s.)
- İnsan çalışmalı **ki** sınavı kazansın. (şart)
- Bir baktım **ki** ortalıkta kimse kalmamış. (şaşma)
- Evden çıkacaktı **ki** telefon çaldı. (o anda)
- Çalışkan **ki** çalışkan bir çocuk. (pekiştirme)
- Beni tanımıyorsun **ki**... (Yakınma)
- Kafamı bir kaldırdım **ki** arkadaşım karşımda. (Şaşma,)
- Arabayı o çizmiş olabilir mi **ki**? (Kuşku)
- Sana iş buldum **ki** kimseye muhtaç olmayasın. (A-S)
- Geç saatlere kadar çalışmış olmalı **ki** sabah uyanamamış. (tahmin)

Not: "ki" bağlacı, sıfat türeten "-ki" eki ile ilgi zamiri olan "-ki" ile karıştırılmamalıdır. Bağlaç olan **ki** kendinden önceki ve sonraki kelimelerden her zaman ayrı yazılır. Diğerleri ektir ve kelimeye bitişik yazılır.

- Yolun karşısındaki adamı görüyor musun? (**Sıfat yapmış**)
- Benim ödevim seninkinden güzel olmuş. (**İlgi zamiri**)
- Bir şey biliyor **ki** konuşuyor. (**Bağlaç**)

Not: Bağlaç olan "**ki**" yi diğerleriyle karıştırmamak için pratik bir yöntem olarak, "**ki**" den sonra "**-ler**" ekini getiririz, bu ek uygun düşmezse oradaki "**ki**" nin bağlaç olduğunu anlarız.

Ayrıca yine pratik bir yöntem olarak, "**ki**" yi cümleden çıkartırız, cümlelerin yapısında ciddi bir bozulma olmazsa bu "**ki**" nin bağlaç olduğunu anlarız.

- Sen ki dünyalara değersin. (*Sen dünyalara değersin.*)
- Şimdi anlıyorum ki o yaptıklarım bir hataydı. (*Şimdi anlıyorum o yaptıklarım bir hataydı*)

Görüldüğü gibi bağlaç olan **-ki** cümleden çıkartıldığında cümlelerin anlamında bir daralma olsa da yapısında ciddi bir bozukluk olmuyor, ayrıca bunlardan sonra **-ler** eki getirildiğinde uygun düşmüyor. Öyleyse bu "**-ki**" bağlaçtır ve daima ayrı yazılır.

Not: "**Mademki, halbuki, meğerki, belki, oysaki, çünkü, sanki**" sözcüklerindeki "**ki**" ler bağlaç olmasına rağmen kalıplaştığı için bitişik yazılır.

Örnek

- Bu kez sınavı geçmiş, **demek ki** iyi çalışmış.
- Biz bu engelleri aşarız; **yeter ki** siz kendinize güvenin.
- Ülkemi seviyorum; **öyle ki** ülkem için canımı bile veririm.
- Yapılan hatayı be de görüyorum; **gel gör ki** patron böyle yapmakta ısrar ediyor.
- Sana yardımcı olmak isterdim; **ne çare ki** benim de param yok.
- Bence riske girmeyelim, **tut ki** işler iyi gitmedi, o zaman ne yapacağız?
- Sorunu çözdük, **şöyle ki** yarın hepiniz ücretinizi alacaksınız.
- Bugün işim çok, **kaldı ki** biraz da hastayım, toplantıya gelemem.

8. De, da: Cümleye "**eşitlik, gibilik, açıklama, neden-sonuç, abartma, pekiştirme, birliktelik, küçümseme, sitem, şaşma, uyarı, inatlaşma**" gibi çok çeşitli anlamlar katar, bazen de "**ama, fakat**" anlamında kullanılabilir.

- filmi ben **de** seyrettim. (*Eşitlik-diğerleri gibi*)
- Bence Aslı **da** bu işten anlamıyor. (*Eşitlik-diğerleri gibi*)
- Aldıkları araba **da** araba hani. (*Abartma-pekiştirme*)
- Sen sınavı kazanacaksın **da** ben göreceğim. (*Küçümseme*)
- Okula kadar geldin **de** bir selam vermedin. (*Sitem*)
- Ailesiyle kavga etti **de** evi terk etti. (*Sebepl-sonuç*)
- Yemem **de** yemem diye tutturdu. (*Direnme-inat*)
- Dışarı çık **da** göreyim. (*Tehdit-uyarı*)
- Biraz müsaade etsen **de** işime baksam. (*Rica, istek*)
- Böyle davranmanız hiç **de** iyi olmadı. (*Pekiştirme*)
- Bize gelmiş **de** fazla kalmamış. (ama bağlacı yerine)

NOT: Türkçede biri bağlaç, diğeri hâl eki olmak üzere iki çeşit "**de**" vardır. Cümleden "**de**" yi çıkarıp okuduğumuzda cümlelerin anlamı bozulmuyor sadece biraz daralırsa bu "**de**" bağlaçtır ve ayrı yazılır. Eğer cümlelerin anlamı bozuluyorsa, bu "**de**" ektir ve kelimeye bitişik yazılır.

- Bakkalda sebze **de** satılıyormuş. (*Bağlaç*)
(*Bakkalda sebze satılıyormuş*)
- Kitaplarım okulda kalmış. (*Hâl eki*)
(*"Kitaplarım okul kalmış."* dersek cümle bozulmuş olur.)

9. Sanki: Cümleleri ve sözcük öbeklerini genellikle tahmin ve olasılık anlamlarıyla bağlar. Ancak son dönemlerde Türkçe sözlükte “sanki” “zarf” olarak kabul edilmektedir.

- Bu adamı **sanki** bir yerden tanıyorum.
- Bu müziği **sanki** daha önce de dinlemiştim.
- Başkalarını kötüleme **sanki** sen onlardan daha mı iyisin?
- Dün akşamki yemekte **sanki** beni tanıymıyormuş gibi davrandı.

10. Yoksa: “Aksi takdirde, aksi halde” anlamında kullanılan bir bağlaçtır. Bazen de herhangi bir konuda ihtimalden söz ederken, onlardan başka bir ihtimalin de varlığını bildirmek için kullanılır.

- Ver diyorum, **yoksa** yersin dayağı.
- Bu işi Ali mi **yoksa** Ahmet mi daha iyi yapar?
- Ali Bey henüz gelmedi, **yoksa** ona davetiye yollanmadı mı?

11. Hatta: “Bile, hem de, üstelik, ayrıca” anlamlarında kullanılır. Biri diğerinden daha güçlü olan iki yargıyı birbirine bağlar, bazen de pekiştirme anlamı katar. Ancak son dönemlerde Türkçe sözlükte “hatta” “üstelik, ayrıca” anlamlarında kullanıldığında “zarf” olarak kabul edilmektedir.

- Çok çalışıyor; **hatta** geceleri uyumuyor.
- Kazmayla, kürekle **hatta** elleriyle kazıdılar.
- Bu maçı kazanacağız **hatta** şampiyon olacağız.
- İşe geç geliyor; **üstelik** görevini de düzgün yapmıyor.
- Ders çalışmıyor; **üstelik** yaramazlık yapıyor.
- Çalışıyor, **hem de** sabahtan akşama kadar.

12. Bile: Bu bağlaç –de,-da, dahi, beklenmedik duygu ve olayları anlatan ifadeleri bağlar. Ancak son dönemlerde Türkçe sözlükte “hatta” “birlikte, üstelik” anlamlarında kullanıldığında “zarf” olarak kabul edilmektedir.

- Doğum günü partime öğretmenlerim **bile** katıldı.
- Henüz dört yaşında ama sayıları biliyor, yazı **bile** yazıyor.
- Bu sınavı kazansa **bile** işe gidemez.
- Bu sınavı kazansa **da** işe gidemez.

13. Meğer, meğerse, meğerki: Umulmayan, düşünülmeyen, beklenmedik durumları anlatmak için kullanılır.

- Onu akıllı sanırdık; **meğer** adam delinin biriymiş.
- **Meğer** bizi yıllardır oyalıyormuş.
- **Meğerki** olaydan hiç haberi yokmuş.
- **Meğerse** okula gitmemiş bugün.
- Çok zenginim diyordu, **meğerse** tek kuruşu bile yokmuş

14. İse (-se): Cümleye genellikle karşılaştırma anlamı katar. Ayır ya da bitişik yazılabilir. Bitişik yazıldığında “-se, -sa” biçimine de girebilir.

- Adam durmadan konuşuyor, çocuksa hep susuyordu.
- Ben et yemeklerini severim, o **ise** sebze yemeklerini...
- Ali çok akıllı; Murat’**sa** çalışkan bir öğrencidir.

Not: “İse” sözcüğü ek-fiil olarak da kullanılabilir. Bu göreviyle isim soylu sözcükleri yüklem yaparken, basit zamanlı fiilleri de bileşik zamanlı yapar ve onlara koşul (şart) anlamı kazandırır. Bağlaç olan “ise” ile karıştırmamak gerekir.

Ek-fiil olan “ise” cümleye şart anlamı katar, olumsuzu da yapılabilir. Bağlaç olan “ise” nin olumsuzu yapılamaz, bu bağlaç şart anlamı da taşımaz.

Gayret ederse bu sorunun üstesinden gelir. (Ek-fiil)

(Gayret etmezse üstesinden gelemez.)

Yetenekliyse bu oyunda rol alabilir. (Ek-fiil)

(Yetenekli değilse rol alamaz.)

Herkes dışarı çıktı Ahmet ise içerde kaldı. (bağlaç)

15. Yani: Bu bağlaç, bir konuyu daha açık biçimde anlatmak için kullanılır.

(Bazen de soru cümlelerinin başında yer alır.)

Bu adam geçmişte hırsızlık yapmış, **yani** sabıkalı biri.

Yeterli imkanımız yok, **yani** bu işi zor yaparız.

Yani sen bu sınava girmeyecek misin?

TEKRARLI BAĞLAÇLAR

16. ne.....ne (ne de) : Çok kullanılan bu bağlaç karşılaştırılan iki unsurun hiçbirini anlamını verir. Genellikle cümleye olumsuz bir anlam kazandırır. Sallanmaz o kalkışta **ne** bir mendil **ne** bir kol.

- Adam kızını **ne** arıyor **ne** soruyor.

- **Ne** kızı veriyor **ne** dünürü küstürüyor.
- Bu konu **ne** seni **ne de** beni ilgilendirir.
- Bana **ne** mektup yazıyor **ne de** telefon ediyor.

NOT: Bu bağlaç iki karşıt sıfatı birbirine bağlarsa “**ikisinin arası, ortası**” anlamı verir.

- Kız **ne** zayıf **ne** şişman biriydi.
- Konuşan adam **ne** uzun **ne** kısaydı.

17. hem..... hem (hem de) : Cümleleri, eş görevli kelime ve kelime gruplarını bağlayan bu bağlaç, sözü edilen unsurların hepsini yargıya dahil ederek birlikte olma anlamı verir, bazen de eşitlik ve karşıtlık anlamları katar.

- **Hem** ucuz **hem** kaliteli ayakkabı satıyor.
- **Hem** çalışıyor **hem** üniversite okuyor.
- Halil **hem** çalışıyor **hem** okuyor.
- İşçiler **hem** çok para istiyor **hem de** iyi çalışmıyor.
- **Hem** yemek yemiyor, **hem** ilaçlarını almıyor, **hem de** iyileşmeyi bekliyor.

18. ya..... ya (ya da): Sözcük öbeklerini, cümleleri karşıtlık, seçme anlamlarıyla bağlar.

- **Ya** onunla evlenirim, **ya** kendimi öldürürüm.
- **Ya** bu deveyi güdersin **ya** bu diyardan gidersin.
- **Ya** ödevini getirirsin **ya da** sınıfta kalırsın.

19. ister.....ister (isterse): Sözcük öbeklerini ve cümleleri bağlar. Eşitlik ve seçme anlamı verir.

- Burayı kazın da **ister** kazma kullanın **ister** kürek...
- **İster** bugün gel **ister** yarın, ben hep buradayım.
- Ödevini getirsin de **ister** elle yazsın **isterse** bilgisayarda...

20. Gerek...gerek(gerekse) bağlacı da genellikle aynı anlamda kullanılır.

- Gerek rüzgar gerekse güneş, iyi birer enerji kaynağıdır.
- Gerek Ahmet gerek Hamdi bu konuda çok başarılıdır.

21. olsun.....olsun: Kelime gruplarını ve cümleleri genellikle **eşitlik** anlamıyla bağlar.

- Zengin **olsun**, fakir **olsun** hepimiz aynı ülkede yaşıyoruz.
- Küçük **olsun** büyük **olsun** herkes Mahmut amcayı severdi.

22. kâh.....kâh: Sözcük öbeklerini ve cümleleri karşıtlık, bazen, kimi zaman anlamlarıyla bağlar.

- Kayığımız dalgalarda **kâh** o yana **kâh** bu yana sallanıyor.
- Şoka giren adam **kâh** gülüyor **kâh** ağlıyordu.

ÜNLEMLER

Sevinme, üzüme, kızma, korku, heyecan, çaresizlik, şaşkınlık, pişmanlık, bıkkınlık, kıskançlık, özlem gibi duyguları kısa ve etkili biçimde anlatmaya; doğa seslerini yansıtmaya ve karşısındakilere seslenmeye yarayan sözlere **ünlem** denir.

Türkçede kullanılan başlıca ünlemler şunlardır: Ah, **oh**, vah, **of**, ay, **hey**, ey, **ya**, haydi, **hadi**, yazık, a, e, o, vah vah, oh oh, eyvah, **hişt...**

SESLENME ÜNLEMLERİ

- Yol versene **be** !
- **Eee** yaptıkların yeter artık!
- **Ha!** Onu mu sordun?
- **Hişt**, buraya bakar mısınız?
- **Hey**, buraya baksana!
- **Bre** melun! Ne yaptın böyle?
- **Ey** Türk gençliği!
- **Şşşt!** Sus bakayım!
- **Huu** komşu nasılsın **ayol?**
- **Abe** ağalar nerden gelirsiniz?
-

DUYGU ÜNLEMLERİ

- **Aaa** bu arabaya ne olmuş böyle?
- **Ay** başım çok ağrıyor!
- **Bravo**, güzel bir ödev olmuş!
- **Eyvah**, yine lastik patladı!
- **Hoppala**, bu da nereden çıktı!
- **Off**, bu iş başımıza bela oldu!
- **Eh** buna da şükür!
- **Ohh**, sonunda başardım!

- **Vah vah**, adama yazık olmuş!
- **Üff**, ne sıkıcı yer!
- **Aman**, bırak gitsin **ya**!
- **Ooo**, sizi görmek ne güzel!
- **Tüh**, yine yakalandık.
- **Vay** benim akılsız başım!
- **Aferin**, güzel bir iş başarmışsın.
- **Ohoo**, sen gelene kadar iş biter

sözcükler aslen ünlem olmadıkları halde cümlede ünlem görevi üstlenebilir.

Özel adlar da seslenme ünlemi olarak kullanılabilir.

- **Allah Allah**, sana ne oluyor?
- **Ahmet Bey!** Bakar mısın?
- **Arkadaş**, yurduma alçakları uğratma, sakın!
- **Güzel!** Bunu bekliyordum.
- **Yarabbi!** Bana güç ver.
- **Yazık**, genç yaşta öldü!

Yansıma Ünlemleri:

Doğa seslerini yansıtan ve hayvan seslerinin taklidine dayanan sözcüklerdir.

- Sular **gürül gürül** akıyor.
- **Tak,tak,tak!** Birdenbire kapı vuruldu.
- **Fısır fısır** konuşup durmayın!

ÜNLEM ÖBEKLERİ

- **Allah aşkına**, peşimi bırak!
- **Hadi canım sen de**, sen bu işten ne anlarsın.
- **Aman Tanrım**, bu ne güzellik!

NOT: Bütün bunlar dışında pek çok sözcük ve sözcük öbeği söylenişine, vurgusuna göre ünlem değeri kazanabilir.

ROMAN

Yaşanmış ya da yaşanabilecek olayların, insanlar arasındaki ilişkilerin, insan psikolojisinin, uzun bir şekilde yer ve zaman bağlamında anlatıldığı düz yazı şeklindeki edebi anlatılara **roman** denir.

Roman Türünün Tarihsel Gelişimi

Dünya Edebiyatında Roman

Roman Avrupa’da sözlü edebiyattaki destan türünün geçirdiği evrimleşmenin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Roman türünün ilk örneğini 15. yüzyılda Fransız yazar **Rabelais “Gargantua”** adlı eseriyle vermiştir. Modern anlamda ilk roman örneği ise Miguel De Cervantes’in **“Don Kişot”**u 17. yüzyılda yazılmıştır. 17. yüzyılda klasik akım içinde ortaya çıkan tek romancı ise **Madame ye La Fayette**’tir. Bu yüzyılda İngiltere’de Daniel Defoe **“Robinson Crusoe”**yu, Jonathan Swift **“Güliver’in Gezileri”**ni yazmıştır. Bu türün yetkin örnekleri ise 19. yüzyılda verilmeye başlanmıştır.

Roman, bir tür olarak karakteristik özelliklerini romantizm ve realizm akımları sayesinde 19. yüzyılda kazanmıştır. 20. yüzyıldaki sosyal ve teknolojik gelişmeler romana da yansımıştır. Bu dönem romancıları arasında Amerikan edebiyatından John Steinbeck, Ernest Hemingway; Alman edebiyatından Thomas Mann, Erich Maria Remarque; Fransız edebiyatından Andre Maurois, Jean Paul Sartre, Albert Camus sayılabilir.

Türk Edebiyatında Roman

Tanzimata kadar Türk toplumunda romanın yerini destanlar, efsaneler, mesneviler ve halk hikâyeleriyle masallar tutmuştur.

Türk edebiyatı bugünkü anlamda romanla Fransızcadan yapılan çeviriler sayesinde tanışmıştır. Türk edebiyatına roman Tanzimat Edebiyatı’yla girmiştir.

Yusuf Kamil Paşa’nın Fransız yazar Fenelon’dan yaptığı **“Telemague (Telemak)”** adlı eser, ilk çeviri roman olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şemsettin Sami’nin **“Taaşşukı Talat ve Fitnat”** adlı eseri ilk yerli roman kabul edilir. Edebi anlamda ilk roman örneği olan **“İntibah”**ı Namık Kemal 1876’da yazmıştır. Halit Ziya Uşaklıgil **“Mai ve Siyah, Aşk Memnu”** gibi eserleriyle yerli romana, teknik yönden Batılı bir nitelik kazandırmıştır.

ilk yerli roman: Taaşşuk-u Talat ve Fitnat – Şemsettin Sami

ilk çeviri roman: Telemak – Yusuf Kamil Paşa (Fenelon’dan)

ilk edebi roman: İntibah – Namık Kemal

ilk tarihi roman: Cezmi – Namık Kemal

ilk realist roman: Araba Sevdası – Recaizade Mahmut Ekrem

ilk roman: Mai ve Siyah – Halit Ziya Uşaklıgil

ilk psikolojik roman: Eylül – Mehmet Rauf

ilk köy romanı: Karabibik – Nabizade Nazım

ilk naturalist roman: Zehra- Nabizade Nazım

ROMANIN GENEL ÖZELLİKLERİ

- Romanlar genel olarak düz yazı şeklinde yazılsa da zaman zaman nazım unsurlarını da barındırabilirler.
- Romanın yapı unsurlarını; olay, mekan, kişiler ve zaman oluşturur.
- Romanın kahramanları ve olayların yaşandığı çevre, anlatıcı tarafından iyi bir şekilde gözlemlenir ve en ince ayrıntısına kadar okuyucuya aktarılır.
- Romanın olaylara bakış açısı oldukça geniştir.
- Romanlarda birçok anlatım tekniğinden yararlanır. Bunlar arasında; diyalog, gösterme, özetleme, iç konuşma gibi anlatım teknikleri bulunur.
- Romanlar daha çok birinci ya da üçüncü kişilerin ağızlarından aktarılır. Buna da hakim bakış açısı ya da kahraman bakış açısı adı verilir.
- Romanlarından giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşur.
- Olay yer zaman mekan ve kişiler bellidir.
- Ele alınan olaylar daha detaylı işlenir.
- Betimleme ve psikolojik tahlillere daha detaylı bir şekilde yer verilir.
- Olaylar kahramanın karakterine göre doğar ve şekillenir.
- Olay örgüleri ve olaylar arasında neden-sonuç ilişkisi vardır.
- Romanın içinde günlük, anı, gezi yazısı gibi türlerden faydalanabilir.
- Tek bir olay ile bağlantılı farklı olaylar anlatılabilir.
- Kişilerde karakterist özellikler abartılarak verilir.
- Olayın geçtiği mekan tasvir yoluyla okuyucuya tanıtılır.
- Olay örgüsü anlatılırken genellikle görülen geçmiş zaman kullanılır.

Romanın Yapı Unsurları

Eserin temelini oluşturan öğeler şunlardır:

a) Olay: Anlatmaya bağlı her eserin merkezinde bir olay yer almaktadır. Aslında tek bir olay etrafında birbirine bağlanan birçok olay örgüsü bulunmaktadır ve bu olay örgülerinin tamamı da merkezdeki olayı desteklemektedir. Olay örgüleri arasında da neden-sonuç ilişkisi altında bir bütünlük mevcuttur.

b) Kişi: Anlatılan olaylar belirli kişiler tarafından gerçekleştirilir ve olaylar sırasında her kahramanın belli bir rolü bulunmaktadır. Roman kişileri kadro olarak eserde oldukça zengin bir şekilde yer almaktadır. Ayrıca eserde yer alan kahramanlar ayrıntılı bir şekilde tanıtılmakta ve betimlenmektedir. Kişiler karşımıza iki şekilde çıkmaktadır: Tip ve Karakter.

Tip: Başka kişilerde de bulunan ortak özellikleri üstünde barındıran, temsil ettiği grubun niteliğini belirgin bir şekilde yansıtan roman kahramanı tiptir. Tip olan kişinin vurgulanan yani temsil ettiği özellik güçlü bir şekilde okuyucuya hissettirilir. Mesela bir eserdeki cimri özelliğini gösteren kişi tiptir. Dünyanın her yerinde cimrilik özellikleri aynı olduğundan tipin evrensel olduğunu söyleyebiliriz.

Karakter: Tip özelliği göstermeyip kahramanın kendine özgü davranışları ile başka özellikteki kişilerden ayrılan, çok yönlü davranış gösteren roman kişisidir. Olayların durumuna göre karakterin davranışlarında da değişiklikler gözlenir ve davranışlarını önceden tahmin etmek mümkün olmamaktadır.

Tip ve Karakter Arasındaki Fark Nedir?

Tip belli bir zümreyi temsil ederken karakter kendine özgü özellikleriyle ön plana çıkar. Yani tip genel, karakter özeldir denilebilir.

Tip genel olduğundan farklı eserlerde de karşımıza çıkabilir fakat karakter özel olduğundan başka eserlerde karşımıza çıkma olasılığı yoktur.

Tip tek yönlüyken karakter çok yönlüdür.

c) Zaman: Her olayın mutlaka bir gerçekleşme zamanı vardır. Romanda iki çeşit zaman bulunmaktadır. Birincisi olayların gerçekleştiği, yaşanan anı belirten "**Gerçek zaman**"dır. İkincisi ise yaşanan andan bağımsız bir şekilde geçmişe dönülmesi, kahramanların geçmişinin anlatıldığı "**Kozmik zaman**"dır. Kozmik zaman, yaşanan anın dışındaki zamanı kastetmektedir.

d) Mekan (Yer): Anlatılan olayların meydana geldiği yer de yapı unsurlarındandır.

ROMAN VE HİKÂYEDE ANLATIM TEKNİKLERİ

1- Anlatma (Tahkiye Etme): Anlatma (tahkiye), anlatıcı-nın bir takım olayları ve bu olaylar çevresindeki insanları, belli bir mekân ve zaman çerçevesinde okuyucuya/dinleyiciye nakletmesidir. Anlatma tekniğinde okurla metin arasında bir anlatıcı söz konusudur. Anlatma, zaman zaman özetlemeye dönüşebilir.

Özetleme: Uzun bir zaman diliminde yaşanmış olayların ayrıntılardan arındırılarak ana hatlarıyla kısaca ifade edilmesidir. Özetleme tekniğinde zaman atlamalarından ve olay genellemelerinden yararlanır.

2- Gösterme: Gösterme, anlatıcının olayı anlatması değil; olayın, hareketin, tavrının, durumun dil vasıtası ile gösterilmesi, okuyucunun gözü önünde somutlaştırılmasıdır. Buna, hareketlerin ve varlıkların belirgin bir biçimde nitelendirilmesine denir. Gösterme tekniği, hikayedeki şahısların sanki sahnede oynuyormuş gibi konuşturulmasıyla oluşturulur. Burada anlatıcı aradan çekilir. Anlatılmak istenen diyaloglarla anlatılır.

3- Diyalog: Hikâyelerde olay içerisindeki kişilerden iki veya daha fazlasının karşılıklı konuşturulması tekniğine “diyalog” denir. Diyalog bir gösterme tekniğidir.

4- İç Monolog (İç Konuşma): Kahramanın sessiz bir biçimde içinden konuşmasıdır. Bu teknik, daha çok, kişilerin iç dünyasını aracısız bir şekilde okuyucuya sezdirme amacına hizmet eder. Bu tekniğin uygulandığı bölümlerde anlatıcının varlığı ortadan kalkar, olay ve durumla ilgili yorum ve değerlendirmeler okuyucuya bırakılır. Kendi kendisiyle konuşan kahramanın düşünceleri, düzenli ve sistemattir. İç konuşma, bir gösterme tekniğidir.

5- İç Çözümleme: Olay örgüsünde yer alan kahramanların iç dünyalarını (duyguları, psikolojileri, ruh dünyaları) anlatıcı tarafından bütün derinliği ve çıplaklığı ile irdelenip gün yüzüne çıkarılmasıdır.

6- Geriye Dönüş (Flashback): Hikâye ve romanlarda ko-nunun akışını keserek geriye, konuyla ilgili geçmişteki bir olaya dönme tekniğidir. Bu teknikten tiyatro ve sinema da yararlanır.

7- Leitmotif: Herhangi bir tavır, hareket veya sözün, eserde çeşitli vesilelerle birçok kez tekrar edilmesidir. Sanatçılar bu teknikle öncelikle içerikte sürekliliği sağlama amacı güder. Leitmotif, edebi metne simetrik ve estetik bir değer kazandırır.

8- Montaj: Sanatçının, bir kişiye ya da anonim bir sözü, metni, kendi eserine derinlik, çağrışım zenginliği, üslup çeşitliliği sağlamak amacıyla aktarmasıdır. Şiirde kullanılan ir-salimesel sanatlarına benzeyen bu teknikte eserle montaj metni arasında uyum ve bütünlük bulunur. Postmodern romana kadar sınırlı kullanılan bu teknik, postmodern romanla birlikte farklı boyutlara ulaşmıştır.

Romanın Bölümleri

Roman ve hikaye türleri kompozisyon yapısı gibi “serim-düğüm-çözüm” şeklinde oluşur.

Serim bölümü: Romana konu olan olaylar ile yer, çevre ve kişilerin tanıtıldığı bölümdür. Bu bölümde olayın geçtiği zaman ile olay kişileri ve çevre betimlemesi yapılır. Bazı romanlar olayın bittiği yerden başlar, geriye dönüşlerle geçmişte yaşananlar anlatılır.

Düğüm bölümü: Romanda olayların karmaşık bir hâl aldığı, okuyucunun merakının ve heyecanının yoğunlaştığı bölümdür. Romanda birden fazla düğüm bölümü bulunabilir ve en uzun bölüm bu kısımdır.

Çözüm bölümü: Düğüm bölümündeki olayların çözümlendiği, merak ve heyecanın giderildiği bölümdür. Bazı romanlarda sonuç, okuyucunun hayal gücüne bırakılabilir.

Roman Türleri

Romanların işledikleri konulara göre farklı türleri vardır. Bunlar;

1.Sosyal Roman

Ekonomik bunalımlar, sınıf farklılıkları, rejim değişiklikleri, köyden kente göçler gibi toplumsal sorunları işleyen romanlardır

- Sefiller – Victor Hugo
- Sergüzeşt – Sami paşazade Sezai
- Felatun Beyle Rakım Efendi – Ahmet Mithat Efendi
- Araba Sevdası – Recaizade Mahmut Ekrem

2.Serüven Romanları

Kahramanın başından geçen hareketli olayları anlatan yazılardır. Burada amaç okuyucuda merak uyandırmaktır.

- Üç Silahşörlük – Aleksander Dumas
- Monte Kristo Kontu – Aleksander Dumas
- Hasan Mellah – Ahmet Mithat Efendi
- Dünyaya İkinci Geliş – Ahmet Mithat Efendi

3.Tarihi Roman

Tarihi dönem, olay ve kişileri konu alan romanlardır.

- Notre Dame’ın Kamburu – Victor Hugo
- Cezmi – Namık Kemal
- Devlet Ana – Kemal Tahir
- Osmançık – Tarık Buğra

4.Psikolojik (Tahlil) Roman

Roman kahramanlarının iç dünyasını ele alan romanlardır.

- Le Princesse De Cleves – Madame De Feyatte
- **Eylül – Mehmet Rauf**
- Dokuzuncu Hariciye Koğuşu – Peyami Safa

5.Egzotik Roman

Başka ülkelerin doğasını ve insanlarını anlatan romanlardır.

- Nilgün – **Refik Halit Karay**
- İzlanda Balıkçısı– Pier Loti

6.Biyografik Roman

Topluma mal olmuş bir kişinin hayatını ve topluma katkılarını anlatan romanlardır.

- Bir Bilim Adamının Romanı – Oğuz Atay
- Adı: Aylin – Ayşe Kulin

7.Otobiyografik Roman

Yazarın kendi hayatını anlattığı romanlardır.

- Tom Sawyer'ın Maceraları – Mark Twain
- Baba Evi/Avare Yıllar – Orhan Kemal
- Turfanda mı Yoksa Turfa mı – Mizancı Mehmet Murat

8.Polisiye Romanları

Polisiye olayları genellikle cinayet hırsızlık gibi olayları anlatan romanlardır. Merak ve heyecan bu romanların unsurlarıdır.

- Morque Sokağı Cinayeti – Edgar Allan Poe
- Şark Ekspresinde Cinayet – Agatha Christie
- Esrar-ı Cinayat – Ahmet Mithat Efendi
- Cingöz Recai – Peyami Safa
- Başkomiser Nevzat – Ahmet Ümit

Roman ve Hikaye Arasındaki Farklar

- Hikayede olaylar kısa bir şekilde anlatılırken romanda daha uzun ve ayrıntılı anlatılır.
- Hikaye kişileri sayı olarak azdır ancak romanda kişi sayısı fazladır.
- Hikayede kişiler kısa bir şekilde tanıtılırken romanda kişilerin detaylı iç-

dış tasviri yapılır.

- Hikayede zaman kısa bir dilimi kapsarken romanda uzun bir zaman dilimi söz konusudur.
- Hikayede mekanlar da kısıtlı bir şekilde kullanılır.

ZAMİR(ADIL)

Çeşitli yönlerden adların yerine tutan sözcüklerdir.

- **Almanya'ya gitmeden orayla ilgili kitaplar okudum.**
- **Sınıfı boyamada öğretmene Ali yardım edecek.**
- **Burayı boyamada ona kim yardım edecek?**

Bu cümleler incelenirse bura, o, kim sözcüklerinin sınıf, öğretmen, Ali adlarının yerine işaret, kişi, soru yönlerinden geçtiği, dolayısıyla adil görevinde olduğu görülür.

Zamir Çeşitleri

Adıllar, adların yerini tutma özelliklerine göre altıya ayrılır:

- Kişi Adılı
- Dönüşlülük Adılı
- İşaret Adılı
- Belgisiz Adıl
- Soru Adılı
- İlgi Adılı

1.Kişi Adılı

İnsan adlarının yerine kullanılan adıllardır. Türkçedeki kişi adılları şunlardır:

<u>Ben</u>	<u>1.Tekil kişi zamiri</u>
<u>Sen</u>	<u>2.Tekil kişi zamir</u>
<u>O</u>	<u>3.Tekil kişi zamiri</u>
<u>Biz</u>	<u>1.Çoğul kişi zamiri</u>
<u>Siz</u>	<u>2.Çoğul kişi zamiri</u>
<u>Onlar</u>	<u>3.Çoğul kişi zamiri</u>

Bu adılar, cümlelerde çeşitli çekim ekleri olarak kullanılabilir.

- Eve onlarla gideceğimi sana söylemiştim.
- Bana sizden başka kimse yardım edemez.

Bu cümlelerde, **onlar, sana, bana, sizden** sözcükleri, insan adlarının yerine geçtiği için adıldır.

Not: **Ben** ve **sen** kişi zamirleri yönelme durumu eki aldıklarında kökteki ünlü değişime uğrar.

2. Dönüşlülük Adılı

Dönüşlülük adılı, **kendi** sözcüğüdür. Tek başına kullanılabilirdiği gibi, iyelik eki olarak da kullanılabilir.

Kendi – m	Kendi – miz
Kendi – n	Kendi – niz
Kendi – si	Kendi – leri

Not: Dönüşlülük adılı, kişi adının yerine kullanılabilirdiği gibi, kişi adlarıyla birlikte, cümleye pekiştirme anlamı katacak şekilde de kullanılabilir. Pekiştirme anlamında kullanıldığında anlatım bozukluğu olmaz.

- Arabayı artık kendim kullanıyorum.
- Arabayı artık ben kendim kullanıyorum.

Birinci cümlede **kendim** sözcüğü 1. tekil kişiyi (ben) belirtecek şekilde, kişi adının yerine; ikinci cümlede kişi adıyla (ben) birlikte, cümleye pekiştirme anlamı katacak şekilde kullanılmıştır.

3. İşaret Adılı

Adların yerine işaret yoluyla tutan sözcüklerdir.

bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar, bura(sı), şura(ya), ora(da), öteki, beriki...

- Bana elindeki kalemi değil de ötekini ver.

Bu cümlede, **öteki** sözcüğü işaret yoluyla **kalem** adının yerine kullanıldığından, işaret

adılıdır.

- Konya'dan şunu da senin için getirdim.
- Onları şu duvara asmayı düşünüyorum.
- Buranın havası bizim şehrinkinden çok temiz.
- Küçükken kardeşim orada yatardı.

Bu cümlelerde **şunu, onları** sözcükleri, işaret anlamı taşıyarak, birer varlığı karşıladığı için; **buranın, orada** sözcükleri, işaret yoluyla bir yer, mekân adının yerine geçtiği için işaret adılıdır.

UYARI ! “O” ve “onlar” sözcükleri, insan için kullanılırsa **kişi adılı**; insan dışındaki varlıklar için kullanılırsa **işaret adılı** olur.

- Onları bir sahaftan almıştım.
- Onları yarın çaya davet ettik.

Birinci cümlede “onları” sözcüğü, insan dışındaki bir varlık için kullanıldığından işaret adılı; ikinci cümlede, insan için kullanıldığından kişi adılıdır.

4. Belgisiz Adıl

Adların yerini kesin olmayacak biçimde tutan adılardır.

biri, birisi, birçoğu, birkaçı, bazıları, başkası, herkes, hepsi, hiçbiri, kimse, hiç kimse, kimi, kimisi, çoğu, şey...

- Sen bu masadan kalk, yerine başkası otursun.

Bu cümlede, **sen** adılı, belli bir kişiyi karşılarken, **başkası** sözcüğü, karşıladığı kişi kesin olarak belirtilmediğinden, belgisiz adıldır.

Öğrencilerin birkaçı derse geç kaldı.

Bu cümlede, **birkaçı** sözcüğü, sayıca belirsizlik anlamı taşıyıp karşıladığı öğrenciler kesin olarak belirtilmediğinden, belgisiz adıldır.

- Biri benim cep telefonumu almış.
- Arkadaşlarımın çoğu yazın köylerine gidiyor.
- Verdiğiniz adrese gittim; ama kimseyi bulamadım.
- Kitaplarımın hepsini bu kütüphaneye bağışladım.
- Düğüne çağırmak için herkesi aradım.

Bu cümlelerde, **biri, çoğu, kimseyi, hepsini, herkesi** sözcükleri, karşıladıkları kişiler veya varlıklar kesin olarak belirtilmediğinden, belgisiz adıdır.

5. Soru Adılı

Adların yerine soru yoluyla tutan sözcüklerdir. Soru adının cevabı, bir ad ya da başka bir adıdır.

- **Kim** (kime, kimi, kimde, kimden, kimler...)
- **Ne** (neyi, neye, neler, nesi, neyin...)
- **Nere** (nerede, nereden, neresi, nereyi...)
- **Hangisi** (hanginiz, hangimiz, hangileri...)
- **Kaçı** (kaçıncısı, kaçınız, kaçımız...)
- **Annen sana ne almış?**
Annem bana kazak almış.

Birinci cümlede, **ne** sözcüğü, cümleye soru anlamı katmıştır ve ikinci cümlede bu sözcüğün yerine cevap olarak **kazak** adı gelmiştir.

Onlar yarın **nereye** gidecekmiş? (Ankara'ya)

Bunları **kimden** öğrendin? (öğretmenden)

Kitaplardan **hangisini** beğendin? (bunu)

Sen en çok **neyden** korkarsın? (köpekten)

Hanginiz yarışmaya katılacak? (ben)

Kaçınız bu kitabı bitirdi? (üçümüz)

6. İlgî Adılı

İlgî eki olan **-ki** bir adın yerine geçerse ilgî adılı olur. Yani isim tamlamalarında tamlananın yerini tutar.

- Bugün İstanbul'un nüfusu birçok ülkeninkinden bile fazladır.
- Benim notlarım kardeşiminkinden daha iyi olmasına rağmen babam ikimize de aynı hediyeyi aldı.

Birinci cümlede **-ki** ekinin, **nüfus** adının yerine geçtiği, ikinci cümlede **not** adının yerine geçtiği anlaşılmaktadır.

Not: İlgî zamiri mutlaka tamlayan ekinden (-in, -in, -un, -ün, -im) sonra gelir.

Benimki, seninki, bizimki, sizinki...

- Bizim ev okula **sizinkinden** daha uzak. (ev)
- Öykülerimin dili **şiiirleriminkinden** yalıdır. (dil)
- **Bizimki** yine maçta güzel oynadı. (oyuncu)

TİYATRO

GELENEKSEL TÜRK TİYATROSU	MODERN TİYATRO
1. KARAGÖZ	1. TRAJEDİ
2. ORTA OYUNU	2. KOMEDİ
3. MEDDAH	3. DRAM
4. KÖY SEYİRLİK OYUNU...	

- İnsan hayatına ilişkin bir konuyu, bir olayı kurmaca olarak sahnede gösterme, canlandırma ilkesine dayalı sanat dalına **tiyatro** denir.
- Türk edebiyatında Batılı anlamda tiyatro, Tanzimat Döneminde girmiştir. Yazılan ilk tiyatro eserimiz **İbrahim Şinasi'nin 1860 yılında Tercümanı Ahval** gazetesinde yayımladığı **Şair Evlenmesi** adlı eseridir. **Sahnelenen ilk tiyatro eseri ise Namık Kemal'in Vatan Yahut Silistre** adlı eseridir.
- Türk Edebiyatında tiyatro, Milli Edebiyat döneminden itibaren gelişme göstermiş ve Türk tiyatrosu Batı tiyatrosuyla yarışır duruma gelmiştir.
- *Modern dönemlerde göstermeye bağlı edebi metinleri ifade etmek için görsel sanatlar ifadesi kullanılmaktadır.*
- *Tiyatro, kendine özgü kuralları ve özellikleri olan, edebiyattan ayrı bir sanat dalıdır; Göstermeye bağlı edebi metinlerin edebiyattan farklı yönü, sahnede canlandırılması, göstermeye bağlı olmasıdır. Tiyatroyu edebiyat ile ilişkilendiren nokta ise tiyatro metinlerinin edebi metin niteliği taşımasıdır. Tiyatro, güzel sanatlar içinde yer alır. Tiyatro, güzel sanatların bir kolu olan **Dramatik (Ritmik)** sanatların bir dalıdır.*

TİYATRODA ANA TÜRLER

Modern tiyatronun kökeni Antik Yunan tiyatrosuna, Antik Yunan tiyatrosunun kökeni ise şarap ve bağ bozumu tanrısı olduğuna inanılan **Dionysos** adına MÖ 6. yüzyılda düzenlenen şenliklere dayanır. Bu şenliklerde ilk örnekleri verilmeye başlanan **trajedi** ve **komedi** ile 18. yüzyılda ortaya çıkan dram **modern tiyatronun** temellerini oluşturmuştur.

A- TRAJEDİ (TRAGEDYA):

Konusunu efsanelerden veya tarihsel olaylardan alan, acıklı bir şekilde sonuçlanan tiyatro eserlerine **trajedi** denir. Günlük hayattaki kullanımıyla kişinin gerçekçi bir çevrede yaşadığı çelişkileri ve

bu çelişkilerin neden olduğu kaçınılmaz acı sonları (faciaları) anlatan trajedi kelimesi, bir tiyatro terimi olarak konusunu tarih ya da mitolojiden alan, acıklı bir sonu olan tiyatro türünü karşılar. İlk örnekleri MÖ 6. yüzyılda Antik Yunan'da verilmeye başlanan trajediler Roma imparatorluğu döneminde MS 1. yüzyıla kadar yazılmaya ve oynanmaya devam etmiştir.

Hristiyanlık 'ın Roma imparatorluğu üzerindeki etkisinin artmasıyla birlikte trajedilerin yazılması ve oynanması yasaklanmış, bu süreç Antik Yunan ve Roma sanatına hayranlık duyan klasisizm akımı sanatçılarının 17. yüzyılda yeni trajediler yazmalarına kadar devam etmiştir. Antik tragedya yazarlarının en önemlileri Aiskhylos (Eshilos), Sophokles (Sofokles), Euripides ve Ennius'tur. Shakespeare (Şekspir) ile klasisizm akımı sanatçılarından Corneille (Kornel) ve Racine (Rasin) de 17. yüzyılda trajedi yazmışlardır.

Özellikleri:

- 1) Konular tarihten ya da efsanelerden seçilir.
- 2) Kişiler tanrı, tanrıça ya da üst tabakadan kişilerdir.
- 3) Erdeme, ahlaka büyük önem verilir.
- 4) Eser baştan sona ciddi, ağırbaşlı bir hava içinde geçer.
- 5) Seçkin bir üslubun kullanılmasına özen gösterilir. Dil ve anlatım kusursuz, olgun ve sanatlıdır. Söyleyiş günlük konuşma dilinden farklıdır. Kötü, bayağı sözlere yer verilmez.
- 6) Çirkin sayılan olaylar (vurma, öldürme, yaralanma vb.) sahnede canlandırılmaz, sadece haber verilir.
- 7) Beş bölüm halinde düzenlenir.
- 8) Başlangıçta manzum olarak yazılmış 17.yy.da Fransa'da nesir halinde yazılmaya başlanmış 19. Yy.da trajedinin yerini dram türünde eserler almıştır.
- 9) Trajedide temel amaç, erdem ve ahlak gibi değerlerin yüceltilmesi, tutkuların insanı felakete sürükleyebileceğinin izleyiciye gösterilmesidir. Trajedi yazarlarına göre izleyici, iyi insanların tutkularına yenik düştüklerinde kötü bir sonla karşılaştıklarını sahnede görünce bundan etkilenip korku ve acı duyacak, böylece kendi ruhunu tutkularından arındıracaktır.
- 10) Trajedinin dramatik örgüsünde tanrı, tanrıça, yarı tanrı gibi olağanüstü varlıklara ya da kral, soylu, kahraman gibi yüksek tabakadan kişilere yer verilmiş; oyunlarda sıradan kişilere belirleyici bir rol verilmemiştir.
- 11) Eski Yunan tragedyası, oyun boyunca birbiri sürekli takip eden iki bölümden oluşmuştur: Diyalog ve koro. Diyaloglarda, oyun kişilerinin konuşmalarına,

koroda ise kentin ihtiyarlarını ya da kadınlarını temsil eden bir grubun bazen ritmik öğelerin de kullanıldığı ezgili konuşma

12) Trajedi'de üç birlik kuralına uyulur. Üç Birlik Kuralı: Zaman, yer ve olayda birliktir.

a- Zaman birliği: Oyunun dramatik örgüsünün; parçalara ayrılmış, geriye dönüş tekniği kullanılmış birden çok zaman aralığı içinde değil, 1 zaman içinde başlayıp bitecek şekilde kurgulanması. Bu zaman da genellikle oyunun sahnelendiği ve izlendiği birkaç saatlik süre kadardır. Bu kural 17. yüzyılda yazılan ve birden çok perdeden oluşan trajedilerde esnetilmiş, zaman 24 saate çıkarılmış, olayların 24 saat içinde yaşanıp bittiği düşünülmüş, metin buna göre hazırlanmıştır.

b- Yer birliği: Olayın aynı yerde, mekanda geçmesi.

c- Olay birliği: Eserin ana olay çevresinde gelişmesi.

B. KOMEDİ (KOMEDYA):

İnsanların, olayların ve durumların gülünç yanlarını ele alıp işleyen tiyatro türüne **komedi** denir. Komedi ele alınan konuların gülünç ve eğlendirici yönlerini göstermek yoluyla ders vermeyi hoşça vakit geçirtmeyi amaçlar.

Özellikleri:

- 1) Komedyada kişisel ve toplumsal bozuklukların yol açtığı gülünç durumlar sahnelenmiş, seyircinin güldürülürken düşündürülmesi ve doğru yola yönlendirilmesi amaçlanmıştır.
- 2) Komedyada konular, günlük yaşamdan; kişiler halktan seçilmiştir.
- 3) İzleyicinin korkmasına ve acı duymasına neden olabilecek her tür olay (vurma, yaralama) sahnede gösterilebilmiştir.
- 4) Antik Yunan ve Roma komedyaları diyalog ve koro bölümlerinden oluşmuş; manzum olarak yazılan bu metinlerde üç birlik kuralına uyulmuştur.
- 5) Üslupta soyluluk aranmamış, metinde her türlü kaba söze yer verilebilmiştir.
- 6) Antik komedyanın en tanınmış yazarları, Aristofanes, Menandros, Plautus ve Terentius'tur. 17. yüzyılda Shakespeare ile klasisizm akımı sanatçılarından Moliere de bazı açılardan antik komedyaya benzeyen eserler vermişlerdir. Komedi, günümüz tiyatrosunda da yaygın bir türdür.
- 7) Klasik komedyalar konuları bakımından karakter komedyası, töre komedyası ve entrika komedyası olmak üzere üç başlık altında incelenebilir.

a) Karakter komedyası: Kişilerin olumsuz, çarpık, gülünç taraflarının ön plana çıkarıldığı komedyalara karakter komedyası denir. Moliere'in Cimri ve Tartuffe, Shakespeare'in Venedik Taciri, bu tür komedyalara örnek gösterilebilir.

b) Entrika komedyası: Olayların, insanı şaşırtacak, kişide merak duygusu

uyandıracak biçimde geliştiği komedyaya türüne entrika komedyası denir. Moliere'in Scapin'in Dolapları, Shakespeare'in Yanlışlıklar Komedyası bu türden yapıtlardır.

c) Töre Komedyası: Toplumun geleneklerini ve çeşitli toplumsal değerlerini gülünç, çarpık ve aksayan yönlerinin ele alındığı komedyalara töre komedyası denir. Şinasi'nin "Şair Evlenmesi" bu türe örnektir.

C. DRAM:

Hayatın tüm gerçeklerini yansıtmayı amaçlayan ve her sınıftan insana yer veren tiyatro türüne **dram** denir.

Yüzyıllar boyunca trajedi ve komediden ibare olan Batı tiyatrosuna 18. yüzyıldan itibaren dram da eklenmiştir: Dram, klasisizm akımının kuralcılığına karşı gelişen romantizm akımıyla birlikte ortaya çıkmış bir tiyatro türüdür. Dram kelimesi, sonraki zamanlarda trajedi ve komedi dışındaki bütün tiyatro eserlerini, hatta bütün bir tiyatro edebiyatını karşılar hale gelmiştir. Bu tiyatro türünün gelişmesine Shakespeare, Goethe, Schiller ve Victor Hugo'nun önemli katkıları olmuştur.

Özellikleri :

- 1) Yaşamı, olayları, kişileri gerçek dünyada olduğu gibi, gülünç ve üzücü, olumlu ve olumsuz yanlarıyla birlikte verme amacı vardır.
- 2) Konular günlük hayattan alınabileceği gibi tarihten de alınabilir.
- 3) **Kişiler halkın her kesiminden seçilebilir.**
- 4) Her millet kendi kimliğini yansıtan öğeler kullanabilir.
- 5) **Üzüntü ve korku verici olaylar sahnede gösterilebilir.**
- 6) Nazımla (şiiir gibi, dizelerle) da nesirle (düzyazıyla) de yazılabilir.
- 7) Üç birlik kuralında yer alan zaman ve yer birliği kuralına uyma zorunluluğu yoktur.

TIYATRO TERİMLERİ:

Tiyatro metni: İnsan yaşamıyla ve ilişkileriyle ilgili olayları sahnede canlandırmak üzere yazılan, olayları oluş halinde gösteren eserdir. Bu tür eserlerde olaylar, yazarın ağzından anlatılmaz. Eserin kişileri tarafından doğrudan söylenir ve yapılır.

Dramatik tür: Tiyatro türü, çeşitleri (Trajedi, Komedi, Dram)

Drama: Dram, tiyatro eseri

Oyun: Tiyatro, tiyatro metni

Sahne: İzleyicilerin kolayca görebilmeleri için genellikle yerden belli bir ölçüde

yüksek yapılan, tiyatro oyunu, müzik gibi her türlü gösteri yapmaya uygun yer.(1) Bir oyunun başlıca bölümlerinden her biri (2)

Perde: Bir tiyatro yapıtının büyük bölümlerinden her biri. Bir tiyatro eserinde perdenin açılmasından kapanmasına kadar geçen olaylardan oluşan bölüm

Adapte: Yabancı dilde yazılmış bir eseri yer adları, şahıs adları, deyimleri, gelenek ve göreneklere ile yerli hayata uydurarak çevirme, uyarlama

Aksesuar: Tiyatro ve sinemada konunun gerektirdiği ölçüde kullanılan ve sahne içinde yer alan çeşitli eşya

Aksiyon: Bir tiyatro yapıtında oyuncuların sahnedeki hareketleri (1)

Oyunun konusunu geliştiren başlıca olay, öykü (2)

Aktör: Tiyatro ve sinemada erkek oyuncu

Aktris: Tiyatro ve sinemada kadın oyuncu

Dekor: Tiyatroda, sahneyi eserin konusuna göre döşeyip hazırlamada kullanılan eşyanın genel adı

Diyalog: İki ya da daha çok kişinin konuşması

Doğaçlama: Oyuncunun oyun sırasında metne bağlı kalmadan konuya uygun olarak · içinden geldiği gibi

Dramatize etmek: Bir edebiyat yapıtını; radyo, TV, ya da sahne oyunu biçimine getirmek

Dublör: Bir oyuncunun yerine oynayabilecek başka bir oyuncu

Jest: Tiyatro oyuncusunun oyun sırasında yaptığı el, kol, ayak vb. beden hareketleri

Konduvit: Sahneye çıkma sırası gelen kişileri uyarmakla görevli kişi

Kostüm: Oyuncuların, oyunun konusuna ve özelliğine göre giydikleri elbise

Kulis: Tiyatroda sahnenin arkasında ve yanlarında bulunan bölüm, sahne arkası

Mimik: Bir duygu veya düşüncenin kaş, göz, ağız, yüz hareketleri ile anlatılması

Mizansen: Bir tiyatro eserinin sahneye konması, sahneye göre düzenlenip uygulanması

Monolog: Bir oyunda kişilerden birinin kendi kendine yaptığı konuşma (1)

Tek kişilik bir komedy türü (2)

Pantomim: Sessiz hareketler, jestler, mimikler, kostümler yoluyla duyguları, düşünceleri, tutkuları anlatmaya yarayan tiyatro çeşidi

Piyes: Oynanmak için yazılmış yapıt, oyun

Reji: Sinema, tiyatro, radyo ve tv. oyunlarında oyunu yönetme

Rejisör: Yönetmen

Replik: Sahne oyunlarında konuşanların birbirlerine söyledikleri sözlerden her biri

Rol: Sahne yapıtlarında bir kişiliği canlandıran oyuncunun söylemesi gereken

sözlerin ve yapması gereken hareketlerin genel adı

Süflör: Oyunculara, rollerinde unuttukları sözleri seyirciye duyurmadan söyleyip hatırlatan kişi

Tirat: Bir tiyatro oyununda oyuncuların bir defada söylediği uzun sözler

Yönetmen (Rejisör): Tiyatro metnini sahneye uyarlamak, oyuncularını seçmek, provaları yaptırmak; dekor, kostüm, aksesuar, makyaj, ses, oyunculuk, diksiyon vb. bakımlardan oyunla ilgili son sözü söylemek; bunlarla ilgili talimatları vermek, oyunun sahnelenmesiyle ilgili bütün sorumlulukları üzerine almak.

Dekor tasarımcısı: Bir oyunun dekorunu yönetmenin talimatları doğrultusunda tasarlamak, maketini yapmak, sahne üzerinde gerçekleştirilmesini denetlemek.

Kostüm tasarımcısı: Bir oyun için gerekli olan kostümleri yönetmenin talimatları doğrultusunda tasarlamak.

Işık tasarımcısı: Oyuna uygun ışıkları yönetmenle birlikte tasarlayıp uygulamak.

MÜZİKLI TIYATRO

Müzikli tiyatrolar, sözleri müzikle bestelenerek sahnede canlandırılan oyunlardır. Bu tür tiyatrolarda konunun bir bölümü veya tamamı bestelenmiş olabilir.

a- Opera: Trajedi ve dramın bütün sözlerinin müzikle bestelenmiş şeklidir. Tamamı bestelenmiş olarak müzik eşliğinde sahnelenen operalar, kültür seviyesi yüksek olan toplumsal tabakalara seslenir. Müzikli ve duygusal tiyatro eserleri içinde sanat değeri en yüksek tür olan operalarda, oyuncular eseri büyük bir orkestra eşliğinde sahneler.

b- Operet: Bu tiyatro türünde sözlerin bir kısmı müzikli, diğer kısmı müziksizdir. Operetlerde oyunun müziksiz olan kısmı daha fazladır. Halkın pek çok kesimini içeren geniş bir kitleye seslenir. Basit bir anlatımı olan operet, halkın anlayabileceği bir dile sahiptir. Bu tür, halk için yazılan, onun seviyesine uygun olan eğlenceli ve hafif konuları içerir.

c- Komedi müzikal: Vodvil veya komedi türü oyunların arasına müzik parçalarının konması şeklinde ortaya çıkan tiyatrodur.

d- Bale: Sözsüz tiyatro oyunu olan bale, sahne eserindeki konunun müzik ve dansla canlandırılmasından ibarettir.

e- Revü: Tablo, skeç, şarkı ve monolog gibi sahnelerden kurulu daha çok, gündelik olayları alaya alan ve taşıyan gösteri türüne denir. Operetin daha hafif bir biçimi olan revü; dedikodu, geveze, boşboğaz bir kadın ile bir erkeğin konuşmaları şeklinde sergilenir. Aralarda müzik ve danslara yer verilir.

f- Skeç: Genellikle bir nükteyle son bulan, az kişili ve yalın, şakacı bir içeriği olan kısa, müzikli oyundur.

ZARF(BELİRTEÇ)

Eylemleri, eylemsileri, sıfatları ve kendi türünden sözcükleri çeşitli yönlerden belirten sözcüklerdir.

- Bize söylediğiniz adresi kolay bulduk.
- Gece başlayan yağmur sele neden oldu.
- Çok uzak bir yerde iş bulmuş.
- Bu işte nedense biraz ağır davranıyor.

Birinci cümlede, kolay sözcüğü bulmak eylemini durum yönüyle; ikincide, gece sözcüğü başlayan eylemsisini zaman yönüyle; üçüncüde çok sözcüğü uzak sıfatını miktar yönüyle; dördüncüde biraz sözcüğü ağır zarfını derece yönüyle belirttiğinden belirteç görevinde kullanılmıştır. **Buna göre, belirteçler beşe ayrılır:**

1. Durum (Hal) Belirteci
2. Zaman Belirteci
3. Yer-Yön Belirteci
4. Azlık-Çokluk (Miktar) Belirteci
5. Soru Belirteci

1) Durum (Hal) Belirteci

Eylemleri ve eylemsileri durum yönünden belirten sözcüklerdir. Eylemlere ve eylemsilere sorulan **nasıl** sorusunun cevabıdır.

- Cankurtaran, sol şeritte hızla gidiyordu.
- Onunla uzun uzun konuşmaya karar verdim.

Birinci cümlede, **hızla** sözcüğü, **girmek** eyleminin; ikinci cümlede, **uzun**

uzun sözcüğü, **konuşma** eylemsisinin nasıl yapıldığını belirttiğinden durum belirtecidir.

Aşağıdaki cümlelerde renkli yazılmış sözcükler veya sözcük grupları durum

belirtecidir.

- Çocuklar bize karşı çekingen davranıyor.
- Eskiden bu merdivenleri koşarak çıkardım.
- Hepimiz heyecanla, uçaktan inenleri bekliyoruz.

Kesinlik, olasılık anlamı olan sözcükler de belirteç görevindedir.

- Verdiğim kitabı mutlaka okumalısın.
- Belki bugünkü sınav ertelenir.

2) Zaman Belirteci

Eylemleri ve eylemsileri zaman yönünden belirten sözcüklerdir. Eylemlere ve eylemsilere sorulan **ne zaman** sorusunun cevabıdır.

- Hepinizle yarın benim büroda görüşeceğim.

*Bu cümlede **yarın** sözcüğü **görüşmek** eyleminin ne zaman yapıldığını belirttiğinden, zaman belirtecidir.*

Aşağıdaki cümlelerde renkli sözcükler veya söz öbekleri zaman belirtecidir.

- İşe yetişmek için sabah yola çıkmalıyım.
- Nasıl bir araba alacağıma hala bir karar veremedim.
- Onunla dün telefonla görüşmüştüm.
- Birazdan, arkadaşlarla buluşacağımız yerde olurum.
- Bizim işlerimi haziranda açılır.
- Bütün köylüler yazın mutlaka yaylaya çıkar.
- Hafta sonları akrabalarımızı ziyaret ederiz.
-

3) Yer-Yön Belirteci

Eylemleri ve eylemsileri yer ve yön ilgisiyle tamamlayan sözcüklerdir, sayıca sınırlıdır. Eyleme, eylemsiyeye sorulan ve ek almadan **Nereye?** sorusunun cevabı olan aşağıdaki sözcüklerdir. **Aşağı, yukarı, içeri, dışarı, ileri, geri, öte, beri...**

- **Hazırlanıp dışarıya çıktı; sonra aceleyle içeri girdi.**

*Bu cümlede **çeri** sözcüğü **girmek** eyleminin hangi yöne doğru yapıldığını ek almadan*

*belirttiğinden, yer-yön belirteçidir. Fakat **dışarıya** sözcüğü ek aldığı için belirteç değil, ad görevindedir.*

*Aşağıdaki cümlelerde renkli sözcükler, **yer-yön** belirteçidir.*

- **Hasta arkadaşınızı görmek isterseniz yukarı çıkın.**
- **Biraz hava almak için dışarı çıkacağımı söyledim.**
- **Başkasına yer açmak için biraz beri gelin.**
- **Öndekiler bir adım ileri gitsin.**
- **Aşağı gelerseniz mektubunuzu verebiliriz.**

4) Azlık-Çokluk (Miktar) Belirteci

Eylemleri, eylemsileri, sıfatları, adlaşmış sıfatları ve belirteçleri miktar yönüyle belirten sözcüklerdir. Azlık-çokluk belirtecini bulmak için ilgili sözcüğe **ne kadar** sorusu sorulur.

Sıkça kullanılan miktar belirteçleri şunlardır:

Az, çok, fazla, pek, azıcık, biraz, oldukça, epeyce, daha, en...

Aşağıdaki cümlelerde renkli yazılan azlık-çokluk belirteçlerinin; eylemleri, eylemsileri, sıfatları, adlaşmış sıfatları ve belirteçleri nasıl derecelendirip belirttiklerini görelim:

- **Küçük çocuk, annesi gidince çok ağladı.**
- **O, edebiyatımızda fazla tanınan bir sanatçı değildir.**
- **Kasabanıza oldukça sıcak bir gündem gelmişti.**
- **Arabanın motoru biraz gürültülü çalışıyor.**
- **Çok eskiler buranın bataklık olduğunu söylüyor.**

*Birinci cümlede **çok** sözcüğü **ağladı** eylemini; **fazla** sözcüğü, **tanınan** eylemsisini; üçüncü cümlede **oldukça** sözcüğü, **sıcak** sıfatını; dördüncü cümlede **biraz** sözcüğü, **gürültülü** belirtecini; beşinci cümlede **çok** sözcüğü, adlaşmış sıfat olan **eskiler** sözcüğünü belirtmiştir.*

Azlık-çokluk belirteçlerinden “**daha**” ve “**en**” sözcükleri üstünlük anlamı taşıdığından **üstünlük belirteci** olarak adlandırılır.

- **Bence, bu şiirler daha güzeldi.**
- **Bu derste en önemli konuya işledik.**

5) Soru Belirteci

Eylemleri soru yoluyla belirten sözcüklerdir.

Nasıl, ne zaman, ne kadar, niçin (neden, niye, ne)...

Aşağıdaki cümlelerde renkli sözcükler, soru belirteçidir.

- **Bu soğukta niçin bekledin?**
- **Bu soğukta buraya kadar nasıl geldiniz?**
- **Anlattığınız olay ne zaman gerçekleşmiş?**
- **Evden okula ne kadar yürüyorsun?**

BIYOĞRAFI (YAŞAM ÖYKÜSÜ):

- Edebiyat, sanat, siyaset, ticaret gibi alanlarda haklı bir üne kavuşmuş, **tanınmış insanların hayatlarını**, eserlerini, başarılarını okuyucuya duyurmak amacıyla yalın bir dille, tarafsız bir görüşle yazılan inceleme yazılarına “biyografi (**yaşam öyküsü, hayat hikâyesi**)” denir.
- Eskiden bu tür yazılara “**tercümeihâl**” denirdi.
- Yaşamı yazılan kişinin kendisi tarafından değil, onunla ilgili araştırma yapan, bilgi ve belgelere ulaşan veya onun yaşamına yakından tanıklık etmiş kişiler tarafından kaleme alınır.

- Üçüncü kişili anlatım ile yazılır.
- Tarafsız ve gerçekçi olunmalıdır.
- Bilgi, belge, tanık ve kanıtlara dayandırılmalıdır.
- Kronolojik sıra izlenebilir.
- Kişinin önemi, değeri, benzerlerinden farkı belirlenmelidir.
- Öznel bir tutum izlenmemeli; aşırı yerme ve övmelerden uzak durulmalıdır.
- Biyografide amaç, söz konusu kişiyi tüm yönleriyle tanıtmaktır.
- Biyografide kişinin nerede doğduğu, çocukluğunun nasıl bir ortamda geçtiği, öğrenim hayatı, yaptığı işler, çalıştığı yerler, kişiliği, huy ve karakteri, davranış özellikleri, başarılı olduğu alanlar, eserleri, ürünleri anlatılır.
- Belgelere ve örneklerle dayandırılarak hazırlanan biyografiler, sanat ve meslek alanındaki tarihçiler için önemli kaynaklardır.
- Biyografiler, belgesel nitelikte olup gelecek kuşaklara önemli bilgilerin, tecrübelerin, örneklerin, görüşlerin aktarıldığı kaynaklardır.
- Divan edebiyatında şairleri anlatan bu eserlere, "Tezkire" denirdi.

Ünlü kişilerin hayatlarını konu alan, bunları roman tarzında işleyen edebî yazılara "biyografik roman" denir.

c. Nekroloji:

- Ölen ünlü bir kişinin ölümünden sonraki günlerde; genellikle gazete ve dergilerde yakın çevresinde yer alan kişiler tarafından, onun üstün niteliklerinin, erdemlerinin, çalışmalarının ve diğer özelliklerinin anı üslûbuyla anlatıldığı yazılara denir.
- Bu yazılar bir anlamda öleni çok seven birinin ağrıları; duygusal, öznel açıklamalarıdır.

Türk Edebiyatında Biyografi:

Divan edebiyatında şairleri anlatan eserlere "tezkire" (Tezkirei şuara / şairler tezkiresi) denirdi.

Çağatay yazarlarından **Ali Şir Nevai**, 15. yüzyılda "Mecâlisünnefâis" adlı eseriyle Türk edebiyatında ilk biyografi örneğini vermiştir. Anadolu sahasında ilk tezkire örneği ise 16.yy.da **Sehi Bey**'in **Heşt Behişt** adlı eseridir. **Latifi**'nin **Tezkiretüşşuara** adlı eseri Anadolu sahasında yazılan ikinci önemli tezkiredir.

Biyografik romanlar Türk edebiyatında önemli bir yer tutmaktadır.

Bazı sanatçılar romanlarını biyografi tarzında yazmışlardır.

Mehmet Emin Erişilgil'in "Bir Fikir Adamının Romanı: Ziya Gökalp", "Bir İslâm

Şairinin Romanı: Mehmet Akif"; Tahir Alangu'nun "Ülkücü Bir Yazarın Romanı: Ömer Seyfettin"; Oğuz Atay'ın "Bir Bilim Adamının Romanı: Mustafa İnan" adlı eserleri biyografik romana örnek gösterilebilir.

Tanzimattan günümüze kadar yazılmış bazı biyografi örnekleri:

- *Recaizade Mahmut Ekrem -Kudemadan Birkaç Şair*
- *Muallim Naci -Osmanlı Şairleri*
- *Beşir Fuad- Viktor Hugo*
- *Süleyman Nazif -Mehmet Akif*
- *Kenan Akyüz -Tevfik Fikret*
- *Ahmet Hamdi Tanpınar -Yahya Kemal Beyatlı*
- *Mehmet Kaplan -Namık Kemal Hayatı ve Eserleri*
- *Olca Öner Toy - Halit Ziya Uşaklıgil, Romancılığı ve Romanımızdaki Yeri*
- *Biröl Emil -Mizancı Murad Bey, Hayatı ve Eserleri*
- *Nurullah Çetin -Behçet Necatigil, Hayatı, Sanatı ve Eserleri*
- **Şevket Süreyya Aydemir -Tek Adam, İkinci Adam**
- *Abdülhak Şinasi Hisar -Ahmet Haşim Ve Şiiri*

OTOBİYOGRAFİ (ÖZ YAŞAM ÖYKÜSÜ)

- Kişinin kendi hayatını anlattığı yazıya otobiyografi denir.
- Otobiyografide, kişinin doğumdan itibaren otobiyografinin yazıldığı ana kadar yaşadıklarından anlatmaya değer olanlar yazılır.
- Edebiyat, sanat, siyaset, spor vb. alanlarda ünlü bir kişi; diğer insanlarca bilinmeyen yönlerini, başarısını nelere borçlu olduğunu ve nasıl kazandığını anlatmak amacıyla otobiyografisini yazabilir.
- Otobiyografi her ne kadar öznel bir anlayışla kaleme alınsa da gerçekler göz ardı edilmemelidir.
- Kaynak olarak kişi kendini ve aile büyüklerinden aldığı bilgileri kullanır.
- Otobiyografi yazmak çok güçtür, çünkü insanın kendinden söz ederken objektif olması zordur.
- Otobiyografiler sayesinde o kişinin sanatı, düşünceleri, yaptığı işler hakkında bilgileniriz.
- Otobiyografiler aynı zamanda iyi bir belgeseldir. Bu alanda çalışacaklara ve yazarın yaşadığı dönemin özelliklerine kaynaklık ederler.
- Otobiyografileri okumak, kendi deneyimlerimize yeni bir deneyimi, yaşayanın ağzından katmak demektir.
- Otobiyografi düşünsel plânla yazılır.

- Otobiyografilerde, tartışmalara yol açacak bilgilere ve rivayetlere yer verilmez.
- Anıyla farkı; anı yazarı, sadece kendini değil başkalarını da anlatabilir.

Biyografi ile Otobiyografi Arasındaki Farklar

- Biyografide bir başkasının hayatının anlatılması otobiyografide kendi hayatının anlatılması
- Biyografi dolaylı otobiyografi doğrudan anlatım vardır.
- Biyografide Nesnellik otobiyografide yer yer öznellik ağır basar.
- Biyografi, tanıtılan kişiyi çevresiyle birlikte ele alır; otobiyografide ise kişi anlatılanları kendisiyle sınırlar.
- Biyografi kişinin dış dünyasına otobiyografi iç dünyasına yöneliktir.
- Biyografide belgeler, otobiyografide bellek önem kazanır.

MONOGRAFI

- Ünlü bir kimsenin hayatını, kişiliğini, eserlerini, başarılarını ayrıntılarıyla ele alan veya bilimsel bir alanda özel bir konu ya da sorun üzerine yazılan inceleme yazısına **monografi (tek yazı)** denir.
- Monografide herhangi bir yer, bir eser, bir yazar, tarihî bir olay, bilimsel bir alana ait bir sorun özel bir görüşle veya bakış açısıyla değerlendirilebileceği gibi bir konu üzerinde derinlemesine bir inceleme de yapılabilir.

PORTRE:

- Bir kimseyi karakteristik özellikleriyle okuyucuya tanıtmak amacıyla yazılan edebî yazılardır.
- Kişinin sadece dış görünüşünün (boyunun, yüzünün, giyinişinin, hareketlerinin...) anlatıldığı portreye **fizikî portre**; iç dünyasının, alışkanlıklarının, duygularının, fikirlerinin, zayıf taraflarının anlatıldığı portreye **ruhî portre** (tinsel, moral portre) denir.
- Çoğu zaman fizikî portre ile ruhî portre iç içe verilir.
- Fizikî portrede; kişiyi diğer insanlardan ayıran dış özellikleri iyi bir

gözlemle belirlendikten sonra, bu özellikler uygun sıfatlar kullanılarak özgün bir şekilde yazılır.

- Ruhî portrede; kişinin ahlâkı, alışkanlıkları, düşünceleri ilginç bir üslûpla yazılır.
- Portreye konu olan kişiye ait, düşünceleri ve anlayışları daha etkili olarak ortaya koymak için onun sözlerine de yer verilebilir.
- Romanlarda olay kahramanları değişik bölümlerde (yeri geldikçe) gerek dış görünüşleriyle gerekse karakter özellikleriyle okuyucuya tanıtılır.
- Okuyucunun roman kahramanlarını hayalinde canlandırması sağlanır.
- Bu yönüyle portre bölümlerine, romanlarda daha çok rastlanabileceği gibi bağımsız bir edebî tür olarak yazılmış portreler de vardır.

ÖZ GEÇMİŞ / CV:

Kişinin, hayatındaki önemli evreleri; elde ettiği bilgi, beceri ve tecrübeleri kendi ağzından anlattığı yazı türüdür. Öz geçmiş, çoğunlukla bir iş başvurusunda, kişinin kendini tanıtmak için başvuru yaptığı kurum ya da kuruluşa verilmek üzere yazılır. Öz geçmiş, kişinin öğrenim durumunu, iş tecrübelerini, özelliklerini eksiksiz olarak yansıtmalıdır.

FİİL(EYLEM)

Eylem; iş, oluş, hareket bildirip kip ve kişi eki alan sözcüklerdir.

- **İşten çıktıktan sonra parkta biraz yürüdüm.**

Bu cümlede, bir hareket bildiren “yürümek” sözcüğü kip (-di’li geçmiş zaman) ve kişi eki (-m) alarak, (yürü – dü – m) cümlede “eylem” olmuştur.

- **Bu yaz tatilinde köyümüze gideceğiz.**
- **Şimdi askerdeki amcama mektup yazıyorum.**
- **Dilekçenizi ay sonuna kadar bana vermelisiniz.**
- **Öğretmenimizin anlattığı fıkra uzun süre güldük.**

Fiiller üçe ayrılır:

1. Kılış (iş) fiilleri: Öznenin istemiyle gerçekleşen fiillerdir. Bu fiillerde, yapılan işten etkilenen bir **nesne bulunur**. Yani bu fiillerin oluşumu bir nesneye bağlı olarak karşımıza çıkar.

“**Bu konuyu çok iyi anladım.**” cümlesinde “anlamak” eylemi kılış bildirmektedir; çünkü bu eylemin olması için “anlaşılması gereken bir şey” olmalıdır.

“Kırmak, anlatmak, vermek, taşımak, okumak, çözmek...” eylemleri de kılış fiilidir.

2. Oluş fiilleri: Öznenin istemi dışında gerçekleşen ve öznedeki değişimi bildiren fiillerdir. Bu fiillerde eylem özelliği vardır, ama bu fiiller hareket bildirmez. Örneğin “solmak” bir eylemdir ve bu eylem zamana bağlı olarak oluşur. Oluş fiilleri, bir durumdan başka bir duruma geçme anlamı taşır.

“Bütün çiçeklerimiz biz tatildayken solmuş.” cümlesindeki “solmak” fiili zaman içinde gerçekleşmiştir.

“Olgunlaşmak, güzelleşmek, kızarmak, büyümek...” eylemleri de oluş fiilidir.

3. Durum fiilleri: Öznenin bir durumunun sürekliliğini anlatan fiillerdir. Bunlar, oluşumu sırasında nesneye ihtiyaç duymaz. Fiil, nesne olmadan da kullanılabilir. Örneğin “uyanmak” eylemi için nesneye gerek yoktur.

“Oturmak, kalmak, uyanmak, düşmek, uyumak, yatmak, yürümek, dikilmek ...” eylemleri de durum fiilidir.

KİP

Eylemlerin bir işi, durumu veya oluşu ortaya koyuş biçimlerine kip denir. Kipler, haber ve dilek kipleri olmak üzere ikiye ayrılır.

1. Haber (Bildirme) Kipleri

Çekiminde belirli bir zaman ifadesi olan fiillerdir. Fiilin yapıldığını, yapılmakta olduğunu ifade eder. Haber kiplerinin beş çekimi vardır.

a. Bilinen (görülen) geçmiş zaman: Fiil kök ya da gövdelerine getirilen “-dı, -di, -du, -dü, -tı, -ti, -tu, -tü” ekleriyle yapılır.

b. Öğrenilen (duyulan) geçmiş zaman: Bildirilen işin yapıldığını başkasından duyma şeklinde ifade eden çekimdir. Fiil kök ya da gövdelerine getirilen “-mış, -miş, -muş, -müş” ekleri ile yapılır.

Dikkat: “-miş” eki, her zaman başkasından duyma anlamı taşımaz. Görülen ya da sonradan farkına varılan bir durumu anlatırken de kullanılır.

- “Gözlerin kızarmış”
- “Börekler çok güzel olmuş.”
- “Televizyon seyrederken uyuyakalmışım.”

Cümlelerinde “başkasından duyulma” anlamı yoktur. Duyulan geçmiş zaman eki (-miş, -miş...) bu cümlelerde eylemlere “sonradan fark etme” anlamı katmıştır.

c. Şimdiki zaman: Eylemin yapılma anı ile söylenme anı bir olan zamandır. Fiil kök ya da gövdelerine getirilen “-yor” veya “-makta, -mekte” ekiyle yapılır.

d. Gelecek zaman: Fiilin bildirdiği iş, oluş ve kılışın geleceğe ilişkin olduğunu anlatır. Fiil kök ya da gövdelerine getirilen “-acak, -ecek” ekiyle yapılır.

Dikkat: “-acak, -ecek” kipi cümleye “tahmin, olasılık ihtimal” anlamı da katar. “Seni arayan Mehmet olacak.” cümlesindeki alt çizili fiille “-acak” eki “tahmin, olasılık” anlamı katmıştır.

e. Geniş zaman: Fiilin her zaman yapıldığını ya da yapılabileceğini bildirir. Fiil kök ya da gövdelerine getirilen “r, -ar, -er, -ır, -ir” ekleriyle yapılır.

2. Dilek (isteme, tasarlama) Kipleri

Henüz gerçekleştirmemiş fillerin istek, emir, şart ve gereklilik anlamlarıyla gerçekleştirileceğini anlatan kiplerdir. Bu kipler kendi içinde dörde ayrılır.

a. Gereklilik kipi: Fiilin yapılması gerektiğini gösteren dilek kipidir. Fiil kök ya da gövdelerine getirilen “-malı, -meli” ekiyle yapılır.

b. İstek kipi: Fiilin yapılmasındaki istek, arzu ya da niyeti gösteren kiptir. Fiil kök ya da gövdelerine getirilen “-a, -e” ekiyle yapılır.

c. Şart (koşul) kipi: Fiil kök ya da gövdelerine getirilen “-sa, -se” eki ile yapılır.

d. Emir kipi: Fiilin yapılması gerektiğini emir şeklinde ifade eden kiptir. Emir kipinin özel bir eki yoktur. Fiillere doğrudan şahıs eklerinin getirilmesiyle fiiller emir kipinde çekimlenir.

Dikkat: Emir kipinin birinci tekil ve birinci çoğul şahısları yoktur.

- I. Tekil Şahıs:
- II. Tekil Şahıs: **sen kal**
- III. Tekil Şahıs: **o kalsın**

I. Çoğul Şahıs:.....

II. Çoğul Şahıs: **siz kalın**

III. Çoğul Şahıs: **onlar kalsınlar**

Fiillerde Olumsuzluk

Fillerin olumsuz şekilleri, fillere getirilen “-ma, -me, -maz, -mez” olumsuzluk ekleri ile yapılır.

- yaz-dı-m | yaz-**ma**-dım
- gel-ir-sin | gel-**mez**-sin
-

Örneklerinden de anlaşılacağı üzere, olumsuzluk eki, fiil kök ya da gövdeleri ile zaman ve kip ekleri arasında yer alır.

Dikkat: Olumsuzluk eki “-ma, -me” şimdiki zaman çekiminde ünlü daralmasına uğrayarak daralarak “-mı, -mi, -mu, -mü” ye dönüşür. gel**mi**yor, bak**mı**yorum, konuş**mu**yorsun, görm**ü**yoruz.

Geniş zamanın ikinci ve üçüncü tekil ve çoğul kişi olumsuz çekimlerinde “-ma, -me” ekleri “-maz, -mez” e dönüşür.

bak-ar-sın | bak-**maz**-sın
bak-ar | bak-**maz**

Fiillerde Soru

Fiillerin soru şekilleri “mı” soru eki (soru edatı) ile yapılır. Bu, olumlu ya da olumsuz fiillerde şahıs eklerinden önce ya da sonra kullanılır.

Dikkat: Soru edatı olan “-mı, -mi” her daim fiillerden ayrı yazılır.

- “Bu konuyu anladınız **mı**?”
- “Akşam bize gelecek **misiniz**?”
- “Onunla daha önce de görüşmüş **müydünüz**?”

cümlelerindeki soru anlamı “mı, mi, mü” soru eki (soru edatı) ile sağlanmıştır.

Fiillerde ANLAM (ZAMAN) KAYMASI

Bir fiilde kullanılan kip ve zaman eklerinin kendi anlamları dışında kullanılmasına anlam kayması (zaman kayması) denir. Anlam kayması cümlenin anlamından çıkarılır.

Dikkat: Anlam kayması, dilin olağan akışında gelişen bir durumdur. Bu nedenle anlam kaymaları anlatım bozukluğuna neden olmaz.

Anlam kayması örnekleri:

- “Her gün aynı işleri yapıyor.” (Şimdiki zaman, geniş zamana kaymıştır.)
- “Sınava gireceği gün iyi bir kahvaltı yapıyor.” (Şimdiki zaman, geçmiş zamana kaymıştır.)
- “Haftaya İstanbul’a uçuyorum.” (Şimdiki zaman, gelecek zamana kaymıştır.)
- “Yazı yarına yetişir.” (Geniş zaman, gelecek zamana kaymıştır.)
- “Hoca bir gün pazara gider.” (Geniş zaman geçmiş zamana kaymıştır)
- “Bu borcu hemen ödeyeceksin.” (Gelecek zaman, emir kipine kaymıştır.)
- “Başarılı olmak için biraz daha gayret edeceksin.” (Gelecek zaman, gerekliliğe kaymıştır.)

Ek Fiil (Ek Eylem)

Mastar olarak bir anlamı olmayan, isim ve isim soylu sözcüklere gelerek onları cümlede yüklem olarak kullandıran ve çekimlenmiş fiillere gelerek bileşik çekimli fiiller oluşturan "imek" fiiline ek fiil denir.

Ek fiilin iki görevi vardır:

1-İsim soylu sözcükleri yüklem yapmak.

Ek fiil, isim soylu sözcükleri yüklem yaparken dört kip ekinden yararlanır.

Bu kip ekleri şunlardır:

1. *Bilinen geçmiş zaman (idi)*
2. *Öğrenilen geçmiş zaman (imiş)*
3. *Şart kipi (ise)*
4. *Geniş zaman, bildirme eki(-dır)*

2-Ek fiilin ikinci görevi birleşik zamanlı fiillerin oluşmasını sağlamaktır.

Basit zamanlı fiilin, tek bir zaman veya kip bildirecek şekilde çekimlenmesiydi. Bileşik zamanlı fiil ise, fiilin birden çok kip ve zaman bildirecek biçimde çekimlenmesiyle oluşur.

Basit çekimli fiillere ek fiilin getirilmesiyle birleşik zamanlı fiil yapılır. Birleşik zamanlı fiiller üç grupta incelenir.

1. Hikâye Birleşik Zaman

Fiilin basit çekiminden sonra ek fiilin "idi" şekli getirilerek yapılır.
gel - miş - idi - m } gelmiştim örneğinde, fiilin çekimini adlandırırken "gelmek fiilinin öğrenilen geçmiş zamanının hikâyesi" deriz.

Biliyorduk (bilmek fiilinin şimdiki zamanının hikâyesi)
Bilmiştik
Bilirdik
Bilmeliydik (bilmek fiilinin gereklilik kipinin hikâyesi)
Bilseydik
Bileydik

2. Rivayet Birleşik Zaman

Fiilin basit çekiminden sonra ek fiilin "imiş" şekli getirilerek yapılır.
gel - ecek - imiş - m gelecekmişim
Biliyormuşum (bilmek fiilinin şimdiki zamanının rivayeti)
Bilecekmişim
Bilmişmişim
Bilirmişim
Bilmeliymişim (bilmek fiilinin gereklilik kipinin rivayeti)
Bilseymişim
Bileymişim

3. Şart Bileşik Çekim

Fiilin çekiminden sonra ek fiilin "ise" şekli getirilerek yapılır.
Bil - ecek - ise } bilecekse
Biliyorsanız (bilmek fiilinin şimdiki zamanının şartı)
Bil diyse
Bilmişse
Bil diyse
Bilirse
Bilmeliyse (bilmek fiilinin gereklilik kipinin rivayeti)

4. Geniş zaman, bildirme eki(-dır)

Ek Fiilin Olumsuzu

Ek fiille çekimlenmiş sözcüklerin olumsuzu "değil" sözcüğü ile yapılır.

Çalışkandım çalışkan değildim.
Çalışkanmış çalışkan değilmiş.
Çalışkansa çalışkan değilse.
Çalışkanım çalışkan değilim.

MEKTUP

- Bir duyguyu ya da düşünceyi paylaşmak, bir konuyu tartışmak bir haber vermek, haber almak, bir şey sormak, istemek gibi amaçlarla kişi veya kurumların yazdıkları yazılardır.
- Mektup türünün ortaya çıkmasındaki temel düşünce 'paylaşma isteği' dir.
- Siyasi, edebî ve ilmî konularda yazılmış olanları, belge niteliği gösterir.
- Dünyada mektup türünün ilk örneklerine Mısır'da rastlanmıştır. Eldeki ilk mektuplar, Mısır Firavunlarının resmî mektupları ile Hitit Krallarının Hattuşaş arşivinde bulunan mektuplarıdır.
- Hz. Muhammed, İslamiyet'i yaymak için Bizans ve Mısır hükümdarlarına mektuplar göndermiştir.
- Rönesanstan sonra Avrupa'da mektup türü büyük gelişme göstermiştir. Rausseua ve Voltaire gibi sanatçılar bu türde eserler vermişlerdir. 17. yüzyıldan itibaren yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Türk Edebiyatında Mektup

- Mektup türünün Türk edebiyatında ne zaman kullanıldığı kesin olarak belli olmamakla birlikte Uygur prenslerinin yazdıkları mektuplar bilinen en eski örneklerimizdendir.
- Divan edebiyatında mektup kelimesi için "inşa (düz yazı)" ifadesi kullanılmış, mektupların toplandığı eserlere de "münşeât" adı verilmiştir. 16. yüzyılda yaşayan Fuzulî'nin yazdığı **Şikayetname** ilk mektup örneğidir.

MEKTUP ÇEŞİTLERİ

1. Özel Mektuplar

- Akrafa ve dost gibi yakın çevredeki insanlara yazılan mektup çeşididir.
- Akla gelebilecek her konuda yazıldığı ve ileride yayımlanması söz konusu

olmadığı için gizlilik özelliği taşır.

- Açık, yalın ve içten bir anlatımla yazılır.
- Genellikle çizgisiz beyaz kâğıda ve kâğıdın bir yüzüne yazılır.
- Tarih, hitap, mektup metni, nezaket ifadesi, imza ve adres bölümlerinden oluşur.
- Teşekkür, özür, davet, tebrik mektupları; tebrik ve başsağlığı dilekleri özel mektuplar içerisinde değerlendirilir.

2.Edebi mektuplar

- Sanatçıların birbirlerine edebiyat, sanat veya kültür gibi konularda görüşlerini bildirdikleri edebî değer taşıyan mektuplarıdır.
- Edebî mektuplar da bir tür özel mektuptur ancak yazarları, içerikleri ve ifade şekilleri, özelden çok genel konulan ele almaları yönüyle özel mektuplardan ayrılır.
- Edebî mektuplarda yazarlar söz ustalığını göstermek amacıyla süslü ve sanatlı cümleler kullanır. Sanatlı üslupla bizde yazılan ilk mektup **Fuzûlî'nin 'Şikayetname'** sidir.
- Genellikle edebiyatçıların edebî konulardaki görüşlerini, mektubun yazıldığı dönemin edebiyat ve düşünce olaylarını ele aldığı için edebiyat tarihi ve eleştiri türü için önemli bir kaynaktır.
- Eski dönemlerde, bu tür kişisel edebî mektuplar, "Mektûbât (Mektuplar)" adı altında toplanır ve geniş kitlelerin de okuyabilmesi için yayımlanırdı.

Mektup türünde yazılmış hikâye, roman, şiir ve denemeler de vardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

- **Handan** (roman) ⇒ Halide Edip Adivar
- **Bahar ve Kelebekler, Sivrisinek, Lokantanın Esrarı** (hikâye) ⇒ Ömer Seyfettin
- **Mutallaka** (roman) ⇒ Hüseyin Rahmi Gürpınar
- **Bir Serencam, Milli Savaş Hikâyeleri** (hikâye) ⇒ Yakup Kadri Karaosmanoğlu
- **Bir Kadın Düşmanı, Sönmüş Yıldızlar, Bir Damla Gözyaşı, Yalan, Bir Hayal Kırıklığı** (hikâye) ⇒ R.Nuri Güntekin
- **Genç Werther'in Acıları** (roman) ⇒ Goethe

3.İş mektupları

- Özel kişilerle özel kurumları veya özel kurumların kendi arasında, işle ilgili yazdıkları mektuplardır.
- Bu mektuplarda konusu ne olursa olsun bir iş ya da hizmet söz

konusudur. Bu bir sipariş, satış, şikâyet, borç alıp verme isteği, tavsiye ya da bilgi isteme olabilir.

4.Resmi Mektuplar

- Resmî dairelerin ve tüzel kişilik taşıyan kuruluşların birbirlerine yazdıkları resmî yazıdır; bunların, vatandaşların başvurularına verdikleri yazılı cevaplara denir.
- Birçok yönüyle iş mektuplarına benzer.
- Resmî mektupların hitap başlığı, yazılan resmî kurumun "kanun ve tüzüklerdeki tam adı" olmalıdır.
- Bu mektuplarda tarihin yanı sıra, mektubun sıra numarası ve konusu da belirtilir. Mektup bir cevap niteliğindeyse "ilgi" bölümüne cevabı olduğu mektubun sıra ve tarihi; "konu" bölümüne de "mektubun yazılış amacı" yazılır. Birkaç satır boşluk bırakılarak mektup yazılır.
- Mektup üst makama yazılıyorsa "... **arz ederim**", "alt makama yazılıyorsa "... **rica ederim.**" şeklinde bitirilir. Denk makama yazılıyorsa **arz ve rica** kavramları birlikte kullanılır.
- Bu tür mektuplarda açık, kesin ve anlaşılır bir dil kullanılmalıdır.
- Dilek, şikâyet veya ihbar bildirmek için ya da herhangi bir konuda bilgi istemek amacıyla resmî kurumlara veya özel kuruluşlara sunulan imzalı ve adresli mektuplardır.

DİLEKÇE

- Dilekçe, vatandaşlar tarafından yazılan bir çeşit resmî mektup niteliğindedir.
- Eskilerin "**arzuhal**" dedikleri dilekçeyi, her vatandaşın verme hakkı vardır. ve bu hak Anayasa teminatı altındadır.
- Dilekçede yalın, anlaşılır ve ciddi bir dil kullanılmalıdır.
- İstek veya şikâyetler açık bir şekilde dile getirilmeli, yanlış anlamalara neden olabilecek kapalı ifadelerden kaçınılmalıdır.
- Aşırı saygı, sevgi bildiren ifadelerle, kişilerin onurunu zedeleyici sözlere yer verilmemelidir.
- Dilekçelerdeki şikâyet ve istekler yasalara uygun ve kanıtlanabilir olmalıdır.
- Dilekçeler ilgili makama bizzat verileceği gibi posta, kargo, faks veya internet yoluyla da gönderilebilir.
- Eğer resmi kurum, vatandaşın(muhatapı gerçek kişi olan) dilekçesine cevap verecekse "... **rica ederim.**" sözü yerine "**saygılarımla**" "**iyi**

dileklerimle” veya **“bilgilerinize sunulur.”** ibareleri kullanılır.

Özel Mektup ile Edebî Mektup Arasındaki Benzerlikler ve Farklılıklar Nelerdir?

Benzerlikler

- Özel mektupta da edebî mektupta da gönderici ile alıcı arasındaki yakınlığa göre değişen bir hitap cümlesi vardır. Örneğin; "Sayın Büyüğüm!", " Sevgili Kardeşim!" gibi.
- Her ikisinde de giriş, gelişme ve sonuç bölümleri bulunur.
- Her ikisi de yazılı birer iletişim aracıdır.
- Her ikisinde de sağ üst köşeye tarih, sağ alt köşeye isim yazılır.

Farklılıklar

- Özel mektuplar arkadaş, dost ve akrabalar arasında yazılırken, edebî mektuplar tanınmış sanatçılar, düşünürler vb. kişiler arasında yazılır.
- Özel mektuplarda kişilerin birbirlerine yönelik samimi duygu ve düşüncelerinin, edebî mektupta ise daha ciddi bir üslupla sanat ve düşünce konularının paylaşılması amaçlanır.
- Özel mektupta daha çok günlük konuşma dili kullanılırken edebî mektupta sanat değeri taşıyan bir dil kullanılır.

E-POSTA

Kişilerin dijital ortamda İnternet üzerinden birbirlerine gönderdikleri mektuplara e-posta adı verilir. Mektup ve e-posta arasında içerik ve yazıyı kullanması bakımından benzerlik olsa da kullandıkları araç birbirinden farklıdır. Mektup, için kâğıt, kalem, zarf gibi somut öğeler kullanılmasına rağmen e-posta için bilgisayar, akıllı cep telefonu vb. elektronik aygıtlar ve İnternet erişimi gereklidir, bu sanal bir ortamdır.

ÖZELLİKLERİ

- E-posta aslında İnternet dünyasının mektuplarıdır.
- E-posta beyaz zarf içindeki mektupsa e-posta hesabı da bir posta kutusudur.
- Mektup nasıl posta kutusuna geliyorsa e-posta da e-posta servis sağlayıcıdan aldığınız e-posta adresine gelir.
- İnternet ortamında bir tuşa dokunmak suretiyle muhatabına aktarılan e-posta kâğıttan tasarruf da sağlar. Ancak mektubun belli bir düzeni vardır, e-postada böyle bir düzen yoktur.
- E-posta, mektubun dönüşmüş, değişmiş, daha işlevsel hâle gelmiş ve daha

hızlı gönderilen şeklidir.

- İnternet ortamında e-posta yazılırken öncelikle konu ve yazma amacı belirlenmelidir. Bunlar belirlendikten sonra yazacağınız muhatabın yakınlığına göre bir hitap ifadesi (iyi günler, iyi akşamlar, Merhaba, Sevgili Arkadaşım, Sayın Yaşar Yaşamaz vb.) ile yazıya başlanır.
- E-posta adres, bilgi, konu ve metin olmak üzere dört bölümden oluşur. Adres bölümüne e-postanın gönderileceği kişinin elektronik adresi, bilgi bölümüne bilgi sahibi olması gereken başka kişi veya kurumlar varsa onların e-posta adresi yazılır. Konu bölümüne gönderilecek iletiyi özetleyen birkaç sözcük yazılır. Metin bölümünde ise hitap sözü ile başlanarak e-posta metni yazılır. Metnin altına e-postayı yazan kişinin adı, soyadı, iletişim bilgileri eklenir.
- E-posta metni yazıldıktan sonra dikkatlice okunmalı, yazım ve noktalama bakımından gözden geçirilmeli, görülen eksiklikler düzeltilmeli. Daha sonra muhatabın e-posta adresi yazılarak ona gönderilmelidir.

GÜNLÜK

Bir kişinin önemli ve kayda değer bulduğu olayları, gözlem, izlenim, duygu, düşünce ve hayallerini günü gününe ve tarih belirterek anlattığı yazı türüne **günlük** denir.

Günlük ile anı arasındaki fark, günlüğün günü gününe yazılmasıdır. Anı ise geçmişteki olaylara aittir. Günlüğün eski dildeki adı “ruzname”dir. Batı’daki karşılığı “jurnal”dir. Günlük türündeki yazılar, anılara göre daha kısadır. Günlükler mutlaka olayları yaşayan kişi tarafından yazılır. Günlükler yazarın hayata ve sanata bakış açısını, psikolojik durumu, zevkleri hakkında bilgi verir.

Günlüğün Özellikleri

- Gündelik yaşamda karşılaşılan durumlar, yaşanan olaylar, duygu ve düşünceler günü gününe yazılır.
- Birinci kişinin ağzından yazılmış kısa ve özlü yazılardır. Günlük yazarı defteriyle yani günlüğüyle konuşuyormuş gibi bir üslup tercih edebilir. Örneğin günlük tutan birçok kimse, “Sevgili Günlük” ifadesiyle yazmaya başlar.
- İnanırcı, içten ve samimi bir üslupla yazılır.

- Günlüklerde anlatılanlarda öznellik ağır basar.
- Konuşma dilinin doğallığı ve içtenliği günlüklere yansır.
- **Öyküleyici anlatım** ve **açıklayıcı anlatım** türleri kullanılır.
- Yazarın kişiliğini, görüşlerini, hayata bakışını, zevklerini ve ruhsal yapısını yansıtır.
- Gerçekler ve yaşanılanlar değiştirilmeden, çarpıtılmadan yazılır.
- Tarih, **biyografi**, anı için birer belge değeri taşırlar.
- Edebiyatımızda günlük yerine önceleri “**ruzname**” adı kullanılmıştır.
- Edebiyatımızda günlük pek yaygın değildir. Cumhuriyet döneminde günlüklerin yaygınlaştığı gözlemlenir.

Günlüğün Tarihi Gelişimi

Batı Edebiyatında Günlük

Günlük türü, edebi niteliğini Rönesans’tan sonra, özellikle 19. yüzyılda kazanmıştır. Dünya edebiyatında Alfred De Vigny, Stendhal, Goethe, Baudelaire, Andre Gide, Virginia Woolf... gibi sanatçılar günlük türünde eser vermiştir.

Türk Edebiyatında Günlük

Günlük, Türk edebiyatına sonradan giren bir yazı türüdür. Ancak eskiden devlet görevlilerinin olayları ve giderleri tuttuğu “ruzname”ler günlük niteliği taşıyan ilk eserlerdir.

Batılı anlamda günlük türü edebiyatımızda Tanzimat’tan sonra görülmeye başlanmıştır. Edebiyatımızda ilk günlük Direktör Ali Bey’in “**Seyahat Jurnalı**”dır. Şair Nigar Hanım’ın “Hayatımın Hikayesi” adıyla basılan günlükleri de önemlidir. Edebiyatımızda günlük denilince akla gelen en önemli yazarlar Nurullah Ataç ve Salah Birsal’dır. Şimdi günlük türünde eser veren kimi sanatçıları ve eserlerini verelim.

- *Nurullah Ataç – Günce, Gazi Günlüğü, Uçuş Günlüğü*
- *Salah Birsal – Kuşları Örtünmek, Nezleli Karga*
- *Seyahat Jurnalı – Direktör Ali Bey*
- *Şair Nigar Hanım – Hayatımın Hikayesi*
- *Ömer Seyfettin – Ruzname*
- *Falih Rıfki Atay – Yolculuk Defteri*
- *İlhan Berk – El Yazılarına Vuruyor Güneş*
- *Cemal Süreya – Günler*
- *Ece Ayhan – Başıbozuk Günceler*

- *Ahmet Oktay – Gece Defteri*
- *Adalet Ağaoğlu – Damla damla Günler*
- *Tomris Uyar – Gündökümü*

BLOG NEDİR?

İnsanların, ileri düzey teknik bilgilere sahip olmadan, duygu ve düşüncelerini, istedikleri bilgileri yazı, grafik, ses, resim, video vb. ile destekleyerek yazdıkları günlüğe benzer inler net sitelerine blog denir. Bloglarda insanlar, diledikleri zaman yazabilir Blogların, kendi içinde kişisel, kurumsal, temasal bloglar ve topluluk blogları olmak üzere çeşitli türleri vardır

Bloğun genel özellikleri

- Hem içerik hem dil hem de tasarım olarak kişiye özeldir.
- İnternet kullanıcılarının gündelik deneyimlerini, düşüncelerini, duygularını paylaşmasına dayanır.
- Genellikle her yazının altında yazarın adı ve gönderi zamanı yer alır.
- Okuyucular, bloglardaki yazıların altına yorumlarını ekleyebilir.
- Kişisel düşüncelerin paylaşımından eğitim, siyaset ve iş dünyasına kadar çok geniş alanda kullanılabilir.
- Kişilerin ailesi, yakın çevresi ve arkadaşları ile internet yoluyla hızlı ve ucuz şekilde iletişim kurmasına olanak sağlar.

“Günlük” ile “Blog”un Karşılaştırması

- Her ikisi de günlük olarak yazılır. Aslında blog da bir tür günlük çeşididir; sanal ortamda (İnternet) yazılan günlüktür.
- Her ikisinde de kişisel ön plandadır, yazarın özel yaşamına dair bilgiler içerir.
- Günlükler, genellikle yayımlanmak amacıyla yazılmaz fakat bloglar İnternet yoluyla yayımlanır ve okura ulaşır.
- Günlükler sınırlı bir çevrede kalır ancak kitap olarak yayımlanırsa okura ulaşır ne var ki bloglar İnternet yoluyla çok geniş okur kitlelerine ulaşabilir.
- Bloglarda okur, yazının altına yazıyla ilgili yorumlarını yazabilir. Böylece okurla yazar arasında iletişim sağlanır. Bu yönüyle de blog türü, günlükten ayrılır.

İMLA (YAZIM) KURALLARI

BÜYÜK HARFLERİN KULLANILDIĞI YERLER

A. Cümle büyük harfle başlar:

➤ Ak akçe kara gün içindir.

Cümle içinde tırnak veya yay ayrıç içine alınan cümleler büyük harfle başlar ve sonlarına uygun noktalama işareti (nokta, soru, ünlem) konur:

- Atatürk, "Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur!" diyor.
- Anadolu kentlerini, köylerini (Köy sözünü de çekinerek yazıyorum.) gezsek bile görmek için değil, kendimizi göstermek için geziyoruz.

Ancak iki çizgi arasındaki açıklama cümleleri büyük harfle başlamaz:

- Bir zamanlar -bu zamanlar çok da uzak değildir, bundan on, on iki yıl önce-Türk saltanatının maddi sınırları uçsuz bucaksız denilecek kadar genişti.

İki noktadan sonra gelen cümleler büyük harfle başlar:

- Menfaat sandalyeye benzer: Başında taşırsan seni küçültür, ayağının altına alırsan yükseltir.

Ancak iki noktadan sonra cümle niteliğinde olmayan örnekler sıralandığında bu örnekler büyük harfle başlamaz:

- Bu eskiliği siz de çok evde görmüşsünüzdür: duvarlarda çiviler, çivi yerleri, lekeler...

UYARI: Rakamla başlayan cümlelerde rakamdan sonra gelen kelime büyük harfle başlamaz:

- 2005 yılında Türk Dil Kurumu'nun 73. yılını kutladık.

UYARI: Örnek niteliğindeki kelimelerle başlayan cümlede de ilk harf büyük yazılır:

- "Banka, bütçe, devlet, fındık, kanepa, menekşe, şemsiye" gibi yüzlerce kelime, kökenleri yabancı olmakla birlikte artık dilimizin malı olmuştur. "Et-, ol-" fiilleri, dilimizde en sık kullanılan yardımcı fiillerdir.

B. Dizeler genellikle büyük harfle başlar:

- Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi;
- Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi.

C. Özel adlar büyük harfle başlar:

1. Kişi adlarıyla soyadları büyük harfle başlar:

- Kâzım Karabekir, Âşık Ömer, Victor Hugo.

❖ Takma adlar da büyük harfle başlar:

- Muhibbi (Kanuni Sultan Süleyman),

- Demirtaş (Ziya Gökalp), Tarhan (Ömer Seyfettin),
- Kirpi (Refik Halit Karay), Server Bedi (Peyami Safa),
- Deli Ozan (Faruk Nafiz Çamlıbel),

Kişi adlarından önce ve sonra gelen saygı sözleri, unvanlar, lakaplar, meslek ve rütbe adları büyük harfle başlar:

- Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, Kaymakam Erol Bey, Sayın Prof. Dr. Hasan Eren, Hamdi Bey, Mustafa Efendi, Zeynep Hanım, Bay Ali Çiçekçi, Yüzbaşı Cengiz Topel; Fatih Sultan Mehmet, Paşa, Deli Petro. Avcı Mehmet, Nişancı Mehmet

Akrabalık bildiren kelimeler büyük harfle başlamaz:

Tülay abla, Ayşe teyze, Fatma nine, Kemal dayı, Saim amca,

Akrabalık bildiren kelimeler başa geldiğinde lakap yerine kullanıldığı için büyük harfle başlar:

- Nene Hatun, Baba Gündüz, Dayı Kemal, Hala Sultan.

NOT: Bazı tarihî ve menkıbevi şahsiyetlerde ise akrabalık bildiren kelime sonda olduğu hâlde unvan değeri kazandığı ve özel ada dâhil olduğu için büyük harfle yazılır:

Gül Baba, Susuz Dede, Adile Hala, Gülsüm Bacı, Sultan Ana.

Resmî yazılarda saygı bildiren sözlerden sonra gelen ve makam, mevki, unvan bildiren kelimeler de büyük harfle başlar:

Sayın Bakan, Sayın Rektör,

Hitap kelimeleri de büyük harfle başlar:

Sevgili Kardeşim, Aziz Dostum, Değerli Arkadaşım,

2. Hayvanlara verilen özel adlar büyük harfle başlar:

Sarıköz, Fino, Karabaş, Pamuk, Minnoş, Tekir.

3. Millet, boy, oymak adları büyük harfle başlar:

Türk, Rus, Arap; Oğuz, Kırgız, Tatar; Karakeçili, Hacimusalı.

4. Dil ve lehçe adları büyük harfle başlar:

Türkçe, Almanca, İngilizce, Rusça,

5. Devlet adları büyük harfle başlar:

Türkiye Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri,

6. Din ve mezhep adları ile bunların mensuplarını bildiren sözler büyük harfle başlar:

Müslümanlık, Müslüman; Hristiyanlık, Hristiyan; Musevilik, Hanefi; Katolik.

7. Din ve mitoloji ile ilgili özel adlar büyük harfle başlar:

Tanrı, Allah, Cebrail, Zeus, Oziris, Kibebe.

- **Ancak tanrı kelimesi özel ad olarak kullanılmadığında küçük harfle başlar:**

Eski Yunan tanrıları.

➤ **Bazı dinî terimlerin küçük harfle başlaması gelenekleşmiştir:**

Cennet, cehennem, uçmak, tamu, peygamber, sırat köprüsü.

8. Gezegen ve yıldız adları büyük harfle başlar:

Merkür, Neptün, Plüton, Halley, Dünya, Güneş, Ay vb.

Dünya Güneş'in Ay da Dünya'nın etrafında dolaşır.

UYARI: Dünya, güneş, ay kelimeleri gezegen anlamı dışında kullanıldığında küçük harfle başlar.

Senin gittiğin ay dünyam kararı.

9. Yer adları (kita, bölge, il, ilçe, köy, semt, cadde, sokak, semt vb.) büyük harfle başlar:

Asya; İç Anadolu, Yakın Doğu; Ankara, Atatürk Bulvarı, Ziya Gökalp Caddesi; Balkiraz Sokağı,

UYARI: Doğu ve batı sözleri yön bildirdiğinde isimden önce gelirse büyük; sonra gelirse küçük olarak yazılır:

Doğu Anadolu > Anadolu'nun doğusu

Kuzey Amerika > Amerika'nın kuzeyi

Bu sözcükler düşünce, hayat tarzı, politika vb. anlamlar bildirdiğinde ise büyük harfle yazılır:

Batı medeniyeti, Doğu mistisizmi vb.

Bu konuda Batı bizimle aynı düşüncede değil.

Yer adlarında ilk isimden sonra gelen deniz, nehir, göl, dağ, boğaz vb. tür bildiren ikinci isimler büyük harfle başlar:

Ağrı Dağı, Aral Gölü, Çanakkale Boğazı, Dicle Irmağı, Ege Denizi, Erciyes Dağı, Fırat Nehri, Tuna Nehri, Van Gölü, Zigana Geçidi, Süveyş Kanalı.

UYARI: Özel ada dâhil olmayıp tamlama kuran şehir, il, ilçe, bucak, belde, köy vb. sözcükler küçük harfle başlar:

Erzurum ili, Pasinler ilçesi, Çullu köyü vb.

Mahalle, meydan, bulvar, cadde, sokak adlarında geçen mahalle, meydan, bulvar, cadde, sokak kelimeleri büyük harfle başlar:

Gazi Osmanpaşa Mahallesi, Yıldız Mahallesi, Zafer Meydanı,

Gazi Mustafa Kemal Bulvarı, Nene Hatun Caddesi, Cemal Nadir Sokağı,

UYARI: Yer bildiren özel isimlerde de kısaltmalı söyleyiş söz konusu olduğu zaman, kelime başında büyük harf kullanılır:

Hisar'dan, Boğaz'dan, Bulvar'dan.

10. Saray, köşk, han, kale, köprü, anıt vb. yapı adlarının bütün kelimeleri büyük harfle başlar:

Topkapı Sarayı, Çankaya Köşkü, Horozlu Han, Alanya Kalesi, Galata Köprüsü, Beyazıt Kulesi, Bilge Kağan Anıtı.

11. Kurum, kuruluş ve kurul adlarının her kelimesi büyük harfle başlar:

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türk Dil Kurumu, Çankaya Lisesi; Anadolu Kulübü, Mavi Köşe Bakkaliesi; Türk Ocağı, Yeşilay Derneği, Emek İnşaat; Bakanlar Kurulu, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

12. Kanun, tüzük, yönetmelik, yönerge, genelge adlarının her kelimesi büyük harfle başlar:

Medeni Kanun, Borçlar Hukuku (kanun), Atatürk Uluslararası Barış Ödülü Tüzüğü, Telif Hakkı Yayın ve Satış Yönetmeliği.

UYARI: Kurum, kuruluş, kurul, merkez, bakanlık, üniversite, fakülte, bölüm, kanun, tüzük, yönetmelik vb. ni bildiren kelimeler, belli bir kurum vb. kastedildiğinde büyük harfle başlar:

Bu yıl Meclis, yeni döneme erken başlayacaktır.

Son aylarda Kurum, yazım konusunda yoğun bir çalışma içine girmiştir.

2876 sayılı Kanun bu yıl yeniden gözden geçiriliyor

Bu madde Yönetmelik'in 4'üncü maddesine aykırı düşmektedir.

13. Kitap, dergi, gazete ve sanat eserlerinin (tablo, heykel, müzik) her kelimesi büyük harfle başlar:

Nutuk, Safahat, Kendi Gök Kubbemiz, Sinekli Bakkal; Türk Dili, Türk Kültürü, Varlık; Resmî Gazete, Hürriyet, Milliyet, Türkiye, Yeni Yüzyıl, Yeni Asır; Saraydan Kız Kaçırma, Onuncu Yıl Marşı.

UYARI: Özel ada dâhil olmayan gazete, dergi, tablo vb. sözcükler büyük harfle başlamaz:

Milliyet gazetesi, Türk Dili dergisi, Halı Dokuyan Kızlar tablosu.

UYARI: Büyük harflerin kullanıldığı yerlerde bulunan ve, ile, ya, veya, yahut, ki, da, de sözleriyle mı, mi, mu, mü soru eki küçük harfle yazılır:

Mai ve Siyah, Leyla ile Mecnun, Turfanda mı, Turfa mı? Diyorlar ki, Dünyaya İkinci Geliş yahut Sır İçinde Esrar, Ya Devlet Başa ya Kuzgun Leşe, Ben de Yazdım.

Ancak eser adının tamamı büyük harflerle yazılırsa bağlaçlar da büyük yazılır.

LEYLA İLE MECNUN

14. Millî ve dinî bayramlarla bayram niteliği kazanmış günlerin adları büyük harfle başlar:

29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, Ramazan Bayramı, Nevruz Bayramı, Anneler Günü, Öğretmenler Günü, 27 Mart Dünya Tiyatrolar Günü,

Kurultay, bilgi şöleni, açık oturum vb. toplantıların adlarında her kelime büyük

harfle başlar:

V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, Manas Bilgi Şöleni.

15. Tarihi olay, çağ ve dönem adları büyük harfle başlar:

Kurtuluş Savaşı, Millî Mücadele, Cıralı Taş Devri, İlk Çağ, Yükselme Devri, Millî Edebiyat Dönemi, Servetifünun Dönemi, Tanzimat Dönemi.

UYARI: Tarihi dönem bildirmeyip tür veya tarz bildiren terimler küçük harfle başlar:

divan şiiri, divan edebiyatı, halk şiiri, halk edebiyatı, eski Türk edebiyatı, Türk dili, Türk sanat müziği, Türk halk müziği, tekke edebiyatı.

16. Özel adlardan türetilen bütün kelimeler büyük harfle başlar:

Türklük, Türkçe, Avrupalı, Bursalı.

UYARI: Özel ad kendi anlamı dışında yeni bir anlam kazanmışsa büyük harfle başlamaz:

Acem (Türk müziğinde bir perde), hicaz (Türk müziğinde bir makam), nihavent (Türk müziğinde bir makam), acemi (tecrübesiz), allahlık (saf, zararsız kimse), donkişotluk (gereği yokken kahramanlık göstermeye kalkışmak).

UYARI: Para birimleri büyük harfle başlamaz:

Avro, dolar, dolar, lira, yeni kuruş, lired.

UYARI: Özel adlar yerine kullanılan "o" zamiri cümle içinde büyük harfle yazılmaz.

Atatürk, büyük bir devlet adamıdır, onu unutmamak lazım.

UYARI: Müzikte kullanılan makam ve tür adları büyük harfle başlamaz:

Acemaşiran, acembuselik, bayati, hicazkâr, türkü, varsağı,

17. Yer, millet ve kişi adlarıyla kurulan birleşik kelimelerde özel adlar büyük harfle başlar:

Antep fıstığı, Brüksel lahanası, Frenk gömleği, Hindistan cevizi, İngiliz anahtarı, Japon gülü, Maraş dondurması, Van kedisi.

Ç. Belirli bir tarih bildiren ay ve gün adları büyük harfle başlar:

29 Mayıs 1453 Salı günü,

Lale festivali 25 Haziran'da başlayacak.

1919 senesi Mayıs'ının 19'uncu günü Samsun'a çıktım.

Belirli bir tarihi belirtmeyen ay ve gün adları küçük harfle başlar:

Okullar genellikle eylülün ikinci haftasında öğretime başlar.

Yürütme Kurulu toplantılarını perşembe günleri yaparız.

D. Levhalar ve açıklama yazıları büyük harfle başlar:

Giriş, Çıkış, Müdür, Vezne, Başkan, Doktor, Otobüs Durağı, Dolmuş Durağı, Şehirler Arası Telefon, II. Kat, IV. Sınıf, I. Blok.

E. Kitap, bildiri, makale vb.nde ana başlıkta bulunan kelimelerin tamamı, alt

başlıkta bulunan kelimelerin ise yalnızca ilk harfleri büyük olarak yazılır.

F. Kitap, dergi vb.nde bulunan resim, çizelge, tablo vb.nin altında yer alan açıklayıcı yazılar büyük harfle başlar.

Bağlaç Olan da, de'nin Yazılışı

Bağlaç olan da, de ayrı yazılır. Kendisinden önceki kelimenin son ünlüsüne bağlı olarak ünlü uyumlarına uyar:

Kızı **da** geldi gelini **de**.

Durumu oğluna **da** bildirdi.

Sen **de** mi kardeşim? / Güç **de** olsa. .

UYARI: Ayrı yazılan da, de hiçbir zaman ta, te biçiminde yazılmaz.

Gidip de dönmek, dönüp de görmemek var.

Bu soru hiç de kolay değil.

UYARI: Ya sözüyle birlikte kullanılan da mutlaka ayrı yazılır:

Bunu ya bugün ya da yarın hallet.

UYARI: Da, de bağlacını kendisinden önceki kelimedenden kesme ile ayırmak yanlıştır:

Ayşe de geldi (Ayşe'de geldi değil).

UYARI: Da, de bağlacının bulunma durumu eki olan -da, -de, -ta, -te ile hiçbir ilgisi yoktur.

Bulunma durumu eki getirildiği kelimeye bitişik yazılır:

Devede (deve-de) kulak, evde (ev-de) kalmak, yolda (yol-da) kalmak, ayakta (ayak-ta) durmak, çantada (çanta-da) keklik. İkide (iki-de) bir aynı sözü söyleyip durma.

Yurtta sulh, cihanda sulh.

.....Cumhuriyet 29 Ekim 1923' teAnkara'

da kurulmuştur.

Maç Saat 13.01'de başlayıp 15.00'te sona erecek.

Bağlaç Olan ki nin Yazılışı

Bağlaç olan ki ayrı yazılır: demek ki, kaldı ki, bilmem ki.

Türk dili, dillerin en zenginlerindedir; yeter **ki** bu dil, şuurla işlensin.

Olmaz **ki!**

Böyle de yatılmaz **ki!**

Ruşen Eşref Ünaydın'ın "Diyorlar ki" adlı eseri ne güzeldir!

Geçmiş zaman olur ki hayali cihan değer.

Ki bağlacı, birkaç örnekte kalıplaşmış olduğu için bitişik yazılır:

belki, çünkü, hâlbuki, mademki, meğerki, oysaki, sanki.

Bu örneklerden *çünkü* sözünde ek aynı zamanda küçük ünlü uyumuna uymuştur.

Şüphe ve pekiştirme göreviyle kullanılan *ki* sözü de ayrı yazılır:

Babam geldi mi ki?

Başbakan konuşacak mı ki?

UYARI: “ki” nin bulunduğu sözcüğe “ler” ekini getirdiğimizde anlamlı bir sözcük oluyorsa bitişik yazılır demektir, anlamsız oluyorsa ayrı yazılır demektir.

Bizimki eve geç geldi.

(Bizimkiler> anlamlı>bitişik yazılmalı.)

Evdeki hesap çarşıya uymaz. (evdekiler> anlamlı>bitişik)

Tutki karnım acıktı.

(Tutkiler> anlamsız> ayrı yazılmalı.)

Bağlaç Olan ne ... ne ...'nin Yazılışı

Bu bağlacın kullanıldığı cümlelerde fiil olumlu olmalıdır:

Ne Fransa’da ne de Almanya’da aradığını bulabilmişti.

- *Onlar ne arsız ne yılışkan ve yırtık gülmelidirler; ne de somurtmalıdır.*
- *Ne ziraat ne ticaret için kâfi nüfus kaldı.*

Soru Eki mi, mi, mu, mü nün yazılışı

Gelenekleşmiş olarak ayrı yazılır ve kendisinden önceki kelimenin son ünlüsüne bağlı olarak ünlü uyumlarına uyar:

Kaldı mı? Sen de mi geldin? Olur mu? İnsanlık öldü mü?

Soru ekinden sonra gelen ekler, bu eke bitişik olarak yazılır:

Gelecek misin? Okuyor muyuz? Çocuk muyum?

Gelecek miydi? Güler misin, ağlar mısın?

Bu ek sorudan başka görevlerde kullanıldığında da ayrı yazılır:

Güzel mi güzel! Yağmur yağdı mı dışarı çıkamayız.

UYARI: Vazgeçmek birleşik fiili, mi soru ekiyle birlikte kullanıldığında iki ayrı biçimde yazılabilir:

Vaz mı geçtin? Vazgeçtin mi?

İken’in Yazılışı

İken ayrı olarak yazılabildiği gibi kelimelere eklenerek de yazılabilir. Bu durumda başındaki i ünlüsü düşer. Getirildiği kelimenin ünlüleri kalın da olsa,

bu ekin ünlüsü ince kalır:

Üsküdar’a gider iken aldı da bir yağmur.

Giderken ardından “Gitme, kal.” diyemedim.

okur-ken (< okur iken), yazar-ken (< yazar iken), çalışır-ken (< çalışır iken), uyur-ken (< uyur iken)

SAYILARIN YAZILIŞI

1. Sayılar metin içerisinde yazıyla ve ayrı yazılır:

Beş bin yıldan beri, dört kardeş, haftanın beşinci günü, üç ayda bir, Yaş otuz beş, yolun yarısı eder.

Buna karşılık saat, para tutarı, ölçü, istatistik verilere ilişkin sayılarda rakam kullanılır:

17.30’da, 11.00’de, 1.500.000 lira, 25 kilogram, 150 kilometre, 15 metre kumaş, 1.250.000 kişi, % 25, % 50.

Saat ve dakikalar metin içinde yazıyla da yazılabilir:

Saat dokuzu beş geçse, saat yediye çeyrek kala, saat sekizi on dakika üç saniye geçse,

2. Birden fazla kelimedenden oluşan sayılar ayrı yazılır:

İki yüz, üç yüz altmış beş.

3. Para ile ilgili işlem ve senet, çek vb. ticarî belgelerde geçen sayılar bitişik yazılır:

650,35 (altıyüzelliYTL, otuzbeşYKr).

4. Notayı niteleyen sayılar ayrı yazılır:

On altılık.

5. Oyun adlarını niteleyen sayılar bitişik yazılır:

Altmışaltı.

6. Romen rakamları ancak yüzyıllarda, hükümdar adlarında, tarihlerde ayların yazılışında, kitap ve dergi ciltlerinde ve kitapların asıl bölümlerinden önceki sayfaların numaralandırılmasında

kullanılabilir:

XX. yüzyıl, III. Selim, XIV. Louis, II. Wilhelm, V. Karl, VIII. Edward, 1.XI.1928, I. Cilt, XII. Cilt.

7. Beş ve beşten çok rakamlı sayılar sondan sayılmak üzere üçlü gruplara ayrılarak yazılır ve araya nokta konur:

326.197, 49.750.812, 28.434.250.310.500 .

8. Sayılarda kesirler virgül ile ayrılır:

15,2 (15 tam, onda 2), 5,26 (5 tam, yüzde 26).

9. Sıra sayıları yazıyla ve rakamla gösterilebilir. Rakamla gösterilmesi

durumunda ya rakamdan sonra bir nokta konur ya da rakamdan sonra kesme işareti konularak derece gösteren ek yazılır:

15., 56., XX.; 5'inci, 6'nci.

UYARI: Sıra sayıları ekle gösterildiğinde rakamdan sonra sadece kesme işareti ve ek yazılır; ayrıca nokta konmaz:

8.'inci değil 8'inci, 2.'nci değil 2'nci.

10. Üleştirme sayıları rakamla değil yazıyla belirtilir:

2'şer değil ikişer, 9'ar değil dokuzar, 100'er değil yüzler.

BİRLEŞİK KELİMELERİN YAZILISI

Belirtisiz isim tamlamaları, sıfat tamlamaları, isnat grupları, birleşik fiiller, ikilemeler, kısaltma grupları ve kalıplaşmış çekimli fiillerden oluşan ifadeler, yeni bir kavramı karşıladıklarında birleşik kelime olurlar:

Yer çekimi, hanımeli, ses bilgisi; beyaz peynir, açıkgöz, toplu iğne; eli açık, sırtı pek; söz etmek, zikretmek, hasta olmak, gelebilmek, yazadurmak, alıvermek; çoluk çocuk, çıtçıt, altüst; başüstüne, günaydın; sağ ol, ateşkes, külbastı.

Birleşik kelimeler belirli kurallar çerçevesinde bitişik veya ayrı olarak yazılır.

A. Bitişik Yazılan Birleşik Kelimeler

Birleşik kelimeler aşağıdaki durumlarda bitişik yazılırlar:

1. Ses düşmesine uğrayan birleşik kelimeler bitişik yazılır:

Kaynana (< kayın ana), kaynata (< kayın ata), nasıl (< ne asıl), niçin (< ne için), pazartesi (< pazar ertesi), sütlaç (< sütlü aş), birbiri (< biri biri).

2. Et- ve ol- yardımcı fiilleriyle birleşirken ses düşmesine veya ses türemesine uğrayan birleşik kelimeler bitişik yazılır:

Emretmek (< emir etmek), kaybolmak (< kayıp olmak); haletmek (< hal' etmek=tahttan indirmek), menolunmak (< men' olunmak); affetmek (< af etmek), reddetmek (< ret etmek).

UYARI : Sadece söyleyişte tonlulaşma biçiminde ses değişmesine uğrayanlar ayrı yazılır:

Azat etmek, hamt etmek, izaç etmek, iktisap etmek. Bu örneklerde tonluluk (yumuşak ünsüzler) söyleyişte belirtilir.

3. Kelimelerden her ikisi veya ikincisi, birleşme sırasında benzetme yoluyla anlam değişmesine uğradığında bu tür birleşik kelimeler bitişik yazılır.

a. Bitki adları:

Aslanağzı, keçiboyunu, kuşburnu,

b. Hayvan adları:

Danaburnu (böcek), akbaş (kuş),

c. Hastalık adları:

İtdirseği (arpacık), delibaş, karabacak,

ç. Alet ve eşya adları:

Balıkgözü (halka), deveboyunu (boru)

d. Biçim adları:

Ayıbacağı (yelken biçimi), balıksırtı (desen),

e. Yiyecek adları:

Dilberdudağı (tatlı), hanımgöbeği (tatlı),

f. Oyun adları:

Beştaş, dokuztaş, üçtaş.

g. Gök cisimlerinin adları:

Altıkardeş (yıldız kümesi), Arıkovanı (yıldız kümesi), Büyükey (yıldız kümesi),

ğ. Renk adları:

Vişneçürüğü, balköpüğü, camgöbeği, yavruağzı

4. Kuralı Birleşik Fiiller :

-a, -e, -ı, -i, -u, -ü zarf-fiil ekleriyle bilmek, vermek, kalmak, durmak, gelmek, görmek veyazmak

fiilleriyle yapılan tasvirî fiiller bitişik yazılır:

Alabildiğine, düşünebilmek, uyuyakalmak; gidedurmak,, çıkagelmek, olagelmek, düşeyazmak, gelivermek,, düşmeyegör,

5. Bir veya iki ögesi emir kipiyle kurulan kalıplaşmış birleşik kelimeler bitişik yazılır:

Alaşağı, albeni, ateşkes, çalçene, gelberi, rastgele, sıkboğa; çekyat, kaçgöç, kapkaç, örtbas, veryansın, yazboz tahtası.

6. -an/-en, -r/-ar/-er/-ır/-ir, -maz/-mez ve -mış/-miş sıfat-fiil eklerinin kalıplaşmasıyla oluşan birleşik kelimeler bitişik yazılır:

Ağaçkakan, cankurtaran, çöpçatan, gökdelen, oyunbozan, saçkıran, barışsever, basınçölçer, bilgisayar, uçaksavar, yurtsever; kadirbilmez, kuşkonmaz, külyutmaz, tanrıtanımaz, varyemez; çokbilmiş, güngörmüş.

7. İkinci kelimesi -dı (-di / -du / -dü, -tı / -ti / -tu / -tü) kalıplaşmış belirli geçmiş zaman ekleriyle kurulan birleşik kelimeler bitişik yazılır:

Albastı, çıtkırıldım, dalbastı, fırdöndü, gecekondu, hünkârbeğendi, imambayıldı külbastı, mirasyedi, papazkaçtı, serdengeçti, şipsevdi,

8. Her iki kelimesi de -dı (-di / -du / -dü, -tı / -ti / -tu / -tü) belirli geçmiş zaman veya -r / -ar / -er geniş zaman eklerini almış ve kalıplaşmış bulunan birleşik kelimeler bitişik yazılır:

Dedikodu, kaptıkaçtı, oldubitti, uçtuuçtu (oyun); biçerdöver, göçerkonar, kazaratar, konargöçer, okuryazar, uyurgezer, yanardöner, çakaralmaz

9. Somut olarak yer bildirmeyen alt, üst ve üzeri sözlerinin sona getirilmesiyle kurulan birleşik kelimeler bitişik yazılır:

Ayakaltı, bilinçaltı, gözaltı (gözetim), şuuraltı, akşamüstü, akşamüzeri, ayaküstü, ayaküzeri, bayramüstü, gerçeküstü, ikindiüstü, olağanüstü, öğleüstü, öğleüzeri, suçüstü, yüzüstü.

10. İki veya daha çok kelimenin birleşmesinden oluşmuş kişi adları, soyadları ve lakaplar bitişik yazılır:

Alper, Aydoğdu, Birol, Gülnihal, Gülseren, Şenol, Varol; Abasıyanık, Adivar, Atatürk, Gökaltın, Güntekin, İnönü, Tanpınar, Yurdakul; Boynueğri Mehmet Paşa, Tepedelenli Ali Paşa, Yirmisekiz Çelebi Mehmet, Yedisekiz Hasan Paşa.

11. İki veya daha çok kelimedenden oluşmuş Türkçe yer adları bitişik yazılır:

Çanakkale, Kahramanmaraş, Afyonkarahisar, Şanlıurfa, Gümüşhane; Acıpayam, Pınarbaşı, Şebinkarahisar; Beşiktaş, Kabataş.

Şehir, kent, köy, mahalle, dağ, tepe, deniz, göl, ırmak, su vb. kelimelerle kurulmuş sıfat

taamlaması belirtisiz isim taamlaması kalıbındaki yer adları bitişik yazılır:

Akşehir, Eskişehir, Suşehri; Atakent, Batıkent, Konutkent, Korukent, Çengelköy, Sarıyer,

Yenimahalle; Karabağ, Uludağ; Kocatepe, Tınaztepe; Akdeniz; Acıgöl; Kızılırmak, Yeşilirmak; İncesu, Karasu, Akçay.

12. Kişi adları ve unvanlarından oluşmuş mahalle, meydan, köy vb. yer ve kuruluş adlarında unvan kelimesi sonda ise, gelenekleşmiş olarak bitişik yazılır:

Abidinpaşa, Bayrampaşa, Davutpaşa, Ertuğrulgazi, Kemalpaşa (ilçesi); Necatibey (Caddesi),

13. Ara yönleri belirten kelimeler bitişik yazılır:

Güneybatı, güneydoğu, kuzeybatı, kuzeydoğu.

14. Bunlardan başka dilimizde her iki ögesi de asıl anlamını koruduğu hâlde yaygın biçimde gelenekleşmiş olarak bitişik yazılan kelimeler de vardır:

a. Baş sözüyle oluşturulan sıfat taamlamaları:

Başağırlık, başbakan, başçavuş, başeser, başfiyat, başhekim, başhemşire, başkahraman, başkarakter, başkent, başkomutan, başköşe, başmüfettiş, başöğretmen, başparmak, başpehlivan, başrol, başsavcı, başşehir, başyazar.

b. Bir topluluğun yöneticisi anlamındaki baş sözüyle oluşturulan belirtisiz isim taamlamaları:

Aşçıbaşı, binbaşı, çeribaşı, elebaşı, mehterbaşı, ustabaşı,

c. Oğlu, kızı sözleri:

Çapanoğlu, eloğlu, hinoğlulu, elkızı.

ç. Ağa, bey, efendi, hanım, nine vb. sözlerle kurulan birleşik kelimeler:

Ağababa, ağabey, beyefendi, efendibaba, hanımanne, hanımefendi, hacıağa, hıyarağalık, kadinnine, paşababa.

d. Biraz, birkaç, birkaçı, birtakım, birçok, birçoğu, hiçbir, hiçbir, herhangi belirtisiz sıfat ve zamirleri de gelenekleşmiş olarak bitişik yazılır.

15. Ev kelimesiyle kurulan birleşik kelimeler bitişik yazılır:

Aşevi, bakımevi, basımevi, doğumevi, gözlemevi, huzurevi, konukevi, orduevi, öğretmenevi, polisevi, yayınevi.

16. Hane, name, zade kelimeleriyle oluşturulan birleşik kelimeler bitişik yazılır:

Çayhane, dershane, kahvehane, yazıhane; beyanname, kanunname, seyahatname, siyasetname; amcazade, dayızade,

UYARI: Eczahane, hastahane, pastahane, postahane sözleri kullanımdaki yaygınlık layısıyla eczane, hastane, pastane, postane biçiminde yazılmaktadır.

17. Farsça kurala göre oluşturulan isim ve sıfat taamlamaları ile kalıplaşmış biçimler bitişik yazılır:

Darüdünya, ehlibeyit, ehvenişer, erkâniharp, gayrimenkul, gayrimeşru, hüsnükuruntu, hüsnüniyet, suikast, hamdüsenâ, hercümerç.

18. Arapça kurala göre oluşturulan taamlamalar ve kalıplaşmış biçimler bitişik yazılır:

Aliyyülâlâ, darülaceze, darülfünun, daüssıla, fevkalade, fevkalbeşer, hıfzıssıhha, hüvelbaki, şeyhülislam, tahteşşuur; cihanşümül, aleyküm selam, Allahualem, bismillah, fenafillah, fisebilillah, hafazanallah, inşallah, maşallah, velhasıl, velhasılkelam.

19. Müzik makam adları bitişik yazılır:

Acembuselik, hisarbuselik, muhayyerkürdi.

Bir sıfatla oluşturulan usul adlarında sıfat ayrı yazılır:

Ağır aksak, yürük aksak, yürük semai.

20. Kanunda bitişik geçen veya bitişik olarak tescil ettirilmiş olan kuruluş adları bitişik yazılır:

İçişleri, Dışişleri, Genelkurmay, Yükseköğretim.

B. Ayrı Yazılan Birleşik Kelimeler

1. Birleşme sırasında kelimelerinden hiçbirisi veya ikinci kelimesi anlam değişikliğine uğramayan birleşik kelimeler ayrı yazılır.

a. Hayvan türlerinden birinin adıyla kurulanlar:

Ada balığı, ateş balığı, dil balığı,, kedi balığı, kılıç balığı, köpek balığı, ton balığı,yılan balığı; acı balık, bıyıklı balık, dikenli balık.ardıç kuşu, çalı kuşu, deve kuşu,muhabbet kuşu, saka kuşu, alıcı kuş, boğmaklı kuş, makaralı kuş.ağustos böceği,ateş böceği, cırcır böceği, hamam böceği, ipek böceği, uçuş böceği, uğur böceği; çalgıcı böcek, sümüklü böcek. at sineği, et sineği, meyve sineği, sıgır sineği, uyuz sineği.deniz yılanı, su yılanı; Ankara keçisi, dağ keçisi, yaban keçisi; tarla faresi; tarla sıçanı; Beç tavuğu, dağ tavuğu; Amerika tavşanı, yaban tavşanı; şeytan örümceği; bal arısı, Pekin ördeği, yaban ördeği; Ankara kedisi,Van kedisi; Afrika domuzu, yaban domuzu.

b. Bitki türlerinden birinin adıyla kurulanlar:

Ayrık otu, beşparmak otu, çörek otu, güzelavrat otu, ateş çiçeği, çuha çiçeği, güzelhatun çiçeği, ipek çiçeği, küpe. avize ağacı, ban ağacı, kâğıt ağacı, mantar ağacı, altın kök, boya kök, meyan kök; ek kök, saçak kök, yer elması, deve diken; kuş üzümü; çakal armudu; at kestanesi, kuzu kestanesi; can eriği; kuzu mantarı,yer mantarı; su kamışı, şeker kamışı; dağ nanesi, Japon gülü; Antep fıstığı, çam fıstığı; sırık fasulyesi, soya fasulyesi; Amerika bademi,Afrika menekşesi, deniz menekşesi; kuzu sarmaşığı; Hint inciri, kavak inciri; kayısı kuru; su sarımsağı, şeker pancarı. kuru fasulye, kuru incir, kuru soğan, kuru üzüm.

UYARI : Çiçek dışında anlamlar taşıyan baklaçiçeği (renk), narçiçeği (renk), suççiçeği (hastalık); ot dışında anlamlar taşıyan ağızotu (barut), sıçanotu (arsenik); ses düşmesine uğramış olan çöreotu ve yaygın bir biçimde gelenekleşmiş olan semizotu, dereotu bitişik yazılır.

c. Nesne, eşya ve alet adlarından biriyle kurulan birleşik kelimeler:

Alçı taşı, bileği taşı, çakmak taşı, damla taşı, Hacibektaş taşı, kireç taşı, lüle taşı, Oltu taşı, sünger taşı,yılan taşı; buzul taş, damla taş, dikili taş, kayağan taş, yaprak taş.Arap sabunu; yel değirmeni; oturma odası; duvar saati, masa takvimi; yemek masası; masa örtüsü,el kitabı, İngiliz anahtarı, alt geçit, tüp geçit, üst geçit, çekme demir, çekme kat, dolma kalem,dönme dolap, kesme kaya, toplu iğne, vurmali çalgılar, vurmali sazlar, yapma çiçek.afyon ruhu, katran ruhu, lokman ruhu, nane ruhu, tuz ruhu.

ç. Yol ve ulaşım ile ilgili birleşik kelimeler:

Arnavut kaldırımı; çevre yolu, deniz yolu, hava yolu, kara yolu,

d. Durum, olgu ve olay bildiren sözlerden biriyle kurulan birleşik kelimeler:

Açık oturma, açık öğretim, ana dili, ay tutulması, baş ağrısı, baş belası, baş dönmesi, dil birliği,din birliği, güç birliği, iş bölümü, madde başı, ses uyumu, yer çekimi.

e. Bilim ve bilgi sözleriyle kurulan birleşik kelimeler:

Dil bilimi, edebiyat bilimi, gök bilimi, halk bilimi, ruh bilimi, toplum bilimi, yer bilimi; dil bilgisi,ses bilgisi, şekil bilgisi.

f. Yuvar ve küre sözleriyle kurulan birleşik kelimeler:

Göz yuvarı, renk yuvarı; hava küre,taş küre, yarım küre.

g. Yiyecek, içecek adlarından biriyle kurulan birleşik kelimeler:

Bohça böreği, su böreği, badem yağı, çiçek yağı, kuyruk yağı; arpa suyu, kaşar peyniri, beyaz peynir; tas kebabı, Urfa kebabı; ezogelin çorbası, kâğıt helvası, koz helva; acı badem kurabiyesi;Kemalpaşa tatlısı, peynir tatlısı, yoğurt tatlısı; badem şekeri,çubuk makarna, yüksük makarna üzümlü kek; çiğ köfte, içli köfte; dolma biber, kesme şeker,süzme yoğurt, yarma şeftali; kuru yemiş.

ğ. Gök cisimleri:

Çoban Yıldızı, Kervan Yıldızı, Kutup Yıldızı, kuyruklu yıldız; gök taşı, hava taşı, meteor taşı.

h. Organ veya organ yerine geçen sözlerden biriyle kurulan birleşik kelimeler:

Patlak göz, süzgün göz; aşık kemiği, bel kemiği, serçe parmak, şahadet parmağı, azı dişi, süt dişi;safra kesesi; çatma kaş, takma diş, ekşi surat, karga burun, kepece kulak, demir yumruk,

ı. Benzetme yoluyla insanın bir niteliğini anlatmak üzere bitki, hayvan ve nesne adlarıyla kurulan birleşik kelimeler:

Çetin ceviz, çöpsüz üzüm; eski kurt, sarı çıyan, sağmal inek; ağır top,eksik etek, eski toprak, eski tüfek, kara maşa, sapsız balta.

İ. Zamanla ilgili birleşik kelimeler:

Bağ bozumu, gece yarısı, gün ortası, hafta başı, hafta sonu.

3. -r / -ar / -er, -maz / -mez ve -an / -en sıfat-fiil ekleriyle kurulan sıfat tamlaması yapısındaki birleşik kelimeler ayrı yazılır:

Bakar kör, çalar saat, çıkar yol, döner sermaye, güler yüz, koşar adım, yazar kasa, yeter sayı; çıkmaz sokak görünmez kaza, tükenmez kalem; akan yıldız, uçan daire.

4. Renk sözü veya renklerden birinin adıyla kurulmuş isim tamlaması yapısındaki renk adları ayrı yazılır:

duman rengi, gümüş rengi, portakal rengi, saman rengi; ateş kırmızısı, boncuk mavis,çivit mavis, limon sarısı, safra yeşili,

5. Rengin tonunu belirtmek üzere renkten önce kullanılan sıfatlar ayrı yazılır:

Açık mavi, kara sarı, kirli sarı, koyu mavi, koyu yeşil.

6. Yer adlarında kullanılan batı, doğu, güney, kuzey, güneybatı, güneydoğu, kuzeybatı, kuzeydoğu, aşağı, orta, yukarı, iç, yakın, uzak kelimeleri ayrı yazılır. Doğu Anadolu, Batı Trakya, Orta Anadolu, Kuzey Amerika, Güney Amerika, Orta Asya, Orta Doğu, Yakın Doğu, Uzak Doğu, Güneybatı Anadolu, İç Asya, İç Anadolu, Aşağı Ayrancı,

7. Kişi adlarından oluşmuş mahalle, bulvar, cadde, sokak, ilçe, köy vb. yer ve kuruluş adlarında sondaki unvanlar hariç, şahıs adları ayrı yazılır:

Yunus Emre Mahallesi; Gazi Mustafa Kemal Bulvarı; Nene Hatun Caddesi; Fevzi Çakmak Sokağı, Koca Mustafaapaşa; Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Sultan Ahmet Camii, Sütçü İmam Üniversitesi.

8. Dış, iç, öte, sıra sözleriyle oluşturulan birleşik kelime ve terimler ayrı yazılır:

ahlak dışı, çağ dışı, din dışı, kanun dışı, olağan dışı, yasa dışı; ceviz içi, hafta içi, yurt içi; fizik ötesi, kızıl ötesi, mor ötesi, sınır ötesi; akli sıra, ardı sıra, peşi sıra, yanı sıra.

9. Somut olarak yer belirten alt ve üst sözleriyle oluşturulan birleşik kelime ve terimler ayrı yazılır:

deri altı, su altı, toprak altı, yer altı (yüzey); arka üstü, baş üstü, böbrek üstü bezi, tepe üstü (trafikte).

10. Alt, üst, ana, ön, art, arka, yan, karşı, iç, dış, orta, büyük, küçük, sağ, sol, peşin, bir, iki, tek, çok, çift sözlerinin başa getirilmesiyle oluşturulan birleşik kelime ve terimler ayrı yazılır:

Alt yazı; üst kat; ana bilim dalı, ana dili; ön söz, ön yargı; art damak, art niyet; arka teker; yan cümle, yan etki; karşı görüş, karşı oy; iç savaş, iç tüzük; dış borç, dış hat; orta kulak, orta oyunu; büyük anne, büyük baba; küçük harf, küçük parmak; sağ açık, sağ bek; sol açık, sol bek; peşin fikir,

ALINTI KELİMELEERİN YAZILIŞI

Yabancı kökenli kelimelerin yazılışlarıyla ilgili bazı noktalar aşağıda gösterilmiştir:

1. İki ünsüzle başlayan batı kökenli alıntılar, ünsüzler arasına ünlü konmadan yazılır:

Francala, gram, gramer, gramofon, grup, kral, kredi, kritik, plan, pratik, problem, profesör, program, proje, propaganda, protein, prova, slogan, spiker, spor, staj, stil, stüdyo, trafik, tren, triptik.

***Bu tür birkaç alıntıda, söz başında veya iki ünsüz arasında bir ünlü türemiştir.**

Bu ünlü söylenişte de yazılışta da gösterilir:

iskarpın, iskele, iskelet, istasyon, istatistik, kulüp.

2. İçinde yan yana iki veya daha fazla ünsüz bulunan batı kökenli alıntılar, ünsüzler arasına ünlü konmadan yazılır:

Alafranga, apartman, biyografi, elektrik, gangster, kilogram, orkestra, paragraf, program, telgraf.

3. İki ünsüzle biten batı kökenli alıntılar, ünsüzler arasına ünlü konmadan yazılır:

Film, form, lüks, modern, natürmort, psikiyatr, slayt, teyp.

4. Batı kökenli alıntılarda içindeki ve sonundaki g ünsüzleri olduğu gibi korunur:

Biyografi, diyagram, dogma, magma, monografi, paragraf, program; arkeolog, demagog, diyalog, filolog, jeolog, katalog, monolog, psikolog, ürolog. Ancak coğrafya, fotoğraf ve topoğraf kelimelerinde g'ler, ğ'ye döner.

* * *

KISALTMALAR

Kısaltma; bir kelime, terim veya özel adın, içerdiği harflerden biri veya birkaçı ile daha kısa olarak ifade edilmesi ve simgeleştirilmesidir. Kısaltmalarla ilgili kurallar şunlardır:

1. Kuruluş, kitap, dergi ve yön adlarının kısaltmaları genellikle her kelimenin ilk harfinin büyük olarak yazılmasıyla yapılır:

TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi),

TDK (Türk Dil Kurumu), ABD (Amerika Birleşik Devletleri); KB (Kutadgu

Bilig); TD (Türk Dili),

TK (Türk Kültürü), TDED (Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi); B (Batı),

(Doğu), G (Güney), K (Kuzey);

GB (Güneybatı), GD (Güneydoğu), KB (Kuzeybatı), KD (Kuzeydoğu).

Ancak bazen kelimelerin, özellikle son kelimenin birkaç harfinin kısaltmaya alındığı da görülür. Bazen de aradaki kelimelerden hiç harf alınmadığı olur. tür kısaltmalarında, kısaltmanın akılda kalabilmesi için yeni bir kelime oluşturma amacı güdülür:

BOTAŞ (Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi), İLESAM (İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği), TÖMER (Türkçe Öğretim Merkezi).

Gelenekleşmiş olan T.C. (Türkiye Cumhuriyeti) ve T. (Türkçe) kısaltmalarının dışında büyük harflerle yapılan kısaltmalarda nokta kullanılmaz.

2. Element ve ölçülerin uluslararası kısaltmaları kabul edilmiştir:

C (karbon), Ca (kalsiyum), Fe (demir); m (metre), mm (milimetre), cm (santimetre), km (kilometre), g (gram), kg (kilogram), l (litre), hl (hektolitre), mg (miligram), m² (metre kare), cm² (santimetre kare).

3. Kuruluş, kitap, dergi ve yön adlarıyla element ve ölçülerin dışında kalan kelime veya kelime gruplarının kısaltılmasında, ilk harfle birlikte kelimeyi oluşturan temel harfler dikkate alınır. Kısaltılan kelime veya kelime grubu; özel ad, unvan veya rütbe ise ilk harf büyük; cins isim ise ilk harf küçük olur:

Alm. (Almanca), İng. (İngilizce), Kocatepe Mah. (Kocatepe Mahallesi), Güniz Sok. (Güniz Sokağı), Prof. (Profesör), Dr. (Doktor), Av. (Avukat), Alb. (Albay), Gen. (General); is. (isim), sf. (sıfat), hzl. (hazırlayan), çev. (çeviren), ed. (edebiyat), fiz. (fizik), kim. (kimya).

* * *

Küçük harflerle yapılan kısaltmalara getirilen eklerde kelimenin okunuşu esas alınır:

cm'yi, kg'dan, mm'den, Kr'un.

Büyük harflerle yapılan kısaltmalara getirilen eklerde ise kısaltmanın son harfinin okunuşu esas alınır:

BDT'ye, TDK'den, THY'de, TRT'den, TL'nin.

Ancak kısaltması büyük harflerle yapıldığı hâlde bir kelime gibi okunan kısaltmalara getirilen eklerde kısaltmanın okunuşu esas alınır:

ASELSAN'da, BOTAŞ'ın, NATO'dan, UNESCO'ya.

Sonunda nokta bulunan kısaltmalar kesmeyle ayrılmaz. Bu tür kısaltmalarda ek, noktadan sonra ve kelimenin okunuşuna uygun olarak yazılır:

Alm.dan, İng.yi, vb.leri.

Tonsuz (sert) ünsüzle biten kısaltmalar, ek aldıkları zaman okunuşta tonsuz ses tonlulaştırılmaz:

AGİK'in (AGİĞ'in değil), CMUK'un (CMUĞ'un değil), RTÜK'e (RTÜĞ'e değil), TÜBİTAK'ın (TÜBİTAĞ'ın değil).

Ancak birlik kelimesiyle yapılan kısaltmalarda söyleyişte k'nin yumuşatılması normaldir:

ÇUKOBİRLİK'e (söylenişi ÇUKOBİRLİĞE),
FİSKOBİRLİK'in (söylenişi FİSKOBİRLİĞİN).

NOKTALAMA İŞARETLERİ

Duygu ve düşünceleri daha açık ifade etmek, cümlelerin yapısını ve duraklama noktalarını belirlemek, okumayı ve anlamayı kolaylaştırmak, sözün vurgu ve ton gibi özelliklerini belirtmek üzere **noktalama işaretleri** kullanılır. Noktalama

işaretlerinden nokta, virgöl, noktalı virgöl, iki nokta, üç nokta, soru, ünlem, tırnak işaretleri, ayraç ve kesme ait oldukları kelimelere bitişik olarak yazılır ve kesme dışındaki işaretlerden sonra bir harf boşluğu ara verilir.

Nokta (.)

1. Cümlelerin sonuna konur:

Türk Dil Kurumu, 1932 yılında kurulmuştur.

Saatler geçtikçe yollara daha mahzun bir ıssızlık çöküyordu.

2. Bazı kısaltmaların sonuna konur:

Alb. (albay), Prof. Dr. (profesör doktor), Yrd. Doç. (yardımcı doçent), Cad. (cadde), Sok. (sokak), s. (sayfa), vb. (ve başkası, ve benzeri, ve bunun gibi), Alm. (Almanca), Ar. (Arapça), İng. (İngilizce).

3. Sayılardan sonra sıra bildirmek için konur:

II. Mehmet, XIV. Louis, XV. yüzyıl; 2. Cadde, 20. Sokak, 4. Levent.

UYARI: Arka arkaya sıralandıkları için virgülle veya çizgiyle ayrılan rakamlardan yalnızca sonuncu rakamdan sonra nokta konur:

3, 4 ve 7. maddeler; XII – XIV. yüzyıllar arasında.

4. Bir yazının maddelerini gösteren rakam veya harflerden sonra konur:

I. II. 1. 2. a. b. A. B.

5. Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur:

29.5.1453, 29.X.1923.

Tarihlerde ay adları yazıyla da yazılabilir. Bu durumda ay adlarından önce ve sonra nokta

kullanılmaz: 29 Mayıs 1453, 29 Ekim 1923.

6. Saat ve dakika gösteren sayıları ayırmak için konur:

Tren 09.15'te kalktı. Toplantı 13.00'te başladı.

Toplantı saat 13.01'de başlayacak.

7. Bibliyografik künyelerin sonuna konur:

Agâh Sırrı Levend, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, TDK Yayınları, Ankara, 1960.

8. Beş ve beşten çok rakamlı sayılar sondan sayılmak üzere üçlü gruplara ayrılarak yazılır ve araya nokta konur:

326.197, 49.750.812, 28.434.250.310.500

9. Matematikte çarpma işareti yerine kullanılır:

4.5=20

Virgöl (,)

1. Birbiri ardınca sıralanan eş görevli kelime ve kelime gruplarının arasına konur.

Fırtınadan, soğuktan, karanlıktan ve biraz da korkudan sonra bu sıcak, aydınlık ve sevimli odanın havasında erir gibi oldum.

(Yukarıdaki cümlede ilk ikisi dolaylı tümleçleri sonraki sıfatı ayırmak için kullanılmış.)

*Sessiz dereler, solgun ağaçlar, sarı güller(sıfatları ayırmak için)
Dillenmiş ağızlarında tutuk dilli gönüller zindana
atılan mahkûmlar gibi titreşerek, haykırarak geri geri kaçmaya
uğraşıyorduk.*

2. Sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur:

- *Bir varmış, bir yokmuş.*
- *Umduk, bekledik, düşündük.*
- *Yol otomobillere yasak olduğundan o da herkes gibi tramvaya biner, kimse kendisine dikkat etmez.*

3. Cümlede özel olarak vurgulanması gereken öğelerden sonra konur:

Binaenaleyh, biz her vasıttan, yalnız ve ancak, bir noktainazardan istifade ederiz.

4. Uzun cümlelerde yüklemden uzak düşmüş olan öğeleri belirtmek için konur:

*Saniye Hanımefendi, merdivenlerde oğlunun ayak seslerini duyar duymaz, hasretlisini karşılamaya
atılan bir genç kadın gibi, koltuğundan fırlamış ve
ona kapıyı kendi eliyle açmaya gelmişti.*

5. Cümle içinde ara sözlere ve ara cümleleri ayırmak için konur:

- *Doğduğu yere, Erzurum'a, gitmişti. (Ara söz-dolaylı tümleç)*
- *Çok sevdiği insanı, annesini, özlemişti. (ara söz-nesne)*
- *Şimdi, efendiler, müsaade buyurursanız, size bir sorayım.*

6. Anlama güç kazandırmak için tekrarlanan kelimeler arasına konur:

- *Akşam, yine akşam, yine akşam,*
- *Göllerde bu dem bir kamış olsam!*

7. Tırnak içinde olmayan aktarma cümlelerinden sonra konur:

- *Datça'ya yarın gideceğim, dedi.*
 - *Şehirde ilk önce hükümet doktoruyla karşılaştım.*
- *Bugünlerde başımı kaşımaya vakit bulamıyorum, dedi.*

8. Konuşma çizgisinden önce konur:

- *Bahçe kapısını açtı. Sermet Bey'e,*
- *Bu anahtar köşkü de açar, dedi.*

9. Kendisinden sonraki cümleye bağlı olarak ret, kabul ve teşvik bildiren hayır, yok, evet, peki, pekâlâ, tamam, olur, hayhay, başüstüne, öyle, haydi, elbette gibi kelimelerden sonra konur:

- *Peki, gideriz. Olur, ben de size katılırım.*
- *Hayhay, memnun oluruz. Haydi, geç kalıyoruz.*
- *Evet, kırk seneden beri Türkçe merhale merhale Türkleşiyor.*

10. Bir kelimenin kendisinden sonra gelen kelime veya kelime gruplarıyla yapı ve anlam bakımından

bağlantısı olmadığını göstermek ve anlam karışıklığını önlemek için kullanılır:
Bu, tek gözlü, genç fakat ihtiyar görünen bir adamcağızdır. Bu gece, eğlenceleri içlerine sinmedi.

11. Hitap için kullanılan kelimelerden sonra konur:

Efendiler, bilirsiniz ki hayat demek, mücadele, müsademe demektir.

- *Sayın Başkan,*
- *Sevgili Kardeşim,*
- *Değerli Arkadaşım,*

12. Sayıların yazılışında, kesirleri ayırmak için konur:

- *38,6 (otuz sekiz tam, onda altı),*
- *25,33 (yirmi beş tam, yüzde otuz üç),*
- *0,45 (sıfır tam, yüzde kırk beş).*

13. Bibliyografik künyelerde yazar, eser, basımevi vb. maddelerden sonra konur:

- *Falih Rıfki Atay, Tuna Kıyıları, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1938.*

Yazarın soyadı önce yazılmışsa soyadından sonra da virgül konur:

Ergin, Muharrem, Dede Korkut Kitabı, Ankara, 1958.

UYARI: Metin içinde ve, veya, yahut bağlaçlarından önce de sonra da virgül konmaz:

- *Nihat sabaha kadar uyuyamadı ve şafak sökerken eve geldi.*
 - *Ben Atatürk'le üç veya iki defa karşılaştım.*
- Ya şevk içinde harap ol ya aşk içinde gönül
Ya lale açmalıdır göğsümüzde yahut gül!*

UYARI: Metin içinde tekrarlı bağlaçlardan önce ve sonra virgül konmaz:

Hem gider hem ağlar.

Ya bu deveyi gütmeli **ya** bu diyardan gitmeli.

Gerek nesirde **gerek** nazımda yeni bir söyleyişe ulaşılmıştır.

Siz **ister** inanın **ister** inanmayın, bir gün bile durmam.

Ne kız verir **ne** dünürü küstürür.

UYARI: Cümlede pekiştirme ve bağlama görevinde kullanılan da / de bağlacından sonra virgül konmaz:

İmlamız, lisanımız düzelince lisanımız da kafamız düzelince düzelecek, çünkü o da ancak onlar kadar bozuktur, fazla değil!

UYARI: Metin içinde -ınca / -ince anlamında zarf-fiil görevinde kullanılan mı / mi ekinden sonra virgül konmaz:

- Ben aç yattım mı kötü kötü rüyalar görürüm nedense.
- Öyle zekiler vardır, konuştular mı ağızlarından bal akıyor sanırsın.

UYARI: Şart ekinden sonra virgül konmaz:

- Tenha köşelerde ağız ağıza konuşurken yanlarına biri gelecek olursa hemen susuyorlardı.
- Gör gözlerinle de aklın yatarsa anlativer millete.

UYARI: Metin içinde zarf-fiil ekleriyle oluşturulmuş kelimelerden sonra virgül konmaz:(ip-ince-eli-ken-a-madan-arak-dıkça-er..mez-dığında-maksızın-esiye-cesine)

- Cumaları bahçede buluştukça kıza kendisinin adi bir mektep talebesi olmadığını anlatmaya çalışıyordu.
- Şimdiye dek, ben kendimi bildim bileli kimse Değirmenoluk köyünden kaçıp da başka köyde çobanlık, yanaşmalık etmedi.
- Meydanlığa varmadan bir iki defa İsmail kendisini gördü mü diye kahveye baktı.
- Ancak yemekte bir karara varıp arkadaşına dikkatli dikkatli bakarak konuştu.

UYARI: İsim ve sıfat tamlamalarının arasına virgül konmaz:

- Gecelerin, sessizliğini dinliyorum (yanlış)
- Sarı, saçlarını deli gönlüme bağlamışım. (yanlış)

Noktalı Virgül (;)

1. Cümle içinde virgüllerle ayrılmış tür veya takımları birbirinden ayırmak için konur:

- Erkek çocuklara: Doğan, Tuğrul, Aslan, Orhan; kız çocuklara ise İnci, Çiçek,

Gönül, Yonca adları verilir.

- Türkiye, İngiltere, Azerbaycan; İstanbul, Londra, Bakü.

2. Öğeleri arasında virgül bulunan sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur:

- Sevinçten, heyecandan içim içime sığmıyor; bağırarak, kahkahalar atmak, ağlamak istiyorum.
- At ölür, meydan kalır; yiğit ölür, şan kalır.

3. Cümlede virgülle ayrılmış örnekleri farklı örneklerden ayırmak için konur.

- Kütük; Forsa, Yalnız Efe, Kaşağı kadar başarılı değil.
- Ahmet; Mehmet, Saffet, Fikret ve Himmet'ten daha zeki.

4. Cümle içindeki bazı açıklama gerektiren ifadelerden sonra:

- Sabahattan beri bekliyorum; ne gelen var ne giden.

İki Nokta (:)

1. Kendisinden sonra örnek verilecek cümlelerin sonuna konur:

Yeni harfler alındıktan sonra eski yazı ile bir tek kelime bile yazmayan iki kişi görmüşümdür:

Atatürk ve İnönü

– Buğdayla arpadan başka ne biter bu topraklarda?

Ziraatçı sayar:

– Yulaf, pancar, zerzevat, tütün...

2. Kendisinden sonra açıklama yapılacak cümlelerin sonuna konur:

- Bu kararın istinat ettiği en kuvvetli muhakeme ve mantık şu idi: Esas, Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır.
- Kendimi takdim edeyim: Meclis kâtiplerindenim.
- Derler: İnsanda derin bir yaradır köksüzlük;
- Budur âlemde hudutsuz ve hazin öksüzlük.

3. Kavramlar tanımlanırken ya da açıklanırken konur:

Zamirler: İsim olmadıkları halde isim gibi kullanılan sözcüklerdir.

4. Ses biliminde uzun ünlüyü göstermek için kullanılır:

a:ile, ka:til, usu:le, i:cat.

5. Edebî eserlerdeki karşılıklı konuşmalarda, konuşan kişinin adından sonra konur:

Bilge Kağan: Türklerim, işitin! Üstten gök çökmedikçe alttan yer delinmedikçe

ülkenizi, törenizi kim bozabilir sizin?

Koro : Göge erer başımız başınla senin !

6. Genel Ağ adreslerinde kullanılır:

<http://tdk.org.tr>

7. Matematikte bölme işareti olarak kullanılır:

Üç Nokta (...)

1. Tamamlanmamış cümlelerin sonuna (eksilteli cümle) konur:

- Ne çare ki çirkinliği hemencecik ve herkes tarafından görülüyordu da, bu yanı...
- Bir de istediğim elbiseyi almamışsa...
- Öyle güzel bir yer ki...
- Seni görmek için neler vermezdim ki...

2. Kaba sayıldığı için veya bir başka sebepten ötürü açıklanmak istenmeyen kelime ve bölümlerin yerine konur:

- Kilavuzu karga olanın burnu b...tan çıkmaz.
- Arabacı B...’a yaklaştığını söylüyor, ikide bir fırsat bularak arabanın içine doğru başını çeviriyordu.

3. Benzer örneklerin sürebileceğini göstermek için konur:

- Musa, Zeynep, Yeliz... herkes tplantya gelecek.
- Burada birçok meyve yetişir: Elma, armut, çilek...

4. Alıntılarda; başta, ortada ve sonda alınmayan kelime ve bölümlerin yerine konur:

... derken şehrin öte başından boğuk boğuk sesler gelmeye başladı...

5. Yüklemler bulunmayan cümlelerin sonuna konur:

Karşımızda yemyeşil bir ova... Tam ortasında küçücük bir göl...

6. Sözün bir yerde kesilerek geri kalan bölümün okuyucunun hayal dünyasına bırakıldığını

göstermek veya ifadeye güç katmak için konur:

- Sana uğurlar olsun... Ayrılıyor yolumuz!
- Binaenaleyh, biz her vasitadan, yalnız ve ancak, bir nokta inazardan istifade ederiz. Nokta inazar şudur: Türk milletini, medeni cihanda, layık olduğu mevkiye isat etmek ve Türk Cumhuriyetini sarsılmaz temelleri üzerinde, her gün, daha ziyade takviye etmek...

7. Ünlem ve seslenmelerde anlatımı pekiştirmek için konur:

Gölgeler yaklaştılar. Bir adım kalınca onu kıyafetinden tanıdılar:

— Koca Ali... Koca Ali, be!..

8. Karşılıklı konuşmalarda, yeterli olmayan, eksik bırakılan cevaplarda

kullanılır:

- Kimsin?
- Ali...
- Hangi Ali?
- ...
- Sen misin, Ali usta?
- Benim!..
- Ne arıyorsun bu vakit buralarda?
- Hiç...
- Nasıl hiç? Suya çekicini mi düşürdün yoksa !..

UYARI: Üç nokta yerine iki veya daha çok nokta kullanılmaz.

Soru İşareti (?)

1. Soru bildiren cümle veya sözlerin sonuna konur:

- Ne zaman tükenecek bu yollar, arabacı?
- Sular mı yandı? Neden tunca benziyor mermer?

***Soru eki ve soru kelimesi kullanılmadan ezgili söyleyişlerde soru işareti**

kullanılır:

Gümrükteki memur başını kaldırdı:

— Adınız?

2. Bilinmeyen, kesin olmayan veya şüpheyle karşılanan yer, tarih vb. durumlar için kullanılır:

- Yunus Emre (1240?-1320), (Doğum yeri: ?).
- Türk halk felsefesinin, Türk nüktecilığının ve mizah dehasının büyük mümessili
- Nasreddin Hoca da (Hâce Nasirüddin) bu asırda yaşamıştır (1208 ?-1284).
- Ankara’dan Konya’ya 1,5 (?) saatte gitmiş.
- 1496 (?) yılında doğan Fuzuli ...

UYARI : mı / mi eki -ınca / -ince anlamında zarf-fiil işleviyle kullanıldığında soru işareti konmaz:

- Akşam oldu mu sürüler döner. Hava karardı mı eve gideriz.
- Bahar gelip de nehir çağıl çağıl kabarmaya başlamaz mı içimi geri kalmış bir saat huzursuzluğu kaplardı.

UYARI : Soru ifadesi taşıyan sıralı ve bağlı cümlelerde soru işareti en sona konur:

- Çok yakından mı bu sesler, çok uzaklardan mı?
- Üsküdar’dan mı, Hisar’dan mı, Kavaklar’dan mı?

Ünlem İşareti (!)

1. Sevinç, kıvanç, acı, korku, şaşma gibi duyguları anlatan cümlelerin sonuna

konur:

- Hava ne kadar da sıcak!
- Aşk olsun!
- Ne kadar akıllı adamlar var!

2. Seslenme, hitap ve uyarı sözlerinden sonra konur:

- Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!
- Ak tolgalı beylerbeyi haykırdı: İlerle!
- Dur, yolcu! Bilmeden gelip bastığın
Bu toprak bir devrin battığı yerdir.

UYARI: Ünlem işareti, seslenme ve hitap sözlerinden hemen sonra konulabileceği gibi cümlenin sonuna da konabilir:

Arkadaş, biz bu yolda türküler tuttururken
Sana uğurlar olsun... Ayrılıyor yolumuz!

3. Alay, kinaye veya küçümseme anlamı kazandırılmak istenen sözden hemen sonra yay ayrıç içinde ünlem işareti kullanılır:

- İsteseymiş bir günde bitirmiş (!) ama ne yazık ki vakti yokmuş (!).
- Adam, akıllı (!) olduğunu söylüyor.

UYARI: Ünlemden sonra üç nokta yerine iki nokta konulması yeterlidir.
Gök ekini biçer gibi!.. Başaklar daha dolmadan.

Kesme İşareti (')

1. Aşağıda sıralanan özel adlara getirilen iyelik, durum ve bildirme ekleri kesme işaretiyle ayrılır:

a. Kişi adları, soyadları ve takma adlar:

Atatürk'üm, Fatih Sultan Mehmet'e, Gül Baba'ya, Sultan Ana'nın, Kâzım Karabekir'i, Yunus Emre'yi,
Ziya Gökalp'tan, Refik Halit Karay'mış, Ahmet Cevat Emre'dir, Namık Kemal'se.

UYARI : Sonunda p, ç, t, k ünsüzlerinden biri bulunan Ahmet, Çelik, Recep, Bosna-Hersek, Gaziantep, Kerkük, Tokat, Zonguldak gibi özel adlara ünlüyle başlayan ek getirildiğinde kesme işaretine rağmen Ahmedî, Çeliği, Çiçeği, Recebî, Bosna-Herseği, Gaziantepî, Kerküğü, Tokadı, Zonguldağı biçiminde son ses yumuşatılarak söylenir.

Ancak yazarken sert(Tokat'a) şekliyle yazılır.

UYARI: Özel adlar için yay ayrıç içinde bir açıklama yapıldığında kesme işareti yay ayrıçtan sonra konur:

Yunus Emre (1240?-1320)'nin,
Yakup Kadri (Karaosmanoğlu)'nin.

Ancak cins isimler için yapılan açıklamalarda yay ayrıçtan sonra doğal olarak kesme işaretine gerek yoktur:

İmek fiili (ek fiil)nin geniş zamanı şahıs ekleriyle çekilir.

UYARI : Özel adlar yerine kullanılan "o" zamiri cümle içinde büyük harfle yazılmaz ve kendisinden sonra gelen ekler kesme işaretiyle ayrılmaz.

b. Millet, boy, oymak adları:

Türk'üm, Alman'sınız, İngiliz'den, Rus'muş, Oğuz'un, Kazak'a,
Kırgız'ım, Karakeçili'nin,

c. Devlet adları:

Türkiye Cumhuriyeti'ni, Osmanlı Devleti'ndeki, Amerika Birleşik Devletleri'ne, Azerbaycan Cumhuriyeti'nden.

ç. Din ve mitoloji ile ilgili özel adlar:

Allah'ın, Tanrı'ya, Cebrail'den, Zeus'u.

d. Kıta, deniz, nehir, göl, dağ, boğaz, geçit, yayla; ülke, bölge, il, ilçe, köy, semt, bulvar, cadde, sokak vb. coğrafyayla ilgili yer adları:

Asya'nın, Marmara Denizi'nden, Akdeniz'i, Meriç Nehri'ne, Van Gölü'ne,
Ağrı Dağı'nın,
Çanakkale Boğazı'nın, Zigana Geçidi'nden, Uzunyayla'ya, Türkiye'dir, İç Anadolu'da,
Doğu Anadolu'ya, Ankara'yımış, Sungurlu'ya, Ziya Gökalp Bulvarı'ndan, Yıldız Mahallesi'ne, Taksim Meydanı'ndan, Reşat Nuri Sokağı'na.

UYARI: Yer bildiren özel isimlerde kısaltmalı söyleyiş söz konusu olduğu zaman ekten önce kesme işareti kullanılır:

Dün akşam Boğaz'da yemek yedik.

Hisar'dan,

e. Gök bilimiyle ilgili adlar:

Jüpiter'den, Venüs'ü, Halley'in, Büyükkayı'da,

f. Saray, köşk, han, kale, köprü, anıt vb. adları:

Dolmabahçe Sarayı'nın, Çankaya Köşkü'ne, Sait Halim Paşa Yalısı'ndan,
Ankara Kalesi'nden,
Horozlu Han'ın, Galata Köprüsü'nün, Bilge Kağan Abidesi'nde, Çanakkale Şehitleri Anıtı'na.

g. Kitap, dergi, gazete ve sanat eseri (tablo, heykel, müzik vb.) adları:

Nutuk'ta, Safahat'tan, Kiralık Konak'ta, Sinekli Bakkal'ı, Hürriyet'te, Resmî

Gazete'de,
Onuncu Yıl Marşı'nı, Yunus Emre Oratoryosu'nu, Atatürk Uluslararası Barış
Ödülü'nü.

ğ. Kanun, tüzük, yönetmelik, yönerge ve genelge adları:

Millî Eğitim Temel Kanunu'na, Medeni Kanun'un, Atatürk Uluslararası Barış
Ödülü Tüzüğü'nde, Telif Hakkı Yayın ve Satış Yönetmeliği'nin.

**UYARI: Belli bir kanun, tüzük, yönetmelik kastedildiğinde büyük harfle
yazılan kanun, tüzük, yönetmelik sözlerinin ek alması durumunda kesme
işareti kullanılır:**

Bu Kanun'un 17. maddesinin c bendi... Yukarıda adı geçen Yönetmelik'in
2'nci maddesine göre... vb.

h. Hayvanlara verilen özel adlar:

Sarıköz'in, Karabaş'a, Pamuk'u, Minnoş'tan. **UYARI: Kurum, kuruluş, kurul
ve iş yeri adlarına gelen ekler kesmeyle ayrılmaz:**
Türkiye Büyük Millet Meclisine, Türk Dil Kurumundan, Türkiye Petrolleri Anonim
Ortaklığına,
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dekanlığına,
Hacettepe Üniversitesi Rektörlüğüne,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanlığına;
Bakanlar Kurulunun, Danışma Kurulundan,
Yürütme Kuruluna; Mavi Köşe Bakkaliesinden...

**UYARI: Özel adlara getirilen yapım ekleri, çokluk eki ve bunlardan sonra gelen
diğer ekler kesmeyle ayrılmaz:**

Türklük, Türkleşmek, Türkçü, Türkçülük, Türkçe, Müslümanlık, Hristiyanlık,
Avrupalı, Avrupalılaştırmak, Aydın, Konyalı, Bursalı, Ahmetler, Mehmetler, Yakup
Kadri, Türklerin, Türklüğün, Türkleşmekte, Türkçenin, Müslümanlıkta,
Hollandalıdan, Hristiyanlıktan, Atatürkçülüğün.

UYARI: Akım, çağ ve dönem adlarından sonra gelen ekler kesmeyle ayrılmaz:
Eski Çağın, Yükselme Döneminin, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatına.

**2. Kişi adlarından sonra gelen saygı sözlerine getirilen ekleri ayırmak için
konur:**

Nihat Bey'e, Ayşe Hanım'dan, Mahmut Efendi'ye, Enver Paşa'ya vb.

UYARI: Unvanlardan sonra gelen ekler kesmeyle ayrılmaz:

Cumhurbaşkanınca, Başbakanca, Türk Dil Kurumu Başkanına göre vb.

3. Kısaltmalara getirilen ekleri ayırmak için konur:

TBMM'nin, TDK'nin, BM'de, ABD'de, TV'ye.

**UYARI: Kısaltmanın tamamı büyük harflerden oluşuyorsa harflerin okunuşu;
harflerden biri küçükse kelimenin tamamının okunuşu dikkate alınarak kesme
işaretinden sonra uygun ek getirilir.**

Bunu 250 TL'ye aldım (tele'ye)

.....Kr'a aldım. (kuruş'a)

Bunun g'ı, 150 YTL'den 120 YKr'a düştü. (gram'ı)

Elmanın kg'ı 100 YTL'ye satılıyor. (kilogram'ı)

**UYARI : Sonunda nokta bulunan kısaltmalarla üs işaretli kısaltmalar kesmeyle
ayrılmaz. Bu tür kısaltmalarda ek noktadan ve üs işaretinden sonra, kelimenin
ve üs işaretinin okunuşuna uygun olarak yazılır:**

vb. leri, (ve benzerleri) Alm. dan, (Almancadan)

İng. yi; cm³e (santimetre küpe), m²ye (metre kareye), 6⁴ten (altı üssü dörtten).

4. Sayılara getirilen ekleri ayırmak için konur:

1985'te, 8'inci madde, 2'nci kat; 7,65'lik, 9,65'lik.

1919 senesi Mayısın 19'uncu günü Samsun'a çıktım.

**5. Şiirde seslerin ölçü dolayısıyla düştüğünü göstermek için kesme işareti
kullanılır:**

Bir ok attım karlı dağın ardına

İl yanmazken ben yanarım derdine

Düştü n'ola sevdiğimin yurduna

Engel aramızı açtı n'eyleyim

6. Bir ek veya harften sonra gelen ekleri ayırmak için konur:

a'dan z'ye kadar, b'nin m'ye dönüşmesi, Türkçede -lık'la yapılmış sözler.

**Hece Yapısı ve Satır Sonunda Kelimelerin Bölünmesi Türkçede kelime içinde
iki ünlü arasındaki ünsüz, kendinden sonraki ünlüyle hece kurar:**

a-ra-ba, bi-çi-mi-ne, in-sa-nın, ka-ra-ca, alt-lık, al-dı.

**Kelime içinde yan yana gelen ünsüzlerden sonuncusu kendisinden sonraki
ünlüyle, diğerleri kendilerinden önceki ünlüyle hece kurar:**

bir-lik, sev-mek, Türk-çe, Kork-maz.

Batı kökenli kelimeler, Türkçenin hece yapısına göre hecelere ayrılır:

band-rol, kont-rol, port-re, prog-ram, sant-ral, sürp-riz, tund-ra, volf-ram.

**Türkçede satır sonunda kelimeler bölünebilir, fakat heceler bölünemez. Satıra
sığmayan kelimeler bölünürken satır sonuna kısa çizgi (-) konur.**

Kızcağız burasını ilk defa görüyormuş gibi duvarlara, perde-
lere, möblelere, eşyalara bakıyor, hayret ediyordu.

Bitişik yazılan kelimelerde de bu kurala uyulur:

ba-şöğ-ret-men, il-ko-kul, Ka-ra-os-ma-noğ-lu.

Ayırmada satır sonunda ve satır başında tek harf bırakılmaz:

..... u-
çurtma değil,
.....uçurt-
ma;
.....müdafa-
a değil,
.....müda-
faa;

Kısa Çizgi (-)

1. Satıra sığmayan kelimeler bölünürken satır sonuna konur:

- Soğuktan mı titriyordum, yoksa heyecandan, üzüntüden mi bilmem.
- Havuzun suyu bulanık. Kapının saatleri 12'yi geçmiş. Kanepelerde kimseler yok.

2. Ara sözlere ve ara cümleleri ayırmak için kullanılır:

Küçük bir sürü -dört inekle birkaç koyun- köye giren geniş yolun ağzında durmuştu. (Burada virgül de kullanılabilir.)

3. Dil bilgisinde kökleri ve ekleri ayırmak için konur:

al-ış, dur-ak, gör-gü-süz-lük.

4. Fiil kök ve gövdelerini göstermek için kullanılır:

al-, dur-, gör-, ver-; başar-, kana-, okut-, taşı-, yazdır-.

5. Eklerin başına konur:

-ak, -den, -ış, -lık.

6. Heceleri göstermek için kullanılır:

a-raş-tır-ma, prog-ram

7. Kelimeler arasında “-den...-a, ve, ile, ila, arasında” anlamlarını vermek için kullanılır:

Türkçe-Fransızca Sözlük, Aydın-İzmir yolu,
Türk-Alman ilişkileri, Ural-Altay dil grubu,
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Beşiktaş-Fenerbahçe karşılaşması, 09.30-10.30,
Manas Destanı'nda soy-dil-din üçgeni,

8. Matematikte çıkarma işareti olarak kullanılır:

50-20=30

Uzun Çizgi (—)

1. Yazıda satır başına alınan konuşmaları göstermek için kullanılır.

Buna konuşma çizgisi de denir.

Arabamız tutarken Erciyes'in yolunu:

“Hancı dedim bildin mi Maraşlı Şeyhoğlu'nu?”

Gözleri uzun uzun burkuldu kaldı bende,

Dedi:

— Hana sağ indi, ölü çıktı geçende!

Frankfurt'a gelene herkesin sorduğu şunlardır:

— Eski şehri gezdin mi?

— Rothshild'in evine gittin mi?

— Goethe'nin evini gezdin mi?

2. Oyunlarda uzun çizgi konuşanın adından sonra da konabilir:

- Sıtkı Bey — Kaleyi kurtarmak için daha güzel bir çare var. Gerçekten ölecek adam ister.
- İsmet Bey — Ben daha ölmedim.

UYARI: Konuşmalar tırnak içinde verildiğinde uzun çizgi kullanılmaz.

Tırnak İşareti (“ ”)

1. Başka bir kimseden veya yazıdan olduğu gibi aktarılan sözler tırnak içine alınır:

- Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin ön cephesinde Atatürk'ün “Hayatta en hakiki mürşit ilimdir.” vecizesi yer almaktadır.
- Bakınız, şair vatani ne güzel tarif ediyor:
“Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır.
Toprak eğer uğruna ölen varsa vatandır.”

UYAR : Tırnak içindeki alıntının sonunda bulunan işaret (nokta, soru işareti, ünlem işareti vb.) tırnak içinde kalır:

- “Akıl yaşta değil baştadır.” atasözü yüzyılların tecrübesinden süzülüp gelen bir gerçeği ifade etmiyor mu?
- “İzmir üzerine dünyada bir şehir daha yoktur!” diyorlar.

UYARI : Uzun alıntılarda her paragraf ayrı ayrı tırnak içine alınır.

2. Özel olarak belirtilmek istenen sözler tırnak içine alınır:

- Divan edebiyatının nazım birimlerinden biri de “beyit”tir.
- Yeni bir “barış taarruzu” başladı.

3. Cümle içerisinde kitapların ve yazıların adları ve başlıkları tırnak içine alınır:

- Yahya Kemal'in bazı şiirleri “Kendi Gök Kubbemiz” adı altında

çıktı.

- “Yazım Kuralları” bölümünde bazı uyarılara yer verilmiştir.

UYARI: Cümle içerisinde özel olarak belirtilmek istenen sözler, kitapların ve yazıların adları ve başlıkları tırnak içine alınmaksızın koyu yazılarak veya eğik yazıyla (italik) dizilerek de gösterilebilir:

- Höyük sözü Anadolu’da **tepe** olarak geçer.
- Cahit Sıtkı’nın **Şairin Ölümü** şiirini Yahya Kemal çok sevmişti.

UYARI : Tırnak içine alınan sözlerden sonra kesme işareti kullanılmaz:
Yahya Kemal’in “Aziz İstanbul”unu okudunuz mu?

4. Bibliyografik künyelerde makale adları tırnak içinde verilir.

Tek Tırnak İşareti (‘ ’)

Tırnak içinde verilen ve yeniden tırnağa alınması gereken bir sözü belirtmek için kullanılır:

- Edebiyat öğretmeni “Şiirler içinde ‘Han Duvarları’ gibisi var mı?” dedi ve Faruk Nafiz’in bu güzel şiirini okumaya başladı.
- “Atatürk henüz ‘Gazi Mustafa Kemal Paşa’ idi. Benden ona dair bir kitap için ön söz istemişlerdi.”

Eğik Çizgi (/)

1. Yan yana yazılması gereken durumlarda mısraların arasına konur:

Korkma! Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak / Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak
/O benim milletimin yıldızıdır parlayacak / O benimdir o benim milletimindir ancak.

2. Adres yazarken apartman numarası ile daire numarası arasına ve semt ile şehir arasına konur:

Altay Sokağı, Nu.: 21/6 Kurtuluş / ANKARA

3. Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur:

18/11/1969, 15/IX/1994.

4. Dil bilgisinde eklerin farklı biçimlerini göstermek için kullanılır:

-a/-e, -an /-en, -lık /-lik, -madan /-meden.

5. Genel Ağ adreslerinde kullanılır:

http://tdk.gov.tr

6. Matematikte bölme işareti olarak kullanılır:

70/2=35

Denden İşareti (°)

Bir yazıdaki maddelerin sıralanmasında veya bir çizelgede alt alta gelen aynı sözlerin, söz gruplarının ve sayıların tekrar yazılmasını önlemek için kullanılır:

- a. Belirtme sıfatları
- b. Niteleme "

Yay Ayrac (())

1. Cümlelerin yapısıyla doğrudan doğruya ilgili olmayan açıklamalar için kullanılır:

Anadolu kentlerini, köylerini (Köy sözünü de çekinerek yazıyorum.) gezsek bile görmek için değil, kendimizi göstermek için geziyoruz.

UYARI: Yay ayraç içinde bulunan özel isimler ve yargı bildiren anlatımlar büyük harfle başlar ve sonuna uygun noktalama işareti getirilir.

UYARI: Hakkında açıklama yapılan söze ait ek, ayraç kapandıktan sonra yazılır:

Yunus Emre (1240?- 1320)’nin...

2. Tiyatro eserlerinde ve senaryolarda konuşanın hareketlerini, durumunu açıklamak ve göstermek için kullanılır:

İhtiyar – (Yavaş yavaş Kaymakama yaklaşır.) Ne oluyor beyefendi? Allah rızası için bana da anlatın...

3. Alıntılarının aktarıldığı eseri veya yazarı göstermek için kullanılır:

Eşin var, aşyanın var, baharın var ki beklerdin

Kıyametler koparmak neydi ey bülbül, nedir derdin? (Bülbül, Mehmet Akif)

4. Alıntılarda, başta, ortada ve sonda alınmayan kelime ve bölümlerin yerine konulan üç nokta, yay ayraç içine alınabilir.

5. Bir söze alay, kinaye veya küçümseme anlamı kazandırmak için kullanılan ünlem işareti yay ayraç içine alınır.

6. Bir bilginin şüpheyle karşılandığını veya kesin olmadığını göstermek için kullanılan soru işareti yay ayraç içine alınır.

7. Bir yazının maddelerini gösteren sayı ve harflerden sonra kapama ayraç konur:

I) 1) A) a) II) 2) B) b)

Köşeli Ayraç ([])

1. Ayraç içinde ayraç kullanılması gereken durumlarda yay ayraçtan önce köşeli ayraç kullanılır:

Halikarnas Balıkçısı [Cevat Şakir Kabaağaçlı (1886-1973)] en güzel eserlerini

Bodrum'da yazmıştır.

2. Bibliyografik künyelere ilişkin bazı ayrıntıları göstermek için kullanılır:

Reşat Nuri [Güntekin], Çalığışu, Dersaadet, 1922.

Server Bedi [Peyami Safa]

NOT:

Bu ders notu;

<https://www.edebiyatveturkce.com/>

<https://edebiyatsultani.com/>

<http://www.edebiyatogretmeni.org/>

<https://www.turkedebiyati.org/>

<http://www.edebiyatbilgileri.com/>

gibi internet sitelerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

9. SINIF TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI